

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2014

29. ÅRGANG

Modum Historielag

Bli medlem og støtt vårt lokalhistoriske arbeid!
Betal kontingent til bankgiro 2270.03.02087
og få årsprogram tilsendt.

Besøk heimesidene våre www.modum.historielag.org
hvor du finner mye informasjon og historisk stoff.

Bestill eldre nummer av **Gamle Modum!**
Pris kr. 25 pr nummer, kr. 500 for alle årganger.
Fra 1986 til 2011, i alt 26 stk., kr. 19 pr stk.
En rimelig gave til enhver anledning!
Bestilles hos sekretæren.
Tematisk innholdsfortegnelse finner du på heimesida.
Kontaktadresse e-post:
post@modum.historielag.org eller skylli@online.no

Historielagets styre i 2014:

Leder og sekretær: Wermund Skyllingstad,
Gamle Kirkeveg, 3370 Vikersund, e-post: skylli@online.no
Nestleder: Per A. Knudsen, Sinkvegen, 3340 Åmot
Kasserer: Christoffer Bye, Hasselbakken 24, 3300 Hokksund
e-post: chrbye@online.no
Steinar Meen, Geithus
Erling Løken, Vikersund
Jan Fredriksen, Snarum
Gunnar Hellerud, Vikersund
Signe Thunestvedt, Vikersund
Jorunn Stubberud, Vikersund

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2014

29. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen
Erling Diesen
Aase Hanna Fure
Asbjørn Lind

Gamle Modums adresse:

Jon Mamen
Fjerdingsstadveien 161, 3330 Skotselv
E-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65

Innholdsfortegnelse:

JON MAMEN: Eystein Poulsen. Prest og humanist	3	INGAR HELLERUD: Kirken og kapellangården i Vestre Sponefjerdingen	45
OSCAR MAGNUSSON Om Eystein Poulsen	6	UKJENT FORFATTER: Kapel på Gjeithus	47
EYSTEIN POULSEN: Dødsstraffen.....	7	ANNA OLSEN: Vaaraan – de første 25 år	48
ERLING DIESEN: Norgesmesterskapet i Gustadbakken. Et hundreårsminne	8	CHRISTIAN SKREDSVIG: Gjensyn med Geithus	50
ARNT BERGET: Skogsdrift i gamle dager	12	UKJENT FORFATTER: Gjeithus – et sted i utvikling	51
AASE HANNA FURE: Fure skole	17	ARNT BERGET: Illegal våpenvirksomhet på Westad	53
GUDBRAND GRANUM: Sang ved avskedsfesten for lærer Olav Knutson	19	OLAV SØRENSEN: Modum allmues ønsker til riksforsamlingen på Eidsvoll 1814.....	55
GRETHE HØLEN: Gamle Steinbru – en «forstad» til Åmot	20	ARNT BERGET: Modums første stortingsmann var lensmann på Snarum	60
UNNI VENKE HOLM: Gulbrand Eriksen Gjethuus. En barnearbeider født i 1814	24	ARNT BERGET: Snarum sentrum etter jernbanen kom	62
ASBJØRN LIND: Brann i Kongssagene Bruk, Åmot 1912	27	TITUS: Vikersund	66
INGAR HELLERUD: Den gang sommerfjøsene var i bruk	28	HANS ORSTEN: Niels Wigerson Sundmannen som blev landhandler, godseier og bygdens riking	67
GUNNY TEMTE: Seterliv på Øssia i Modom	30	VIDAR BREKKE: Renhold i kirkene på 1930-tallet	70
ASBJØRN LIND: Uthusene	32	JON MAMEN: Astrid Sofie Thon	72
ASBJØRN LIND: Dr. Heinrich Arnold Thaulows samlinger ...	36		
KNUT BRÅTHEN: Moinger med dramatiske timer i Atlanteren	42		

Forsideillustrasjon: Birger Hammerstad
Layout og trykk: Caspersens Trykkeri AS, Vikersund, 2014.

Eystein Poulsen. Prest og humanist

Eystein Poulsen 1929.

Foto: Ukjent

Eystein Poulsen er et prestenavn som ennå huskes på Modum. Mange husker ham med glede og takknemlighet. Han levde slik han lærte. Han våget å stå for det han mente var rett, selv om det kunne koste. Jeg tror at Jesus var hans forbilde.

Oppvekst og studier

Eystein Poulsen var prestesønn. Far var Vilhelm Poulsen, og mor var Mina f. Ebbestad. Eystein var nummer to av deres seks barn. Eystein ble født 9. desember 1879 i Vinje i Telemark. Faren var prest der. Siden fikk faren stilling som prest i Seljord. I Seljord fikk Eystein sin skolegang. Der ble han konfirmert i 1894. Han gikk på Kristiania katedralskole og tok eksamen artium på reallinjen i 1897. Samme år døde faren, som sokneprest i Gran. Blant søsknene ble broren Sverre en kjent arkitekt. Han tegnet nye Gulsrud kapell etter brannen i 1930. Søsteren Ragnhild ble gift med forfatteren Kristian Elster d.y.

Ved folketellinga i 1900 finner vi Eystein på hybel i Kristiania. Han studerte teologi. Han tok embetseksamen i 1903. På høsten samme år tok han praktisk-teologisk eksamen. Han var blitt 24 år, og han ventet med å søke prestestilling. Han arbeidet som huslærer et år, han studerte tysk og historie ved universitetet. Han ble overanstrengt og tok hyre som sjømann. Om lag tre år var han til sjøs, og han seilte like til Australia. Tilbake i Norge ble han høsten 1909 assistent ved Vaterlandskirken i Kristiania. I 1911 ble han sekretær for arbeiderungdom i Norges Kr. Ungdomsforbund.

Ekteskap og familie – i verdenskrigens skygge

I februar 1914 giftet Eystein seg med Andrea Aarhus fra Vinje. Samme sommer fikk han prestekall i Lunde i Telemark. Der ble han mindre enn ett år. Kallsboka for Lunde oppgir at «Eystein Paulsen tiltraadte Lunde sogneprestembede d. 9. juni 1914, men maatte paa grund af sygdom fratræde allerede i begyndelsen af det følgende aar.»

Han måtte slutte. Han hadde ikke krefter. Sommeren 1914 begynte første verdenskrig. Jeg har tenkt at Poulsen tok krigens redsler inn over seg i den grad at han ikke klarte å arbeide som prest.

Poulsen brukte i alle år sykkel. Han hadde en liten kasse på bagasjebrettet.

Tegning: Birger Hammerstad

Ekteparet flytta til et småbruk i Svindal i Østfold. Det ser ut som om Andreas eldre søster, Aasne Aarhus, kjøpte dette bruket så hennes søster og svoger kunne ha et sted å bo. Der bodde de da datteren Signe ble født. Poulsen var blitt småbruker.

Til Modum – og bort igjen

I 1920 kjøpte Aasne Aarhus gården Gåserud på Øst-Modum og flytta dit. Samme år kom Eystein og Andrea Poulsen og Signe til Modum. Trolig har Aasne lagt forholdene til rette for sin søster og svoger. Verdenskrigen var over. Nå ville han igjen prøve seg som prest. Ungdomsforbundet ga ham en stilling som ungdomsprest på Modum. Som bolig fikk familien stilt til rådighet en gammel skolestue som sto på Berg på Øst-Modum. Poulsen var 40 år da familien kom til Modum. En tjeneste som ungdomsforbundet la vekt på, var speiderarbeidet. Poulsen ble speiderleder. I mange år var han leder og inspirator for speiderarbeidet på Modum. Etter et par år gikk Poulsen inn i

Poulsen sammen med 45 gutter som ble konfirmert i Nykirke og Vestre Spone 1929.

Foto: Ukjent

kapellanstillingen. Den hadde stått ubesatt siden 1919. Årene 1925–1927 var Poulsen stiftskapellan i Bjørgvin bispedømme og borte fra Modum.

Tiden på Komperud

Stillingen som residerende kapellan i Modum ble ledig i 1927. Poulsen søkte og ble tilsatt. Han fikk tjenestebolig på Komperud prestegård. Dette var en gammeldags prestegård. Komperud ligger i Vestre Spone-fjerdningen. Familien Poulsen trivdes der. Prestegården var et kulturelt sentrum i bygda. Med 1930-årene fulgte fattigdom og mye nød. Poulsen ble kjent blant reisende folk for at det alltid var mulig å få sove og spise hos ham. Han gav gjerne bort klær og sko. Noen syntes han var dumsnill. Men slik ønsket både Eystein og Andrea å leve. Poulsen brukte i alle år sykkel for å komme rundt. I tillegg til sin egen datter tok de imot fosterbarn som fikk vokse opp hos dem. For å avhjelpe nød blant ungdom tok Poulsen initiativ til «Ungdomshjelpen». Det ble et fond som finansierte kveldsskole for unge gutter, så de kunne lære et fag. Poulsen hadde også omsorg for unge teologer som ikke fikk stilling. Av egne midler fikk han opprettet en stilling som flere av disse unge teologene fikk anledning til å prøve seg i. De ble ordinert og kunne opparbeide seg ansiennitet. En av disse var Herman Kvaase.

Krigsårene

I 1939 ble stillingen som sokneprest i Modum ledig etter Peder Bjerkeset. Poulsen søkte stillingen og fikk den. Da var han 60 år. I februar 1940 flytta familien til Heggen prestegård. Like etter kom krigen

til Norge. Poulsen var pasifist. Det tror jeg var en holdning han tilegnet seg under 1. verdenskrig. Han oppmuntret ikke til kamp. Men da NS-myndigheten sendte ut rundskriv og ville vite metallvekten av kirkeklokker, nektet Poulsen å oppgi dette. Han fikk også inndratt nøkler til kirkene. Han fryktet at myndighetene tenkte å smelte klokkene om til kanoner. Det ville han motsette seg.

Dette fikk følger. Påskedagen 1942 la de fleste av prestene ned embetet sitt. De ville fortsatt betjene menighetene, men ikke staten. Noen av disse fikk avskjed. Blant dem var Poulsen. Under de fem krigsårene fikk ikke folk feire 17. mai. Men de fikk gå i kirke på søndag. Året 1942 falt det seg slik at 17. mai falt på en søndag. Poulsen skulle ha gudstjeneste i Heggen kirke. Helt spontant møtte folk fram flokkevis. Det ble en tydelig markering av viljen til å samles om grunnlovens verdier. Ut på sommeren ble Poulsen fordrevet fra prestegården, og fra høsten 1942 ble han forvist fra Buskerud fylke. Eystein og Andrea tilbragte det meste av tiden fram til frigjøringen bosatt i ei hytte på Konnerud. Skoger og Konnerud hørte da til Vestfold fylke.

Frigjøring og etterkrigstid

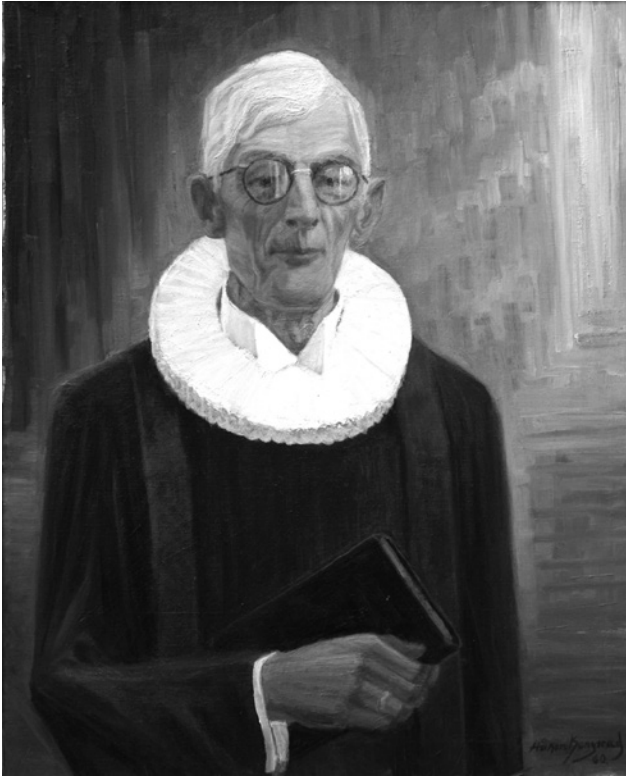
Poulsen vendte tilbake til Modum den 14. mai 1945. Mange tok imot da han og Andrea kom med toget til Vikersund stasjon. Nå viste det seg at Poulsen fortsatt var pasifist. Han ble bedt om å være med i en komité som skulle reise en minnestein over krigens falne. Han avsto, med begrunnelse av at han ikke ville hylle krigere. Kapellane, Sverre Hov, ble geistlig medlem i komitéen.

Konfirmantforeberedelse, Heggen, 1942.

Birger Hammerstad: «Jeg gikk for presten i 1942. Ble confirmert 27. september. Poulsen ble forvist fra Modum og Buskerud like før konfirmasjonsdagen, og Herman Kvaase overtok.»

Tegning: Birger Hammerstad

Portrett av Poulsen, malt av Håkon Kongsrud.
Bildet henger i sakristiet i Heggen kirke.

Foto: Jon Mamen

Mange tidligere NS-folk ble arrestert og samlet i fangeleirer. Poulsen begynte å besøke disse. Han mente at det var behov for en geistlig tjeneste i fangeleirene. Han engasjerte seg i rettssaker, og han talte og skrev for en mild bedømmelse av dem som hadde tilhørt den tapende side. Poulsen mente at sårene i samfunnet måtte leges ved at samfunnet viste en forsonlig holdning. Han henstilte til regjeringen om nåde for noen som hadde fått dødsdom. Og han skrev avisinnlegg, bl.a. en artikkel om dødsstraff. (Se denne s. 7.) Ikke alle satte pris på dette. Biskop Berggrav hadde oppfordret til å markere avstand til dem som hadde tilhørt NS inntil de viste anger. Men mange tidligere NS-folk har vært takknemlig mot Poulsen.

Presten Christian Hansteen var satt på sidelinja etter krigen. Han var svoger med Gudbrand Lunde. Da Lunde og kona døde, ble ekteparet Hansteen fosterforeldre for deres barn. Da hadde Hansteen-familien flytta til Sønsteby. Familiens stilling ble vanskelig etter frigjøringen. Poulsen lot Hansteen få arbeid på prestekontoret, og etter hvert

også som prest. Etter noen år ble Hansteen klarert for fornyet tjeneste som prest. Hansteen ble utnevnt til residerende kappelan i 1950. Han ble den siste presten som bodde på Komperud.

Pensjonistår

Poulsen fylte 70 år i 1949. Før han gikk av, hadde han satt opp et hus ved Heggen. Han kalte huset «Heggenlia». Dit flyttet han og Andrea. Poulsen fortsatte å sykle rundt i bygda og besøke mennesker. Han holdt oppbyggelige møter i skolehus og grendehus. Han skrev innlegg i aviser og tidsskrifter. Poulsen var ikke glad for Norges medlemskap i NATO. Han ble med i den politiske opposisjon som samlet seg omkring tidsskriftet «Orientering». Da Christopher Hornsrud fylte 100 år, i 1959, skrev Poulsen en hyllingsartikkel til Hornsrud i festskriftet som ble gitt ut. Han gav uttrykk for den samme skepsis til NATO og til opprustning som Hornsrud var kjent for.

Poulsen var en lærd mann. Han leste mye. Han skrev noen artikler i tidsskriftet *Kirke og Kultur*. Titler på noen artikler er: «Hvordan blir man en personlighet? Hva litteraturen sier.», «Undergang eller frelse i lys av Ibsens diktning» og «Bjørnson som kristen. En karakterstudie». Disse artiklene er fremdeles lesverdige.

Andrea døde i 1967. Poulsen ble boende i huset sitt ved Heggen. Han hadde noen som hjalp ham i huset. Poulsen døde 1. august 1971. Han er gravlagt på Heggen kirkegård.

Oscar Magnusson:

Om Eystein Poulsen

[Min far] la vekt på at vi skulle lære å ferdes ute i naturen, og han var glad den dagen jeg kom med i speiderbevegelsen eller tok min første premie i et guttehoffpenn. Troppsføreren, senere sogneprest Eystein Poulsen, var åndsbeslektet med mor og far, han gikk foran med sitt kristne eksempel – og han hadde som dem et praktisk grep på tingene. Av ham lærte jeg å grave meg ned i en skavl om vinteren, gjøre opp ild i sneen, lage mat i det fri. Men ingen av dem ante i hvilken grad jeg skulle få bruk for det i voksen alder.

(Fra Oscar Magnussons bok *Jeg vil leve*.)

Dødsstraffen

I stortingsdebatten om dødsstraff ble det uttalt av flere talere, at det var et folkekrav at de landssvikere som hadde gjort seg skyldige i store forbrytelser mot straffeloven skulle henrettes.

Det synes etterhånden å bli klart at dette ikke ubetinget er tilfelle. Uten tvil blir det stadig flere og flere av dem som mener at dødsstraff ikke bare strider mot kristendommen, men også er ganske uforenlig med den humanitet i det norske folks rettspraksis som har vokset fram i de siste hundre år.

En billedhugger – hans navn skal være unevnt – skriver i et privatbrev: «Vi har hatt mere enn nok av mord og henrettelser.»

Det kommer også fram i avisene at folks innstilling mot dødsstraff begynner å festne.

En særlig glede var det å lese hva «En som elsker fred» skriver i Buskeruds Blad for 20. juli.

Det som har vært den store hindringen er mange av de kristne lederes stilling til dødsstraff. Folk vil uvilkårlig tenke: Når ansette kirkens menn i avisene og endog fra kirkens prekestoler åpent erklærer at det er berettiget å anvende dødsstraff når det gjelder de største forbrytelser, da må det sikkert være rett.

Men det er mange som til tross for sine kristne lederes ord ikke kan finne fred i den tanken at det er rett å ta andre menneskers liv.

En kristen kvinne skriver i et privat brev: «Jeg hadde jo tidligere lest det som ble skrevet av en som skulle ha et klart syn på saken. Derfor har jeg virkelig grunnet på dette ord nå om dagene. Synes det var så skuffende at han trodde dødsstraff var det eneste rette i enkelte tilfeller. Jeg begynte nok å studere på hva sånn kristendom kunne være. Men nå i dag lyset det opp for meg etter Deres uttalelse i bladet.» – Jeg vil benytte anledningen til å takke henne for de oppmuntrende ord.

Det er også andre som reagerer bestemt og kraftig mot de prester og andre kristne autoriteter som offentlig har tatt til orde for anvendelse av dødsstraff.

Undertegnede har i «Vestfold» for 14. juli fått inn tatt et stykke om dødsstraff, hvor han bl.a. tar til orde mot at en Oslo-prest i en preken i Sandefjords kirke for det store studentermøtets deltakere har brukt kirkens

prekestol til «å felle dødsdom over andre mennesker», som det faktisk var, idet han uttalte: «Personlig mener jeg at dødsstraff er på sin plass når det gjelder de største forbrytere». – som svar på denne artikkelen skriver en bonde fra Sandar i et privatbrev: «Det er mange som lider og sørger over kirkens svakhet i denne tid. Jeg har mange ganger gått skuffet ut av kirken, fordi jeg ikke fant hva jeg søkte, evangeliet».

Det er sant at de som nå vil bli dømt til døden har gjort seg skyldig i de største forbrytelser. Vi hadde aldri kunnet tenke oss muligheten av at nordmenn kunne begå slike ugjerninger mot nordmenn. Vi kan ikke forstå det annerledes enn at de må ha vært besatt av en ond ånd. Men den onde ånd drives ikke ut ved at man tar livet av disse mennesker.

Hvor meget de enn har forbrutt seg mot Guds ord og all menneskelighets lov, er de allikevel, fra et kristent synspunkt, våre brødre. Vi har dette ord av Jesus som vi ikke kan komme forbi: I er alle brødre. – Disse mennesker som vi anklager, og det med full grunn, er tegnet med Kristi korsmerke som et vitnesbyrd om at de skulle høre ham til, og at hans forsoning gjelder også dem. – Vi husker at Jesus kalte forræderen Judas med vennenavn og det endog i forræderiets grufulle stund: Venn, hvorfor er du her.

Hvordan kan vi da gi vårt bifall til den grufulle og ukristelige handling at disse våre ulykkelige brødre dømmes fra livet og henrettes.

Vi har et gammelt ord: Herrens frykt er visdoms begynnelse. Ingen ting er så vist som å være lydige mot Gud. Ved å vise disse mennesker som har forbrutt seg nåde, har vi utsikt til med tiden å kunne vinne dem. Men ved å dømme dem til døden, gjør vi dem i deres meningsfellers øyne til martyrer for den sak de tror på. Vi må være forberedt på at det overalt i landet vil bli dannet små storm- og opprørssentre som ved underjordisk virksomhet søker å vinne tilhengere og undergrave samfunnet. Ingen kan forutsi hvor meget ondt for landet det kan komme opp av dette i årenes løp.

KILDE:

Buskeruds Blad, 26. juli 1945

Erling Diesen:

Norgesmesterskapet i Gustadbakken.

Et 100-årsminne

18. til 21. februar 1915 arrangerte Modum Skiklubb hovedlandsrennet på ski – Norgesmesterskapet kaller vi det i dag. Hovedstadspressen hadde omfattende forhåndsomtale av skiklubben, bygda og denne kjempebakken, der det året i forveien ble hoppet 48 ½ meter.

Anvisning på hvordan man kunne komme til hopprennet på dette noe avsidesliggende stedet manglet heller ikke:

«Fra Kristiania naar man lettest rendet ved at reise herfra kl. 8 morgen med ankomst til Gjeithus kl. 11.05. Derfra naaes Gustadbakken paa 20 minutters gange. Hvis man ønsker skyds, bør man henvende sig til Modum Skiklubb. Spise- og indkvarteringsmuligheter er i Dahls hotel, Tora Holos hotel, Gjeithus, samt i Aamot Gregersens hotel. Extratog gaar sydover kl. 5.20 med forbindelse til Kristiania, Tønsberg og Kongsberg.»

Arrangementet startet torsdag den 18. med 30 km langrenn. Løypa gikk fra Folkvang, over Bergsjø, opp Sønstebyjordene, en runde opp på Øståsen, ned Hovlandsjordene og over Bergsjø tilbake til Folkvang. Det var nullføre, men brukbare forhold. Embret Mellesmo vant foran Sverre Østby. Moduløperne Truls Braathen ble nr. 5 og Thorleif Øhren nr. 11.

Lørdag 20. gikk 18 km fra Folkvang med ei korte runde over på Øståsen. Det regna på startstedet og kom våt snø oppe i høyden. Løperne brukte faktisk omtrent like lang tid som de hadde brukt på 30 km-løypa to dager i forveien. Igjen vant Mellesmo A-klassen, men vinneren av B-klassen, Gunnar Ødegaard, hadde bedre tid. Thorleif Haug ble nr. 5 i A-klassen og Truls Braathen ble nr. 10.

Den riktig store festen gikk av stabelen i Gustadbakken søndag 21. februar med kongelig besøk. Dagen opprant med mye snø, klam tåke og tre varmegrader, men med god stemning blant de 5 000 tilskuerne.

Kl. 12 ankom det kongelige toget Katfos Cellulosefabrikks sidespor. Hans Majestet Kong Haakon VII ble mottatt av disponent Rasmussen, fabrikkbestyrer, ingeniør Johansson og representanter for bestyrelsen i Modum Skiklubb, som den gang besto av landhandler Marius Berg, formann, bokholder H. L. Jensen, sekretær, ingeniør Johannes Larssen, pakker O. Norby og landhandler Joh. Bakken.

Gustadbakken. Hovedlandsrennet i 1915. Fra kongetribunen. Foran rennleder Marius Berg. Til venstre H.M. Kong Haakon.

Foto: Modum kommunes fotoarkiv

Etter en rask lunsj i disponent Rasmussens hjem gikk turen til bakken i breisleden til Magnus Kleven fra Skredsvik gård og med Trygve Holm – som godt voksne geithusinger fortsatt husker – som kusk. Det berettes at Kongen var i strålende humør. «Ja, dette skulle min kone ha vært med på», skal han ha uttalt da han gikk ut av sleden.

På hovedtribunen i bakken kunne tilskuerne beskue Kongen, kaptein Wedel-Jarlsberg, løytnant Østgaard, ingeniør Johansson, advokat Prydz, ingeniør Horn og hr. Rasmussen. Rett foran tribunen sto landhandler Berg og bokholder Jensen. Men før bokholderen inntok denne plassen, hadde han fra hoppet utbrakt et «Leve Kongen», som ble fulgt av et rungende hurrarop fra tilskuerne og unison avsyngelse av Kongesangen. Så begynte «Hopløbet».

Det var noe lunefulle forhold i nedslagsområdet. Det førte til mange fall. Men smøreproblemene lot seg løse ved hjelp av Østbyes skismørning.

Veteranen Truls Braathen fra Modum Skiklubb hadde to stående hopp på 31 meter. Thorleif Øhren fra samme klubb sto med glans i sine to hopp på 36 og 39 meter, og klubbkameraten Fridolf Aas hadde to smukke hopp på 43 ½ og 45 meter.

I yngste klasse hoppet Josef Henriksen 45 ½ og 49 ½ meter, som var dagens lengste stående hopp og ny bakkerekord. Av Modums deltagere i denne klassen kan nevnes Jørgen Rolighed med sjeldent vakker stil, 35 og 42 ½ meter, og Johan Fredriksen med sine merkelige fuglelette nedslag.

Lengste hopp med fall hadde Johs Hauge fra Rjukan med 52 meter. Det inntraff bare ett uhell. K. Kvistgaard fra Løiten brakk beinet rett under kneet. Han ble straks tatt under behandling av doktor Jørgensen, og så brakt til Drammen sykehus.

Premieutdeling med fest gikk av stabelen søndag kveld kl. 10 på lokalet Folkvang. Seniorklassen – spesielt hopp – ble vunnet av Opsahl fra Kristiania. Klasse II A – kombinert – ble vunnet av Embret Mellesmo fra Lilleelvdal (Vi sier Alvdal i dag). Thorleif Haug fra Drammen ble nr. 2 og Truls Braathen nr. 7. Klasse II B – kombinert – ble vunnet av Peder Østli fra Brandbu. E. Raaen fra Krødsherad ble nr. 5, Thorleif Øhren, Modum nr. 6 og Fridolf Aas, Modum nr. 16. Yngste klasse – spesielt hopp – ble vunnet av Josef Henriksen, Start, Kristiania. Ole Karlsen, Ramfoss ble nr. 3 og Jørgen Rolighed, Modum nr. 7. Kongepokalen til beste løper i kombinert ble vunnet av Gunnar Ødegaard, Bærum, mens damenes pokal til beste hopper i kombinert gikk til Alf Norli, Underoffiserenes Idrætsforening.

Modum Skiklubb og Gustadbakken

Hovedlandsrennet i 1915 kom til å bli stående som det ubestridte høydepunkt i Modum Skiklubb og Gustadbakkens historie. Modum Skiklubb ble stiftet på et møte på Geithus jernbanestasjons venteværelse 16. januar 1892. Det første styret besto av Borger Hoen, formann, Harald Larsen, kasserer, H. Haugan, Chr. P. Bye og Oluf Rolighed.

I skiklubbens første år ble hopprennene arrangert i forskjellige bakker rundt om i bygda. Mest kjent var vel «Ørenhvælven» på «Østia», der bakkerekorden ble 17 ½ meter.

På ettersommeren 1901 hørte lokalbefolkningen kraftige drønn fra dynamittladninger oppe i åsen ovenfor Gustad gård. Gråsteinsmureren og skytebasen Hans Sæther, som bodde i Bråtaskauen i Geithus, var i gang med å sprengte ut det som skulle bli datidens største hoppbakke. Selv kalte han den «Drepen» da den sto ferdig utpå høsten. Hvem kunne våge å sette utfor en slik avgrunn?

En gruppe medlemmer av Modum Skiklubb hadde oppdaget denne kleiva, Jørgen Bergquist, Daniel Eie, Arnt Skaden, Marius Berg og Chr. Øren. Skiklubben inngikk så avtale med grunneieren Elling Slevigen om å anlegge hoppbakken.

Unnarennene ble fra først av anlagt nokså smalt. En del stubber og bergknauser sto også igjen. Av forsiktighetshensyn våget ikke klubben å arrangere skirenn der den første vinteren, altså i 1902. Men en og annen våghals satte likevel utfor. De hoppa 25–30 meter. Den største våghalsen var en geithusing som het Nils Gjestvang. Han fryktet intet. Utpå ettervinteren, det var faktisk 2. mars, dro han utover til bakken sammen med Ludvig Moen. Det hadde kommet ca. 20 cm nysnø, og de ville prøve bakken. De rigga seg til med et stålbånd for å kunne måle hopplengdene nøyaktig.

Ludvig satte utfor først. Det gikk bra. Så kom Nils. Han strakk seg til 34 meter og sto støtt som fjell. I neste løype tok han litt lengre fart, og landa på 38 meter! Da fikk Nils «blod på tann»! De stelte litt på hoppet. Nils gned parafinvoks under skiene, og satte utfor. Han strakk seg til 41 meter. Verdensrekord, riktignok under trening, men allikevel.

Allerede en måneds tid seinere emigrerte 19-åringen Nils Gjestvang til Amerika.

Offisielle oversikter over verdensrekordens utvikling har registrert Nils Gjestvangs hopp som rekorder med hhv 38,5 og 41 meter.

Det første Gustadrennet

Søndag 13. januar 1903 sto denne annonsen i Buskeruds Blad:

Modums Skiklub

afholder

Landsrend

Lørdag den 24de og Søndag den 25de Januar 1903.

1ste Kl. (over 20 Aar) Hop og Langrend, ca. 15 Km.
Der opstilles en Del Præmier; der tilfalder de bedste kombinerede Løbere, forresten er Løbet særskilt bedømt.

2den Kl. (17–20 Aar.) Kun Hoprend.

I.
1ste Kl. fremmøder til Langrend Lørdag den 24de Kl. 12¹/₂ i Embretsfos Arbeidersamfund, Adr. Geithus St.

II.
Hoprendet foregaar i Gustadbakken Søndag den 25de Kl. 12¹/₂ og fremmøder 1ste og 2den Kl. i Embretsfos Arbeidersamfund Kl. 12 for at erholde Nummere.

Intet Opraab i Bakken.

Centralforeningen opstiller Præmier.
Klubben opstiller 2 Sølvmedaljer.
Modums Dammers Pokal og endnu en Del Extrapremier.

Kontingent for 1ste Kl. Kr. 2.00 for de der deltager i begge Løb.
2den Kl. Kr. 1.50

Indmeldelse med Opgave over Alder og Skiklub, maa være For- manden, Ingeniør J. Bergquist, Adr. Geithus St., ihænde **inden Onsdag den 21de Kl. 8 Aften.** Bestyrelsen.

Onsdag 28. januar brakte så Buskeruds Blad referat fra

«Landrendet paa Modum
Lørdag afholdtes Længderend –
Søndag Hoprend i Gustadbakken ved Geithus.
Længderendet var 14 a 15 Km og gikk over kuperet
Terræn. Der var 15 Deltagere.»

Marinius Bergflødt, Lier vant foran Olaf Moe, Eker og P. Lund, Modum. Olaf Vold, Vikesund, ble nr. 6.

«Søndag foregik som nævnt Hoprendet i den storartede Bakke med godt Undarend. Længste Hopper for gjennom Luften 39 Meter. Mindste Hop var paa noget over 20 Meter. Der var 2 Klasser. I begge Klasser deltog henvøed et Snes Løbere.

Præmieuddelingen foregikk om Aftenen i Embretsfos Arbeiderforenings Lokale, hvor der afholdtes Fest med Dans.»

Kombinert klasse ble vunnet av Petter Lund, Aamot foran Martin Christoffersen, Vidar og Martinus Bergflødt, Lier.

1ste klasse Hopp ble vunnet av S. Brunæs, Modum foran O. Abrahamsen, Eker.

«Damenes Præmie for smukkeste og stilfuldste Hop tilkjendtes Sigurd Brunæs. Klubbens Sølvmedalje tilkjendtes den samme. – Klubbens Sølvmedalje for Længdeløb tilfaldt M. Bergflødt. – Extrapræmier, sjænkede af Private, tildeltes Lars O. Bakken, Einar Fjeldberg og Hans Hovde. En Extrapræmie fik ogsaa den før nævnte Engbr. Olsen fra Eker.

Stevnet forløb udmerket i enhver henseende. Arrangementet fortjener al mulig Ros.»

Gustadrennet i 1904 forgikk 23. og 24. januar etter omtrent samme opplegg. Nå ble det i tillegg reklamert med musikk i bakken! Buskeruds Blad hadde tirsdag 26. dette oppslaget:

«Hoppet 44 ½ Meter

Bakken er formodentlig vort Lands bratteste Skibakke – efter Gaarsdagens Løb i aldfald den, hvor det længste Hop nogensinde er gjort. Hans Larsen, Bragerøen hoppet 44 ½ Meter, men falt.

Da Starteren Hr. Ingeniør S. Eie ved ½ 1 tiden satte udfor Hoppet, var antagelig 800 -1000 Mennesker tilstede.»

«Knut Holst, Eker Skiklub, præsterede fine, stilfulde og sikre Hop.»

I. Kristensen, Liv vant langrennet foran Nils Kruke, Drammen, Kr. Eriksen, S. Modum, Lauritz Hoen, do og Alfred Hovde, Vikesund.

Kombinert ble vunnet av Knut Holst, Eker foran E. Skjelsbæk, S. Modum.

And. Bottolfs, Vikesund ble nr. 7.

I spesielt hopp vant Syvert Thorsæt, Modum foran Alfred Sverre, Lier.

Damenes premie gikk til Knut Holst. Gullsmedene Nilsen og Thorkildsens ekstrapremie for stilfullt hopp gikk til Ole Andreassen, Liv.

I de følgende år var Gustadrennet en av de store skibegivenheter i landet, med langrenn oftest fra Folkvang på lørdag og hopprenn i «Gusta'n» på søndag.

Langrennet gikk ofte over Bergsjø, som alltid var islagt på den tiden, over jordene, opp på Øståsen og tilbake over Bergsjø. En annen variant var å legge løypa gjennom Geithus på et eller annet vis og oppover mot Brunen, Badet, Moane og tilbake.

Omtrent alle de beste skiløperne i landet deltok i

Gustadbakken i 1916.

Foto: Modum kommunes fotoarkiv

Gustadrennet. Vi må begrense oss til å nevne de beste, både nasjonalt og lokalt, og de som deltok i Gustadrennet det ene året etter det andre.

Den første som må nevnes, er Truls Braathen, Modum skiklubb. Han deltok både i langrenn og hopp i mange år. Thorleif Øhren fra samme klubb startet først som tolvåring i 1907, og figurerer på premielistene i alle fall til 1920 både i hopp og langrenn. Sigurd Brunæs og Ludvig Moen deltok også med gode resultater i mange år. Av utenbygds deltagere i de tidlige årene må nevnes Knut Holst fra Eiker. Begge de to tidligste «skikongene» Laurits Bergendal og Thorleif Haug deltok i flere år. Gunnar Andersen, Lyn, som satte verdensrekord i Gustadbakken på 47 meter i 1912, deltok helt til hans stilte i eldste klasse i 1927.

Det ble for øvrig jevnlig satt bakkerekorder. Vi kan nevne Henry Moen, Modum, 50 m i 1924, Hjalmar Braathen, Sysle, la på en halv meter to år seinere. Aage Pettersen og Gunnar Andersen, begge Modum, hoppa 51,5 og 52 i 1928. Hans Beck, Kongsberg la på en halv meter i 1931. Willy Pedersen, Drafn, hoppa 54,5 i 1935, og etter en ombygging av bakken hoppa Nils Bottegård, Modum, 60,5 meter året etter.

Brødrene Henry og Oscar Gjørli var gjengangere i langrennsløypa. De gikk for Drafn, men hadde sine røtter i Finnemarka. Litt ut på 1920-tallet dukket Hans Ingelsrud, Modum, opp. Han deltok i mange år. Hans argeste konkurrent var vikersundingen Kristian Hovde. I 1926 møter vi Gunnar Andersen, fra Modum skiklubb, verdensmesteren fra 1930. Han deltar til på slutten av 1930-tallet. I 1927 møter vi femtenåringen Reidar Andersen fra Hønefoss. Han gjør furore i hoppbakken. Fra da av kommer Kongsberghopperne for fullt, og dominerer til godt inn i etterkrigstida. De mest trofaste var Hans Beck og Arnholdt Kongsgård, men også Ruudgutta og Hilmar Myhra var på toppen av premielista mer enn én gang. Blant de fremste

lokalt må nevnes Bjarne Bryntesen, Åmot, Nils Bottegård, Hilmar Larsen, brødrene Bunæs og brødrene Werner, alle Modum skiklubb, Egil Lærum, Vikersund og Geithus AIL-løperne Reidar Bjerkebo og Osvald Weum. Flere burde sikkert vært nevnt.

Så kom krigen. Det ble ikke arrangert offisielle renn i Gustadbakken under krigen. NS-myndighetene hadde tatt over idrettsorganisasjonene, og de alle fleste idrettsutøvere avsto fra å delta i arrangementer under deres ledelse. Derimot ble det arrangert uoffisielle «jøssingrenn» rundt om. Deltagerne hadde ikke nummer på brystet, men en papirlapp med nummer på i lomma! I Gustadbakken ble det arrangert to slike renn, vinteren 1944 og 1945. De aller fleste av de aktive, lokale hoppere deltok.

I 1947 gikk det viktigste renn i Gustadbakken siden 1915. Da ble det arrangert uttaking for Vinterlekene i St. Moritz året etter. Hele hoppeliten stilte, bortsett fra Birger Ruud og Svein Haakonsen som hadde sykdomsforfall. Asbjørn Ruud, Kongsberg vant foran Thorleif Schelderup, Heming, George Thrane, Asker, og Kongsbergløperne Svein Lien og Vidar Lindboe-Hansen.

Av lokale hoppere fra årene etter krigen kan nevnes Gunnar Evje, Torger Muggerud og Svein Hølen. Gode lokale langrennsløperne var Helge Tveføtrud, Karl Kronen, Ottar Hære og Arne Grøslund.

I 1951 ble kretsmesterskapet for Modum og omegn skikrets arrangert i Gustadbakken. Da satte storhopperen Erling Kroken fra Nedre Sigdal den bakkerekorden som skulle bli stående. Under vanskelig forhold strakk han seg til 71 ½ meter. Men han ble likevel ikke kretsmester. Det ble Torger Muggerud etter to meget gode hopp!

Utover på 1950-tallet var Svein Lien fra Kongsberg og Hans Bjørnstad fra Drafn tøffe konkurrenter. Brødrene Alfredsens fra Hønefoss, Arne Hoel, Lyn, og Asbjørn Osnes, Jevnaker, gikk igjen på premielistene. Gustadrennet hadde også besøk av kombinertessene Gunder Gundersen, Per Gjelten og Arne Larsen, Heggedal.

I 1964 var en epoke på ca. 60 år over. Lørdag 7. mars gikk langrennet i meget gode løyper fra Stalsberg skole. Det var kvinnelig deltagelse for første gang. Søndag 8. mars var det hopprenn i Gustadbakken med sol, vindstille og utmerket bakke. Det deltok tre finner og fire amerikanere.

Og det ble det siste skirenn i Gustadbakken. Nå har naturen for lengst tatt tilbake den hoppbakken Hans Sæther ryddet i 1901. Men litt lenger nord i Øståsen ligger det i dag en noe større bakke, Vikersundbakken, hvor det også er blitt satt verdensrekorder. Den siste på 246 ½ meter er 199 ½ meter lengre enn verdensrekorden som ble satt i Gustadbakken 99 år tidligere.

Eller sagt med litt rundere tall: 100 år senere og 200 meter lengre.

Vi lar Svein Hølen stå som representant for alle de ungdommer som har satt utfor Gustadbakken gjennom vel 60 år. Bildet er utlånt av Svein Hølen.

Fra det siste rennet i Gustadbakken i 1964.

Foto: Modum kommunes fotoarkiv

KILDER:

- Geithus Idrettslag 100 år for idretten, 1992
- Gamle Modum 1986. Thure Lund: Hovedlandsrennet i Gustadbakken 1915
- Norske skiløpere, Østlandet Nord, Arthur Jacobsen om Modum og Omegn Skikrets, Oslo 1955
- Diverse referater i Aftenposten, Oplandske Tidende, Buskerud Blad og Fremtiden
- Informasjon fra Åsmund Pettersen, Svein Hølen, Annar Bottegård, Einar Strand og Torunn Rasmussen, f. Holm

Skogsdrift i gamle dager

For de første moinger hadde skogen stor betydning som område, både til seterbruk, jakt, fangst og fiske. Tømmeret hadde mindre betydning, utover det å skaffe virke til brensel, bolig og gjerder. Først da jernet og øksa kom, ble det satt i gang tømmerdrifter av betydning. Dette finnes det lite opplysninger om, men Frostatingsloven omtaler teljing av fjalviðr (det oldnorske navnet på ferdighogde bord), eller hoggenbord. Dette ble utført av treller ute i skogen, av den enkle grunn at bord og bjelker var mye lettere å frakte ut av skogen enn rundtømmer. Selv lenge etter at oppgangssagene ble satt i drift, ble det telja bjelker inne på skogen. Karsten Presterud fortalte at de første åra brøtningen gikk i Holleia, ble grovt tømmer telja til bjelker og dratt med menneskelig muskelkraft fram til Henåa ved hjelp av viuspenninger.

Spon til takteking ble også ofte skåret langt inne på skogen. En osp eller furustokk ble lagt i benk, og på hver sin side av benken gikk to hester og trakk skjærekniven etter seg. En mann styrte kniven, og to karer gikk etter og kappa spona i passende lengder.

I bekker med fossefall ble det bygd dammer og satt opp sager langt inne i skogene. Natvedt og Hval hadde sag i Youkondalen langt inne på Øståsen i bekken mellom Bomla og Nykjua, hvor de skar under vårflommen. Materialene ble kjørt fram vinterstid etter å ha ligget sommeren over til tørking. Dette ble regna for en 12 timers kjøretur. I Holleia var det sag i Knutsebekken som renner ut av Øyvanna. Senere ble det satt opp sag drevet med råoljemotor ovenfor fossen. Rundt om i Modum finnes flere gamle navn som vitner om treforedling inne på skogen. Bjelkehauen, Flisbakkane, Kvantumsaga og Lekteteljinga på Øståsen. Saglandet, Bordvika og Honvika ved Glitre. Bjelkeveien på Kløtiefoss, Skjærbenkmyra i Svendsbymarka, Knutsesaga og Sagberga ved Øyvanna og Skjærbenken i Flannumsmarka er alle eksempler på dette.

Tømmerstokken skapte mange arbeidsplasser

Først da flomsagene kom på 1500-tallet, fikk Modumskogene økonomisk betydning i større omfang. Kongssagene ved Åmot trengte store mengder tømmer, og skipsbyggerne krevde stadig mer materialer, mastetømmer og tjære. Allerede i 1618 ble den kongelige skipper Oluf Vaarberg beordret fra Kjøbenhavn til Modum for å besiktige skogene og ta ut de største maste-ter til den kongelige flåte. I seilskutenes glanstid var Norges kystnære skoger nærmest uthogd for mastetømmer. Skipsbyggere og tømmeroppkjøpere søkte da til Modum, hvor særlig Ulamarka og Morudmarka var kjent for sin masteskog.

Da Hassel Jernverk ble grunnlagt i 1649, og senere Modums Blaafarveværk i 1776, gjorde disse krav på tømmeret i flere mils omkrets. Det ble stort behov for lakterved og kull i tillegg til bygningsmaterialer. Dette resulterte i at skogene i Modum ble sterkt uthogd på 1700-tallet. Den gang kunne en nok treffe på kullbrennere, tjærebrennere, vedhoggere, bjelkehoggere eller tømmerhoggere nesten overalt i våre skogsområder.

Da Modums første tresliperi kom i drift i 1871 på de gamle Kongssagenes grunn, var det starten på industrialiseringen av bygda. Papirfabrikkene som grodde opp langs Drammens-vassdraget, trengte store mengder tømmer og skapte mange arbeidsplasser. Mange moinger var sysselsatt både innen treforedling og transport. Den gang kan en trygt si at tømmerstokken var grunnlaget for de fleste arbeidsplassene i Modum. Det var mange arbeidskrevende operasjoner før tømmerstokken kom fram til fabrikkene, enten via jernbane eller Drammens-vassdragets fellesfløting. Men la oss se på arbeidsoperasjoner og arbeidsforhold på tømmerstokkens vei fra skogen til transportåre.

Øksa var lenge tømmerhoggerens eneste redskap

Blinking av trær som skulle felles, sysselsatte den gang flere personer. Hvert tre ble merka ved at en barkremse ble fjerna på to sider av stammen med blinkøkks. Denne hadde skogeiers eller blinkers merke prega inn i øksenakken, og dette måtte slås inn både i blink og helt nede ved rota av treet. Dermed kunne skogeier i ettertid kontrollere at hoggerne ikke hogg ublinka trær.

Fram til 1915-20 var øksa tømmerhoggerens eneste redskap til felling, kvisting og barking. Alt tømmer måtte barkses for å gjøre framkjøring og brøtning lettere, men også fordi tresliperiene forlangte barka tømmer. Mange hadde to økser, ei til felling og ei lettere til å kviste og barke med. Det var strenge krav til utført kvisting og barking. Kvistenuubber eller barkstrimler som satt igjen på stokken, kunne føre til «straffing» eller endog vraking av stokken under tømmeålinga, og dermed trekk i lønna for hoggeren.

Kvaliteten på øksa hadde stor betydning, den måtte være skarp og ha passe hardhet i eggstålet. Erfarne hoggere slo ofte to økser mot hverandre for å høre om det var rette klangen i stålet. Økseskafta ble gjerne spikka i koia om kvelden. Helst av et bjørkemne med naturlig bøy.

Sagene letta fellinga

De første tomanns stokk-sagene som kom, ble aldri særlig populære i Modum. Derimot ble enmannssagene, som kom i 1920-åra, mye brukt av hoggere som lærte seg å «sette opp» saga skikkelig. De mest brukte sagene var Tigersvans, Distonsvans og Bredbysvans. Alle hadde hull i enden av sagbladet for feste av en såkalt «kamerat». Dette var ei stålfjær som ble festa med en krok på motsatt side av treet. Hensikten med «kameraten» var å spare tømmerhoggeren for unødig

De første motorsagene måtte betjenes av to mann.

Foto: Ukjent

bruk av krefter til å presse saga framover mot treet. Til gjengjeld trengtes større kraft når en trakk saga mot seg, slik at fjæra ble strammet. De fleste foretrakk å bruke saga uten «kamerat». Noen foretrakk å bruke bogesag med tynt blad til kapping. Men langt fra alle mestra filingens vanskelige kunst og fortsatte å felle med øks. Derfor ble det benytta instruktører som reiste omkring og holdt kurs i filing og oppsetting av sager. På Steinsvollen, der det gjerne lå et tjuetalls hoggere, ble det holdt flere slike kurs.

Barkespaden kom i 1930-åra

Da barkespaden kom på markedet i 1930-åra, ble den fort populær fordi barkinga kunne utføres hurtigere, særlig på sommertid. Den svenske Beverspaden med

Filekurs på Steinsvoll 1950-åra.

Foto: Ukjent

utskiftbart blad var ettertrakta. Senere ble den norske Eia og svenske Bodin mye brukt. Om sommeren i «sevjatida» ble det gjerne brukt en lett barkespade med langt skaft og barka med støtende bevegelse. Når vinteren kom og barken var hardfrossen, ble det benytta tyngre spade med kortere skaft og kule bak bladet. Da ble barkinga utført med en pendel-

I 1960 ble tømmeret fremdeles barka i skogen. Artikkelforfatteren bryner barkespaden.

Foto: Ola Hilsen

bevegelse som ga mer kraft mot den stivfrosne barken. Barkinga var god styrketrening og resulterte i at de fleste gode langrennsløpere på den tiden var tømmerhoggere. Men det var et blodslit vinterstid, og mange tømmerhoggere følte det som en befrielse da barkinga i skogen opphørte i 1960-åra.

Motorsagas inntog fjerna arbeidsplasser

Motorsaga kom på markedet i 1930-åra, men det var tunge og upraktiske tomanns-sager, som ikke var i stand til å forbedre

hoggernes dagsprestasjoner. Verken de svenske sagene Gerber og Sektor eller finske Arbor ble populære blant Modums tømmerhoggere. Heller ikke den kanadiske tomannssaga på 26 kilo, som kom i 1946, ble noen suksess.

Først da våpensmeden Gunnar Busk og sagbruksmannen Trygve Johnsen konstruerte Jo-Bu enmannssag i 1947, ble det fart i sakene. Selv om saga veide 18 kg, ble det mange som bytta ut svansesaga. Jo-Bu ble raskt forbedra fra modell til modell, og var på slutten av 1950-åra Europas største motorsagproduzent. I 1960-åra overtok de svenske sagene Husqvarna, Jonsered og Partner mesteparten av markedet, med lettere sager som kunne brukes til kvisting. Dette, og overgangen til ubarka tømmer, økte effektiviteten til hoggerne. Dermed ble det stadig færre arbeidsplasser i skogen.

Vedhogsten

Vedhogsten var viktig for å skaffe brensel, særlig i krisetider. Det ble både hogget favneved og reisved. Favneveden var 60-centimeters kubber som ble kløvd og stabla i lag på fire ganger en meter, mens reisveden ble hogget i tre meters lengder, slinna og lagt i 1,1m høye reis. Redskapen var øks og bogesag eller

vedsvans. Det ble ofte brukt utrena folk til vedhogst, for vedhoggeren hadde nok litt dårligere status enn tømmerhoggeren. Mange guttunger tjente sine første kroner på reisvedhogst helt opp i 1960-åra.

Hardt liv og kummerlige boforhold

Fra gammelt av måtte skogsarbeiderne sørge for husvære selv, og dette ble oftest ei kummerlig gamme av stokker, stein og torv, reist på stedet der arbeidet foregikk. På slutten av 1800-tallet ble det mer vanlig at skogeieren satte opp koier til sine ansatte, men dette var trange og dårlige husvære. Det var gjerne hjeller til å ligge på i to høgder langs begge langvegger, eller en brisk i den ene enden av hytta fra langvegg til langvegg. Dette var ganske enkelt en bred lem hvor de lå på rekke og rad med beina ut mot rommet. Liggeunderlaget var halm eller granbar.

Til oppvarming og matlaging var en feleovn (gammel ovntype med form som ei fele) plassert midt i rommet, og det var faste krakker til å sitte på rundt denne. Rundt ovnsrøret hang gjerne våte arbeidsklær og hesteseler til tørk, så det hendte nok at uønskede smakstilsetninger dryppet ned i steikepanna.

Etter hvert som setrene ble nedlagt, ble disse tatt i bruk av skogsarbeiderne. Selv om seterbuene

Fisåskoia 1900. Våte klær og vått seletøy henger til tørk over ovnen der matlaginga foregår. Fra venstre: Knut Lobben, Olaf Skretteberg, Kristoffer Lobben, Edv. Jaksland-Sønju og Hans Spone.

Foto: Ukjent

var bygd bare for sommerbruk, var de oftest bedre husvære enn koiene. Mange gamle tømmerhoggere kan fortelle om overfylte koier, om sengetøy som frøs fast til veggen og om månelys som sivet inn mellom glisne tømmervegger. Det var ikke sjelden at det var stall i den ene enden av koia, Padderudhytta og Fisåshytta i Holleia var eksempler på dette. I Padderud var det til og med dør mellom mannskapsrommet og stallet slik at kjørerne slapp å gå ut for å fore hestene.

I 1930-åra ble det mer vanlig med køyesenger og halmadrasser, men først i 1950-åra kom det regler om hvordan koiene skulle innredes og hvor mange de skulle huse.

Transporten ut av skogen

De første tømmerstokkene som ble frakta ut av Modum-skogene, ble nok båret eller dradd, mens de første som ble kjørt, trolig lå på langsleder trukket av hest. Lasset var festa med tau og stramma med en staur.

På 1800-tallet ble det tatt i bruk drag. Det besto av to dragermer med tverrtre der stokkene ble festa med vidje. Derfor måtte forenden av stokken avrundes som en mei med et hull i. Hullet ble hogd ut med ei smal øks, eller boret med navar. Ulempen med dragkjøring var at kjøreren måtte fly ved siden av lasset.

Etter 1850 ble stutting og dubbe tatt i bruk. De første dubbene hadde fast banke, men ble etter hvert utstyrt med svingbanke. Bonnfløa i tømmerlasset ble festa til banken med nålelekker. Både stutting og dubbe hadde en bevegelighet i meiene som gjorde at de fulgte ujevnhetene i terrenget godt. Utkjøringen foregikk om vinteren, fordi snøen gjorde at dumper og staup i terrenget jevna seg ut, og meiene gled lettere.

Hankekjøring

I bratte områder ble mye av tømmeret kjørt fram ved hjelp av ettervendinger, både etter drag og stutting. Dette ble kalt hankekjøring. Da måtte kjøreren lage hull i stokkendene, enten med smal øks eller navar, slik at stokkene kunne lenkes sammen. Etter hvert ble det mer vanlig å bruke bleier med korte lenker mellom, til å lenke sammen stokkene.

Hankekjøring ble mye brukt i brattene på Øst-åsen og Vestre Snarum. På forhånd ble det kippa fram tømmer til åskanten, slik at dette kunne henges på som etterslep når de passerte med tømmervendinga. Etterslepene kunne bli 50–60 meter lange hvis det var smått tømmer. På denne måten fikk de med seg svære lass ut bratta. Nede på flata ble disse for tunge å trekke for hesten, så da slo de av noe av etterslepet og henta det senere. I 1890-åra kom det på markedet nyttige hjelpemidler, som tømmeraks til bruk under

Tømmerkjørere ved Fisås 1920. Nr. 2 fra venstre er Martin Lund som innførte den første geitedoninga i Modum 1913.

Foto: Ukjent

lunning og pålessing og bendebjønn til å stramme kjettingen rundt lasset med.

Lunning

Før traktorer og skogsmaskiner kom inn i skogsdrifta, ble mesteparten av tømmeret hogget om sommeren og barka. Dermed ble tømmerstokken betydelig lettere, før den ble handlunna eller kippa fram til framkjøringsveien med hest utpå ettersommeren eller høsten. Ved håndlunning var det viktig å spare tømmeret nærmest lunneplass til slutt. Da kunne en benytte dette som underlag til å la stokkene gli på. Dessuten var det lettere å benytte seg av vektstangprinsippet når de tyngste stokkene skulle opp på lunnan.

Under hestelunning ble det slepedrag med lem eller fjærer som skulle hindre stokkenden i å huke seg fast i stubber og steiner. Stokkene ble festa til draget med hakakroker, snarekjetting, nåler eller saks. Seinere kom Moelvendraget, et bøyledrag hvor stokkenden ble heist opp fra bakken med hevarm og hang i en snarekjetting. Hvis det var mulig, ble lunnene lagt høyere enn kjøreveien for å lette pålessingen.

Kjøring med geitedoning

Geitedonga besto av en kort slede med svingbanke foran (bukken) og en lengre og lavere slede bak (geita). Den ble tatt i bruk i Sverige i 1890-åra, men kom til Modum først i 1913. Donga var stivere og bredere enn stutting og dubbe og krevde derfor bedre framkjøringsfleper. Tilgjengelig kunne en kjøre større lass, slik at den etter hvert ble brukt på all lengre kjøring. De store lassene skjøv hardt på i utforbakker og ble for tunge å holde igjen for hesten. Derfor ble hestedraget utstyrt med isjern (bremsejern) på undersida. Når lasset skjøv på i utforbakke, gled meiene opp på dragets tverrtre og pressa jernene ned i veien.

Var det så bratt at dette ikke gav god nok bremseeffekt, ble det benytta brestelekker, som var en kort kjetting rundt begge meiene på geita. I de aller bratteste bakkene ble det brukt etterslep med brestelekker for å bremse lasset. Maurtuer og kram snø ble

Tømmerlass på geitedoning i 1960 i Morud skog. Kjettingen rundt lasset strammes med bendebjønn. Trygve og Gunnar Håvaldsrud.

Foto: Ola Hilsen

også brukt i de isete bakkene for å redusere farten på doninga. En regner at hestens storhetstid i tømmertransporten tok slutt i 1950-åra, selv om den var ganske mye i bruk også i 1960-åra.

Motorisert transport

Traktoren hadde riktignok blitt tatt i bruk på slutten av 1930-åra, men ble ingen reell konkurrent til hesten før nærmere 20 år senere. Riktignok overtok lette jordbrukstraktorer påmontert halvbelter en del av transporten i etterkrigsåra. Disse hadde god fremkommelighet selv om snøen lå dyp. Men tømmeret ble fremdeles kjørt på geitedoninger, og pålessing foregikk som ved hestekjøring. Først da det i 1953 kom i bruk 1-tromlet vinsj påmontert traktor med lunnebom, gikk mange tømmerkjørere over til traktor-drift.

På brattlendte større hogstflater i Holleiaskogene ble det først i 1960-åra også benyttet lunnebane. Maksimal spennlengde på denne var 300 m, og innsamlingsbredden var 45 m til hver side. En stor frittstående 2-tromlet Vossavinsj dro hele stammer inn til traktoren, hvor de ble hengt i en bom ved hjelp av snarelekker og slepkjørt fram til bilvei, der de ble kappet.

Samtidig kom det på markedet 2-tromlet lunnevinsj påmontert firehjulsdrevne traktorer og ramme-styrte stammelunnere. Nå kunne tømmeret slepkjøres fram til bilvei hengende i vinsjeveierne, og dermed ble hesten helt utkonkurrert.

Tømmermåling og merking

Fra gammelt av hadde selger og kjøper gjort avtale seg imellom om pris, måling og levering av tømmer. Men i 1928 ble loven om tømmermåling vedtatt, og Drammensvassdragets tømmermåling ble opprettet året etter.

Skulle hver fabrikk få tømmeret de hadde kjøpt, måtte alt tømmeret merkes under målingen. Dette foregikk på velteplasser ved elvebredder, jernbasteasjoner og etter hvert også langs skogsbilveier da bilene overtok transporten. Hver kjøper hadde eget merke som ble slått inn i stokken med merkeøks. Dette ble ofte utført av to eller tre guttunger, for det måtte være mellom seks og ni merker på stokken. To tømmerhoggere sto i hver sin ende av lunnan og løfta opp hver stokk. Denne ble behørig målt av tømmermåleren, som ropte verdien til sin fløyholder. Var det feil ved tømmerstokken, kunne den bli vraka eller straffa. Da slo måleren på et merke med en såkalt knappøks. Skogeieren sto ofte og fulgte nøye med, for målinga var en viktig begivenhet. Det var inntekta det dreidde seg om, så det gjaldt å stå på godfot med målrteamet. Dagen ble derfor gjerne avslutta med et godt måltid og dertil tilhørende drikke hjemme i storstua hos skogeier. Tømmerhoggere med ømme rygger og guttunger med vannblemmer i hendene etter dagens slit, måtte oftest gå hjem uten å få noen bevertning. Ofte ble det også skjenket på tømmervelta, slik at stemningen ble høg alt før det avsluttende etegilde. Tradisjonen med skjenking av merkebrennevin var så innarbeidet at skogeieren fikk utgiftsført dette i regnskapet!

Fure skole

Skolebilde Fure skole våren 1945:

- 1. rekke fra venstre: Villy Tangerud, Sverre Tangerud, Gunvor Thorud, Petra Larsen, Aase Hanna Fure, Torger Kongsrud, Johan Berg, Lise Nordalen, Inger Marie Pjåka, Berit Altern, Inger Altern, Ernst Pedersen og Freddy Eliassen.*
- 2. rekke fra venstre: Torbjørg Myhre, Anne Karine Røed, Laila Ødegård, Inger Askheim, Ingebjørg Askheim, lærer Anders Kongsrud, Reidun Weggensen, Anne Margrethe Askheim, Astrid Nordalen, Harriet Askheim og Bjørg Johannesen.*
- 3. rekke fra venstre: Nils Løvi, Arvid Pjåka, Torbjørn Smith, Erik Johansen, Willy Moen, Anders Thorud og Bjørn Johannesen.*

Foto: Ukjent

I den gamle Furefjerdingen på Østmodum var det to skolekretser, Nordre og Søndre Fure omgangsskolekrets. Kretsene strakk seg fra Vahl til Karlsrubbekken. Delet mellom de to kretsene var ved Askimelva.

Omkring 1840 ble det i den nordre kretsen bygget et skolehus, en rodestue. Bygget lå ved Urholt, nedafor nåværende Østmodumsvei. Dette skolehuset ble senere flytta til Berg, da det ble sagt at det var for rått nede ved fjordkanten. Denne flyttinga fant sted omkring 1860. I denne bygningen var det skole fram til 1909, da nåværende Fure skole ble bygget på eiendommen Røed.

I 1873 ble det bygget et skolehus i Søndre Furefjerdingen, Engelstad skole. Den ble brukt fram til 1909, da Fure skole var ferdig. Elever fra Vahl,

som gikk på Engelstad, ble overført til Vikersund skolekrets i 1909. Kretsdelet gikk nå fra Natvedt til Karlsrubbekken.

Det gamle Engelstad skolehus skal visstnok være flytta til Vikersund som forretningsgård, Hilsengården. Den gamle Berg skole ble gjort om til bolig. Der bodde i lang tid Signe Haugerud, som var renholder og en slags vaktmester ved Fure skole. Bygget ble senere brukt som kårbolig for eierne av Nedre Berg. Bygget ble revet for omtrent 20 år siden. Det er oppført ny kårbolig på tomta.

Fure skole hadde utseende som de fleste skolebygg i Modum på denne tida. Det hadde to etasjer med skolesaler i første etasje og lærerleilighet i andre etasje. Det vi kalte søsalen, ble brukt til skolestue. Der

Siste skoledag på Fure skole.

Foto: Aase Hanna Fure

17.-maitog i skolebakken 1968. Snorbærere er Randi Sandberg og Bente Løvlie. De voksne som ser på, er min mor og mine to kusiner.

Foto: Aase Hanna Fure

var det grønne dobbeltpulter. I nordsalen var det langbord. Denne salen ble helst brukt når det var tilstelning på skolen, så som 17. mai og juletefester. Da spiste vi i nordsalen og leika i søsalen. Mellom de to skolesalene var det et lite rom som ble brukt til bibliotek, og en underavdeling av biblioteket i Vikersund. Dette biblioteket var åpent to timer hver fredag kveld. Læreren var bibliotekar.

På skoletomta var det et stort uthus. Her var det rom for læreren, som gjerne hadde noen dyr der. Dessuten var det utedoer, én for lærerfamilien, én for gutta og én for jentene. Videre var det to store vedskjul, ett for læreren og ett for skolen. Fure kvinneforening hadde også bygget et foreningshus i

forbindelse med uthuset. Her ble det blant annet holdt basar om sommeren. Hele dette uthuskomplekset er nå revet.

Fure skole var en todelt skole, småskolen og storskolen. Elevene gikk annenhver dag, småskolen tirsdag, torsdag og lørdag og storskolen mandag, onsdag og fredag. Siden det var mannlig lærer på skolen, måtte jentene få innleid en lærerinne når det skulle være håndarbeid og sløyd. Læreren hadde håndarbeid i søsalen. I nordsalen hadde læreren sløyd-undervisning. Da jeg gikk på skolen fra 1943 til 1950, hadde vi Margit Thorset fra Vikersund som håndarbeidslærer, mens lærer Anders Kongsrud sto for sløyd-undervisningen. Undervisningen i sløyd og håndarbeid var konsentrert til en periode på 14 dager hvert år. Etter krigen ble det innført skolekjøkken for 7. klasses jenter. Da det ikke var skolekjøkken på smågrendeskoler, ble jentene fra Fure, Gulsrud, Øderud, Flattum og Jelstad samlet på Stalsberg skole. Der var det et stort og tidsmessig kjøkken for slik undervisning. Da jeg gikk der skoleåret 1949-50, var det Anna Moen som var husstellærer. Vi fikk undervisning en skoledag i uka.

På Fure var det skole fram til sommerferien 1970. Da ble alle barn fra Østmodum overført til Vikersund skole, og elevene måtte nå bruke skolebuss. Etter at skoleelevene flytta ut av huset, som fortsatt eies av Modum kommune, har det vært benytta som barnepark og nå heltidsbarnehage.

Av skolelærere var Christoffer Engelstad lærer ved Engelstad skole fra 1873 til 1909, da han ble overført til Vikersund skole. Ved Berg skole var Olaf Knutson lærer fra 1891 til 1909, han ble så lærer ved den nye Fure skole fram til 1919. Knutson virket også som omgangsskolelærer ved Urholt og Engelstad skole fra han kom til Østmodum i 1859. Knutson kom fra Telemark og gifta seg med datter av Hans O Gømmes på Fure. De bosatte seg på Nedre Fure, og Knutson tok navnet Fure. Etter Olaf Knutson Fure var Jentoft Røkenæss lærer fram til 1932. Deretter virket Anders Kongsrud som lærer fram til skolen ble nedlagt. Kongsrud fulgte med elevene til Vikersund skole.

Lærer Knutson var den lærer som virket lengst i Fure skolekrets. Han var der i over 59 år, og ble ved sin avgang feiret med en fest torsdag 10. juli 1919. Gudbrand Granum hadde da laget en sang til den avholdte læreren.

Fure skole hadde egen skolefane. Den ble brukt når det ble feiret 17. mai på skolen og alle var med og gikk i tog. Fanen er av lyseblå silke med gullduker. Motivet er ei Furu med sol og Furetangen i bakgrunnen. Denne fanen er nå oppbevart i glassmonter på grendehuset Fjordvåg sammen med fanen fra Gulsrud skole og Østmodum blandede kor. Fanene står der som et minnesmerke om tiden før sentraliseringene.

Gudbrand Granum:

Sang

Ved Avskedsfesten for lærer Olav Knutson

Torsdag den 10de juli 1919
Mel.: «*Se Norges blomsterdal*».

Vor skolehøvding kjær
Nu slutte skal sit virke her,
Og hvile kan med glans
Paa gylden laurbærkrans.
Han var av landets lærerstand
En trofast skolemand,
Som virket støt og trygt.

Om mangen en der faldt,
Hr. Knutson stod tiltrods for alt,
Og virket i sit kald
Foruten brask og knald.
Han er en mand av tro og ret,
En mand av norske æt,
Forvist en kjemp ret.

De seksti aar han bar,
Som bedste ungdom frisk og klar;
Ham intet biter paa
Av sygdom eller aar.
Ja, end jeg tror for sandt og vist
Ham livet er en lyst,
Endnu i mange aar.

Vi samlet er til fest
Hvor Knutson er vor hædersgjæst.
Lad ydes ham honnør
Saa han blir rigtig ør.
Ja, vi vil vise ham i kveld,
Vi ønsker ham alt vel
En aften skjøn og lys.

Grethe Hølen:

Gamle Steinbru – en «forstad» til Åmot

Hjemmet mitt.

Foto: Grethe Hølen

Mor ca. 1943.

Far ca. 1943

Foto: Spangberg Foto

Bebyggelsen

Den lille tettbebyggelsen langs Eikerveien nord for Åmot, var og er Steinbru. I dette området hadde de aller fleste familieforsørgere sitt daglige virke på Embretsfos. Noen hadde «egne hjem», øst for veien, på Holo, mens mange bodde i Embretsfos' boliger vest for veien, fra nåværende Eikerveien 39 og til Steinbrustupet. Innimellom disse boligene blei det i senere år, samtidig med at Union solgte sine hus, også solgt et par tomter for bebyggelse. Steinbru regnes vel fra avkjøringa til Åmot nord og til Skogsbilveien, nå Mælumenga.

Embretsfos' boliger besto av, fra nord, nærmest gata: En stor tomannsbolig for funksjonærer, og fire små eneboliger. Den nordligste («Nørste» på folke-munne) var gulrot da faren min blei henta fra Rjukan til Embretsfos. Og i den «Nørste» blei jeg født i 1932. Her vokste jeg opp – med mor, far, fire tenåringssøsken og katten «Pus».

I andre rekke mot vest lå tre store boliger, «den nørste», «den midtre» og «den sønste». I hver av dis-

Grethe 3 år?

Foto: Gerd Bunæs

Søskena ca. 1922.

Foto: Grethe Hølen

se var det fire leiligheter. I vaskekjelleren i «Sønste» boligen var vi så heldige at vi hadde fast vaskedag. Elva var alternativ vaskeplass. På «tråkka» mellom «Sønste» og «Midtre» sto springen hvor vi hadde vannrettigheter. Her kunne det bli litt trøbbel når det var lite vann. Da rant det svært sakte, og det hendte at en eller annen fra springens nærområde drista seg til å henge på sinkbøtta for å la den fylles. Dette kunne nok falle enkelte tungt for brystet! Vannbæring var en tung jobb. I all slags vær, året rundt. Det var å hente i nærmeste spring, brønn eller bekk med to tunge sinkbøtter. Enkelte var så heldige å eie et åk. Noen var enda bedre stilt og hadde vannkilden på gården,

i spring eller pumpe. Nesten ukjent begrep var vann inne.

Enda litt lenger bak boligene lå en tomannsbolig mot nord og ei fin lita fjellskorte for mye leik. Et lite småbruk lå ned mot jernbanelinja, Løv'huset, som hadde navn etter familien Løvf som bodde der hele min barndom. Dette var opprinnelig en husmannsplass under Mælum (?) – i min barndom tilhørte den Embretsfos.

Dagligliv

Alle vi som bodde i «Embretsfoshusa» danna ei egen gruppe på Steinbru. Vi fulgte hverandre i sorg og glede, hjalp hverandre med barnepass og små hverdagsproblemer.

Mor i huset var nesten alltid hjemme, og far gikk på jobben. «Hobby» var nok noe helt ukjent, men mor var ivrig hjelper i barnehjemsmisjonen, og i vanførelaget, stiftet av Thorolf Eriksen fra Geithus. Av og til var Liv Therkelsen og jeg med mødrene våre på møte i mellomgangen på Kapellet. En gang fant det sted en episode som falt meg tungt for brystet. Jeg fikk se mora mi henta kåpa mi og gi til ei dame som satte seg på den. Hun frøys på et visst sted, og kåpa sydd i Embretsfosfilt var god og varm. Dette «stoffet» var vanlig til vinterklær.

Når det var konfirmant i en av familiene, kom bløtkake på bordet. Vi måtte feire med. Dagen derpå var det «etterpålag» med kaker og kaffe og framvising av gaver. Her var det glede over de små ting!

Når det var alvorlig sykdom, og et vindu blei åpnet, var det tegn på at nå «var det over». I forbindelse med dødsfall blei det ordna kranser av hagens blomster, og den som i øyeblikket hadde de aktuelle blomster og grønt, var raus med tilskudd. Dødsfallet ble markert ved å «pynte» veien fra huset til gata med granbar. De fleste fikk dø hjemme. Til kapellet gikk så ferden med hest og vogn, om vinter'n med slede.

Alle familiene hadde en liten hageflekk, og til hvert hus og leilighet fantes et uthus. Ved «Sønste» boligen hadde de på baksiden uthus med rom for gris i 1. etasje og en pen stige opp til 2. etasje, hvor hønsene holdt til. Dette var et sted som var attraktivt for oss ungene. Dette kunne jeg ønsket meg bilde av.

Handel

Litt nord for vennene mine Marta og Ola (Sæterbraten), langs Eikeriveien, lå «Butikken» med stor B, nr. 32. Jeg minnes som eiere Nævra – Hagen – Nævra – Galteland – Ekre – og «Kooperativen», dvs. Modum Samvirkelag. Der var det eget rom for oppbevaring og salg av kjøtt og fisk. Tror sannelig at disken var av marmor. Praktisk! Der sto også Steinbrus ene av to (?) telefoner.

Enda litt lenger nord lå «Fardal», Fardals butikk, nåværende Eikeriveien 30. Der solgte de mye mer enn i «Butikken», som nesten bare solgte mat. Fardal solgte leiketøy og gaveartikler, spennende. I en egen

Butikken.

Foto: Grethe Hølen

Fardals butikk.

Foto: Grethe Hølen

avdeling på andre siden av gata hadde han isenkramforretning. Hos Fardal hendte det at vi fikk karameller i stedet for vekslepenger, for det mangla han visst i blant. Fint for unga, men hva med de som venta på vekslepenga? Så hadde Fardal drøsje, også benytta som sykebil, med kurv til den syke, han hadde også lastebil til å kjøre melk (og andre varer). Så hadde han bensinpumpe, rød med hvitt «hode» som det sto ESSO på.

Mødrene hadde sine faste turer til «Butikken». Det var det daglige, faste, sosiale treffet. Når vi skulle handle, måtte vi ha med «torvveske» til å bære hjem varene i og «emballasje» til mange av varene. 3-liters melkespann var vanlig, fylt opp fra et 50-liters spann som kom med melkebil hver dag. Fløte i et lite spann eller i en «pott». Sirup fikk vi fra tønne i medbrakt kopp, og den måtte tappes fra kran i bunn' av tønna, eller øses med ei øse som fikk en spesiell «sleng» som avslutning.

Sukker og sukkerbiter blei kjøpt i poser, fra sekker, mjøl i poser fra digre mjølbøler av tre på bakrommet, drops i stryller, en sjelden gang! Kjøttpålegg og ost blei skjært opp og pakket i papir.

Banar het Fyffes, og druer lå i kasser med oppmalt kork. Disse varene sto sjelden på «handlelista».

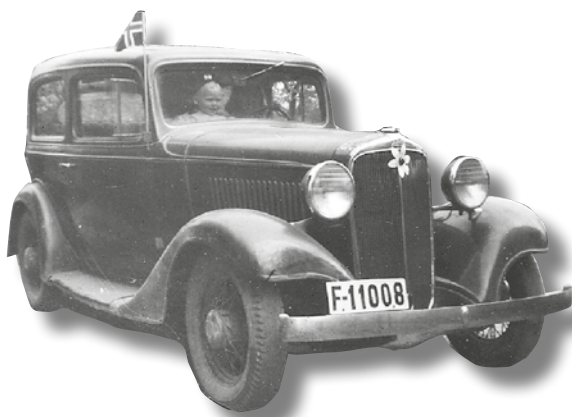
Kiosken.

Foto: Grethe Hølen

En appelsin vanka det en gang i blant, men de var «så sure som eiter». På en god dag fikk vi kanskje lura til oss en sukkerbit som blei stappa godt ned fra toppen av frukten, etter at vi hadde skjært et hull. Da smakte det godt å suge i seg safta!

Familien min

På Steinbru dreiv familien min en liten kiosk. I tillegg til litt innkjøpt brus og sjokolade, solgte vi bær fra hagen og hjemmelaga iskrem. Dette var tiltak for å avhjelpe arbeidsledigheten i de harde tredveåra. Andre tiltak var strikkemaskin til storesøstera og kjøp av

Chevrolet'n.

Foto: Gerd Bunæs

bil med tanke på drosjekjøring for brødrene, slett ikke til eget behov. Folk brakk jo armer og bein den gangen òg. «Løyve» var et ukjent begrep.

For far var Embretsfos og hagen hobby nok. En søndag formiddag en gang i blant gikk han til Åmot. Da var det fagforeningsmøte på Folkets Hus.

Vi var heldige som hadde stor hage og pappa som hobbygartner. Vi var godt forsynt med alt hagen kunne gi: Poteter, grønnsaker, frukt og bær, vel handtert og tatt vare på i en gammeldags kjeller, kjellerlem midt på kjøkkengolvet og ei svært enkel trapp ned til kjellergolvet, som var et solid fla'berg. Epler pakka i tre-kasser, ett og ett i papir, potetene i bing, rotgrønnsaker i kasser med sand, tyttebær, delvis med epler, i store hollandske krukker. Bær ble safta, fylt på steriliserte flasker. Finere bær og frukt gikk til syltetøy, eller hermetisert på Norgesglass. Brød, som ble bakt

i bakerovnen hos Marta, ble oppbevart i ei tretønne.

Jula var et kapittel for seg sjøl, julesuppe, møljekraft, rull og sylte, alle sju slaga. Medisterkaker og koteletter hermetisert på Norgesglass i kjelleren, flesk, syltelabber og skinke i saltedunke på loftet. Reingjørt hus og nystrøkne, stiva hyllekapper og gardiner natt til julaften. Ett nytt plagg skulle vi ha til jul - ellers kom julegeita og skeit på oss.

Venner

Opp mot skauen bodde de som hadde egne hus, og aller øverst mot skogkanten lå småbruka/gårdsbruka på rekke. Blant dem var det også et spesielt samhold. På et av disse hadde jeg venninna Ranveig, og hos Borghild og Kristian Holo var vi så heldige å få ha Eva, kua vår, på før i slutten av krigen. Vi fikk hente melk der hver kveld, min jobb, ikke alltid like populær, med tung vei klokka sju om kvelden. Ranveig har fortalt om hyggelige samlinger med de andre gårdbrukerne. Når jeg hørte henne fortelle, kunne jeg fornemme lyden av kubjeller og spesielle lukter ved kveldsmelkinga når kyra hadde vendt hjem fra skauen. Dette var også en del av Steinbru jeg var så heldig å få være en liten del av.

Gårdsbruket hvor venninna Ranveig vokste opp, hadde bødtkerverksted, der hadde «Johan bødtker» holdt til i veldig gamle dager, kanskje Ranveigs oldefar (?) eller en slektning enda lenger tilbake (?).

Svært hyggelige minner har jeg fra en og annen deilig sommersøndag ettermiddag da en stor flokk fra «boligane» med masse unger dro til elva for å bade. Tiner med mat, vedpinner til bål og kaffekjele. Det var opptil seks unger i enkelte familier, derav ei lita gruppe med «attpåklatte» som jeg var så heldig å være en del av.

Jeg var så heldig å ha flere små venner, først Erik og Helge, noe seinere Ragnhild, Ranveig og Herdis. Enda seinere kom de «store gutta». I tillegg hadde jeg «voksne» venner, Marta og Ola, rett over veien. De hadde et lite småbruk med ei ku, en kalv i året, gris og høner, med kyllinger i bur ute på gårdsplassen, og så den svarte og hvite katten. På kjøkkenbenken sto Martas separator, den var spennende. Fra den kom melk og fløte rennende i hvert sitt rør. Ved porten deres lå «Stein'», samlingssted både for unger og ungdom. På «Stein'» var det plass til to-tre stykker å sitte, til nød, mens de andre sto rundt.

Leik

«Gata» var en ganske naturlig leikeplass. Der hoppa vi paradiset og tau. Vi fikk se på de store kasta på stikka. Tror det var med ettøringer? Det hendte at ei kule gikk over et par dager. Da blei en fiskebollboks satt over «pinnen» om natta. Storberget var målet for landtur med saft og brødskive. Om vinter'n fikk krøllskøytene lufta seg - i gata. De store dro til Åmot med skøytene når den blå stjerna lyste over Bårudåsen, for da var skøytebanen åpen. Og så var det fritt fram for spark og kjelke, mest i Steinbrubakken.

En populær leik var «Å reise på tur» med matpakke og dokkene på fanget - sittende i bilen i garasjen. Venninna Ragnhilds mamma var snill. Der fikk vi leike med dokker på sjeselongen og kaste ball på verandaen i verste søla om våren. Ragnhilds pappa hadde dagarbeid, så det var ingen som måtte sove om dagen. Da far bygde en litt større kiosk, fikk jeg overta den gamle til leikestue. Det var stort! Men - da krigen kom - fikk en gal hane og hans «harem» flytte inn - alt for matauken.

I sommerhalvåret var det nok å gjøre i hagen, men til adspredelse hadde vi hjemmelaga turnringer i skjulet, ringspill og hoppestativ i hagen. I vinterkveldene var kjøkkenbordet samlingspunktet med: «Kom skal vi synge», Ludo, Svarte-Per, kabal - og- hvis rette vedkommende var til stede, en kortkunst eller to - det var toppen!

Jeg hadde et idol, idolet var Shirley Temple, og jeg har takket være hjelp av søsken en pen liten «samling». Når det var Shirley Temple-film på Folkets Hus, tok yngstebroren min meg i handa, og vi leides til Åmot. En liten samling til: Nisseutklipp fra Fremtiden. Når det nærma seg jul, var det til med kladdebok, saks og lim. Ganske fargeløst, men veldig stas.

Idoler i 1930-åra.

Foto: Ukjent

Ellers hadde vi mange fine muligheter for leik og spill når vi blei litt eldre. Vi hadde «Elva» for bading og fritid, Woldsletta var synonymt med slå ball, Haugsetta for fotball, Mælumenga for leik om sommer'n og fine skiløyper om vinter'n. På Løv'jordet lå løyper og skibakker på kryss og tvers. Der oppholdt vi oss fra vi var ganske små. Ellers fant vi alltid en hageflekk eller ei slette hvor vi kunne leike «Per på boksen», «Pol'ti og røver» og mange andre leiker.

Skjennebergbråtan. og Langbråtan med «Jentedammen» og «Guttedammen», var for de litt «større», ikke bare for bading, men også for noen møter med kamp om å være «best», Steinbru eller Åmot?

Min barndom

Det har, naturlig nok, i ettertid vært mye snakk om «de harde 30-åra» - meg gav disse åra på Steinbru en fantastisk barndom, noe jeg håper dette utdraget fra mine minner «Gamle Steinbru» gir et lite inntrykk av. Min barndom strakte seg inn i annen verdenskrig, men det er ei annen historie.

Gamle Steinbru.

Foto: Ukjent

Gulbrand Eriksen Gjethuus.

En barnarbeider født i 1814

Barnarbeid har eksistert til alle tider. Vi tenker først og fremst på det som et fattigdomsproblem hvor barna hjelper til med familiens økonomi. Ofte får de da liten eller ingen skolegang. I dag er barnarbeid forbudt internasjonalt og regulert gjennom forskjellige konvensjoner. Særlig viktig er FNs barnekonvensjon om barnets rettigheter. Men barnarbeid er allikevel ikke på noen måte avskaffet i verden. Her i Norge fikk vi først med folkeskoleloven i 1889 forsiktig avfattede lovbestemmelser om begrensning i barnarbeid. Så kom fabrikktilsynsloven i 1892 som forbød fabrikkarbeid for barn under 12 år og forbud mot nattarbeid for barn og unge. Senere er reglene ytterligere strammet inn, og i dag setter Arbeidsmiljøloven strenge rammer, slik at vi kan si at barnarbeid er avskaffet her. Men slik har det slett ikke alltid vært.

Fra midten av 1800-tallet, dvs. i og med industrialiseringen, var det vanlig at barn hadde lønnet arbeid. Men lenge før det var det vanlig i bondesamfunnet at barn hjalp til og hadde faste arbeidsoppgaver fra tidlig alder, fra 7-årsalderen eller også tidligere. Barn ble sett som små voksne, og arbeidsoppgaver og ansvar sto i forhold til kjønn. Lønnet arbeid ble vanlig særlig fra midten av 1800-tallet, da barnarbeid var utbredt i industri, sagbruk, på fiskebåter eller som visergutter. Men før dette hadde vi her på Modum bl.a. Blaafarveværket som hadde stort behov for arbeidskraft. I store deler av verkets historie var ca. 80% av arbeidstakerne under 27 år. Over halvparten var under 20 år, og en ikke ubetydelig del av disse var under 15 år.

Barndommen i gamle dager ble først og fremst viet læring gjennom arbeid, sosialisering til roller som de voksne fant nødvendige eller nyttige. Arbeidet var derfor et viktig ledd i oppdragelsen. I det gamle bondesamfunnet dominerte naturalhusholdningen. Det tekniske nivået var lavt, slik at det trengtes mye manuell arbeidskraft. Både små og store måtte ta i et tak for å overleve.

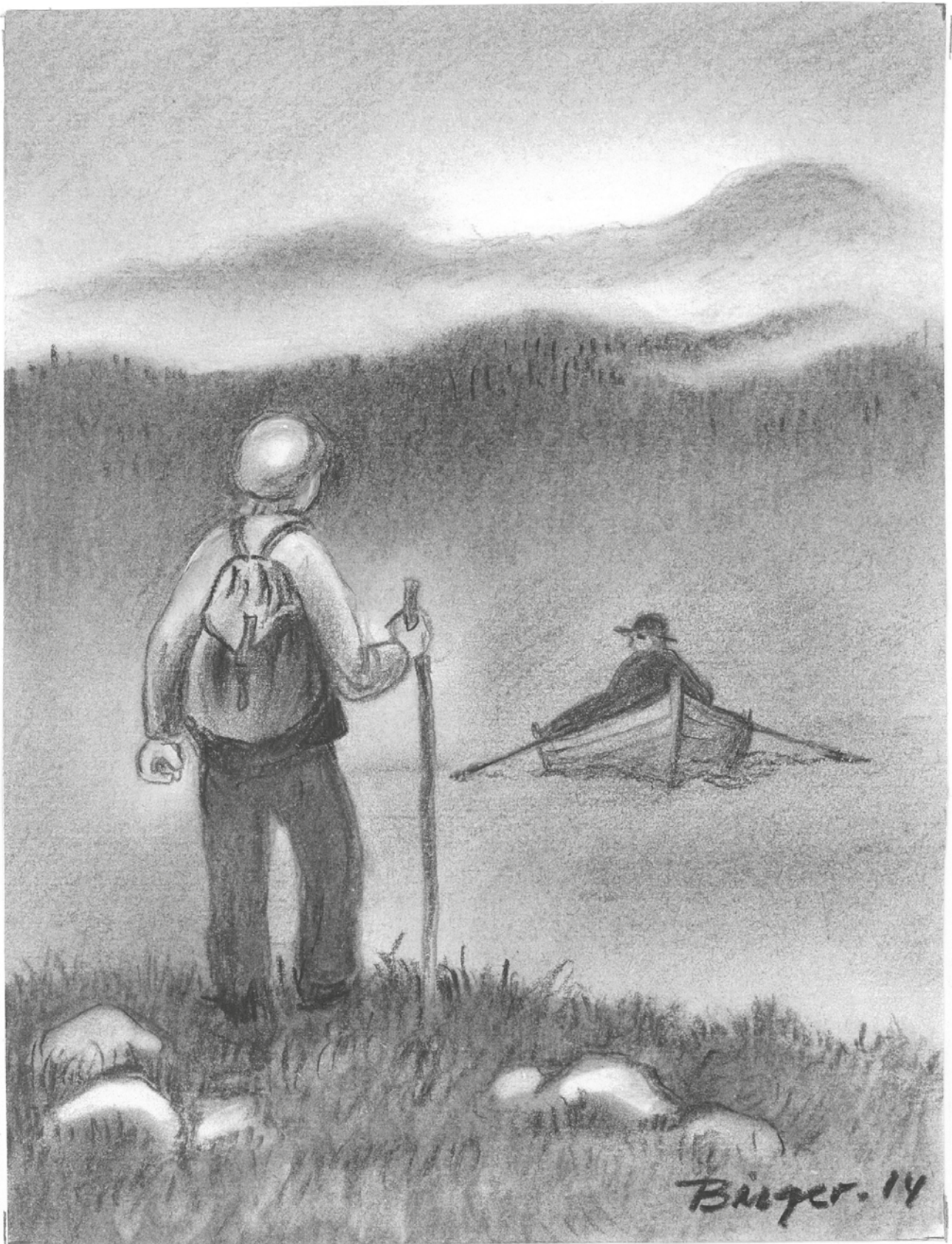
Jeg vil da her trekke fram Gulbrand Eriksen Gjethuus som en representant for barnarbeidere i vår egen bygd, en skjebne blant mange som ikke fikk noen barndom slik vi tenker oss barndommen skal være og heller ikke ungdoms- og voksenliv i nærheten av våre dagers krav og forventninger – en skjebne født i det historisk viktige året 1814, men veldig langt unna de historiske begivenhetene og stort sett glemt i all festivitassen i inneværende jubileumsår.

Gulbrand fikk ingen lett start på livet. Faren var soldat på den tida. Sosialt sto en soldat under husmannen i rang. Jeg tenker at faren kan ha vært med i den svensk-norske krigen 26. juli–14. august 1814. Norge stilte med en stor hær, og moinger var med. Foreldrene til Gulbrand giftet seg i Nykirke 24. september 1814, altså bare noen uker etter krigens slutt, og kort tid før Gulbrand ble født 16. oktober samme år. Det var også hungersnød i landet i perioden 1807–1814. Og folk på Modum ble ikke spart. Det var stor nød over alt. Thure Lund har skrevet noe om dette i *Gamle Modum* 1996.

Foreldrene het Erik Gulbrandsen Overneje og Anne Gundersdatter Mælumeje. Som navnet tilsier, kom de fra husmannplasser under gårdene Overn og Mælum. Etter å ha stiftet familie fikk faren seg en husmannsplass under gården Ilaug, det gamle navnet på Geithus, derav Gulbrands navn.

Barndommen var ikke «oppfunnet» for allmuen på Gulbrands tid. Barn ble som nevnt sett på som små voksne, og med Blaafarveværket i bygda var det mulig å få lønnet arbeid fra tidlig alder. I 1825, 14 dager før han fylte 11 år, ble Gulbrand ansatt ved verket. Her skulle han komme til å bli i nesten en mannsalder. Gulbrand forlot ikke verket før rundt 1850, da en voksen mann på ca. 36 år og med familie å forsørge.

Da jeg skrev hovedoppgaven om skolen på Blaafarveværket, var utgangspunktet spørsmålet om det gode skoletilbudet ga mulighet for sosialt opprykk i samfunnet. Gulbrand var en av tre gutter jeg fulgte i oppveksten og voksen alder så langt det var mulig. Han fikk neppe mye stimulans hjemmefra til skolearbeid og boklig lærdom. Han kom til verket som barn og måtte antakelig hjelpe foreldrene økonomisk så langt som mulig til han fikk etablert seg med egen familie. Han unngikk samme skjebne som faren i og med at han som ansatt ble fritatt for militærtjeneste og å bli utkalt som soldat. Ja, for soldattjeneste var omtrent det verste som kunne hende en ung gutt, og det var husmannsgutter som ble tatt ut først. Dette skrev jeg om i *Gamle Modum* 1998. På verket ventet hardt arbeid og lange dager. Det var vanlig at barn begynte som sjeidegutter, og etter en tid kom de til pukkverket. Her er et utdrag av hva Henriette Thaulow, datter til verkslegen, skrev om barnarbeid, noe hun selv var helt forskånet fra:

Da Gulbrand la i vei til Blaafarveværket høsten 1825, fantes det ennå ikke broer over elvene i Modum. Gården Ilaug lå på motsatt side av Drammenselva hvor papirfabrikken med samme navn senere ble bygd. Drammenselva måtte i tilfelle krysses to ganger. Nede i Støa var det en båtmann som rodde folk over. Det er ikke utenkelig at han tok denne veien. Sannsynligvis hadde han fortsatt besteforeldre på Overn og tok en tur innom dem.

Alternativet var å gå over Moane til Sysle og krysse Snarumselva.

Som Askeladden drømte kanskje Gulbrand også om et Soria Moria Slott der i det fjerne, men det ble ikke mye gull og glitter på ham, derimot hardt arbeid og lange dager.

Tegning: Birger Hammerstad

Naar gutten var konfirmert, kom han ind som scheidegutt og maate gaa til grubene om morgenen og hjem om aftenen. Scheidegutene sad udenfor gruben og slog itu malmen. Gutene sad med en større sten foran sig og en hammer hvormed de kløvede stenene i mindre stykker og spyttede paa hvert stykke for at være vis paa at der var malm. Naar gutene havde gjennomgaaet en tid der, kom de til pukverkerne, og der havde de det bedre. Tag over hovedet og om vinteren en stor ild paa peisen i det ene hjørne, hvor de varmede sig og sine kaffespand. Senere avanserede de efter sin duellighed helt op til stigere.

Henriette har ikke fått med seg at guttene begynte som sjeidegutter opptil flere år før de ble konfirmert. Gutter helt ned i 9-årsalderen kunne arbeide der. Gulbrand for eksempel var faktisk bare 10 år gammel ved ansettelsen. Det var også svært streng disiplin ved verket. Om guttene fant på fantestrekker, ble det ikke tolerert. For eksempel skulle de se etter at det var malm i hver stein før de kastet den opp i tønna. Enkelte hadde da et jernstykke i lomma som de gnei mot steinen slik at den fikk metallfarge. I fjor skrev jeg om hvordan guttene ble tampet, dvs. slått med en kraftig taustump hvis de skulket skolen. Sjeideguttene ble heller ikke skånet for dette i arbeidstida. Enkelte av dem fant derfor på å legge lærstykker inne i klærne for å ta av for slagene.

Gutter som Gulbrand som ikke hadde nær familie ved verket, bodde der oppe ved gruvene eller var innlosjert i nærheten. Det fulgte også skolegang med jobben. Da han ble ansatt der, ble han også tatt opp i Aftenskolen på Gruvane. Aftenskolen var først og fremst en forberedelse til konfirmasjonen. Etter konfirmasjonen var det arbeid som gjaldt. Gulbrand ser ut til å ha vært en flittig elev som oppnådde gode karakterer. Han skilte seg ut ved at han (og noen få andre gutter) fortsatte i skolen etter at de var konfirmert, da som *skrivdreng*. Gulbrand ble konfirmert i 1827, og han er oppført i skoleprotokoller som skrivdreng i 1831, så han må ha fortsatt i skolen i flere år etter konfirmasjonen. Det har vært lurt på hvilken funksjon disse skrivdrene hadde. En mulig forklaring er at det var en form for belønning til ekstra flinke gutter å bli skrivdreng. Jeg kom fram til at de må ha vært en del av undervisningsmetodene, at de var en slags hjelpelærer. I arkivet er det funnet opplysninger om innkjøp av bøker til en metode kalt *vekselundervisning*. Dette var en metode som først ble tatt i bruk i England på slutten av 1700-tallet, og i løpet av de neste femti åra spredte seg raskt ut over Europa, Russland og Nord-Amerika. Det ble opprettet Vekselskole i Christiania i 1825. Lærere kunne komme hit og få opplæring i metoden. Ut fra skolestatistikker og opplysninger om innkjøpte bøker ser vi at metoden ble innført på Blaafarveverkets skoler.

Bakgrunnen var å få undervist det stadig voksende antall fattige på en effektiv måte og til lavest mulig kostnad. De flinkeste ble såkalte monitorer, og de ble satt til å undervise de mindre flinke elevene i små

grupper. Ellers er det også vanskelig å se hvordan en enkelt lærer skulle makte å undervise så mange samtidig som det kunne være ved skolen i de mest progressive åra – som faller sammen med tida Gulbrand var der.

Det har ikke vært lett å finne ut hvor høyt opp i systemet Gulbrand har klart å komme seg. Noe avansement har han oppnådd sett ut fra lønningslistene. På slutten av 1847 står han oppført i lønningslista under farveverket. Man måtte være familieforsørger for å få arbeid der, og arbeidet var forbeholdt de mer erfarne arbeiderne. Farveverket var den minste produksjonsheten ved verket, og der det var færrest arbeidere. Produksjonen her var av en slik art det krevde høyt kvalifisert arbeidskraft.

Men Gulbrand ble ikke værende lenge ved farveverket. Året etter var det stopp, Blaafarveverket gikk konkurs, og alle arbeiderne ble oppsagt. Han var ikke blant dem som fikk fortsette under nye eiere, ser det ut til, noe mange heller ikke fikk. Han måtte ha hjelp av fattigkassa for å overleve. Det ser ut til at han har kommet seg til Ringerike Nikkelverk. Dette ble startet opp på slutten av 1840-åra av bla. Thaulow. I 1874 har hans enke hatt besøk av Dr. Dedichen, Henriette Thaulows mann. Gulbrand ble altså ikke spesielt gammel mann, maks 60 år. Dette er i overensstemmelse med det som er funnet om arbeiderne, de ble stort ikke eldre den det. Gruvearbeidet var tungt og krevende. Han var også en del plaget med sykdom. Epidemier herjet verket i flere omganger, bl.a. en stor og langvarig nervefeberepidemi i 1832/33, og Gulbrand var blant de syke. Hunstadbråten skrev om epidemien som rammet verket i 1832/33 i *Gamle Modum* 1991.

Konklusjonen på min undersøkelse var at det gode skoletilbudet og de gode arbeidsmulighetene ikke hadde større betydning for hvordan det gikk i livet for de aller fleste. Det er sammenheng mellom sosial bakgrunn og yrkeskarriere, og det er en kombinasjon av skoletilbud og det en har med seg hjemmefra, som spiller en avgjørende rolle. Gulbrand er et av mange eksempler på det, en gutt som svært tidlig flyttet hjemmefra og dermed ikke fikk mye hjelp fra den kanten. Skoleflink til tross, det holdt ikke da det gikk nenedom med verket.

Om du tar deg en tur opp til Gruvane og ser de store slagghaugene, kanskje du sender en tanke til alle barna, alle barnehendene som har kastet på all denne steinen. Hva drømte de om?

KILDER:

- Holm, U.V. 1997. *Skolegang og sosial posisjon. En undersøkelse fra Modums Blaafarveværk i første halvdel av forrige århundre.* Hovedoppgave. Pedagogisk forskningsinstitutt. Universitetet i Oslo.
- Sæther, P. 1976. *Modum Blaafarveværk, et verkssamfunn i 1830–40 årene.* Magistergradsavhandling i etnologi. Universitetet i Oslo. Internett.

Brann i Kongssagene Bruk, Åmot 1912

Den 9. juli 1912 brant mye av Kongssagene sliperi og sag ned til grunnen. Bedriften lå ved Kongsfossen på Åmot. Bruket bestod av to fabrikkbygninger, den ene ganske ny, dessuten en kontorbygning på to etasjer samt noen mindre hus: et redskapshus, noen boder, en smie o.l.

Brannen begynte klokken halv fire om ettermiddagen. Det meste brant ned i løpet av et par timer. Fabrikkbroen over Simoa brant også ned. Det eneste som stod igjen, var den nyeste sliperibygningen og fyrhuset. Ilden spredte seg oppover langs Simoa og i trerenner oppover langs elven. Skogen på begge sider av elven ble svidd av heten. Det så et øyeblikk ut til at det skulle bryte ut skogbrann i skogen like ved bruket. Det brant en stund ganske mye, men ilden ble slukket. Ved 11-tiden om kvelden begynte det å brenne i skogen bak dr. Dedichens hus, men også denne brannen ble slukket.

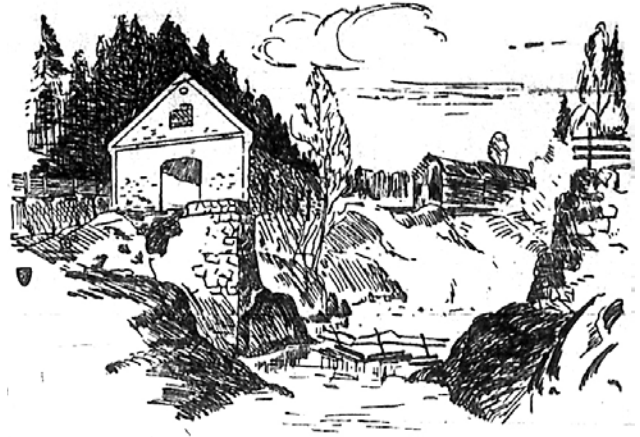
Brannen kunne sees over store områder. Gnistregnet var stort. Det var sterk vind. Gnister føyk over takene på Breivik gård.

Mannskaper fra Embretsfoss fabrikk, Haugfoss sliperi og Drammenselvans papirfabrikker, i alt flere hundre mann, deltok i slukningsarbeidet. Arbeiderne sleit for å få kontroll over ilden, men den var for sterk, og man innså snart at fabrikkene var forlatt. Brannmannskapene kunne ikke gjøre annet enn å forsøke å redde de nærmeste husene. Et hus ble antent, men brannen ble slukket. En stund så det stygt ut for dr. Dedichens hus på den andre siden av elven. Man bar ut møbler m.m. fra huset, men huset og møblene ble ikke antent. Utover kvelden fikk man kontroll over ilden.

Det var ulike oppfatninger av hvor brannen begynte. Noen mente at gnister fra fyrhusets pipe hadde antent noe søppel («morads») i en gammel sagbygning. Andre pekte på noen bordstabler. Noen mente den startet i et gammelt skur, andre at den begynte i noen gamle treunderlag for tømmeropplag straks nedenfor broen. Redskapshuset ved tømmerrenna ble også nevnt.

Fabrikkens direktør, Benjamin Gottschalk, opplyste at skadene beløp seg til 180 000 kroner, et stort beløp i datidens penger.

Kongssagene Bruk ved Kongsfossen på Åmot var den første treforedlingsbedriften i Modum og den tredje i Drammensdistriktet. Det ble anlagt av Johan Gregersen og Otto Mørch i 1870. Fabrikkene ble reist på grunnen til fire såkalte kongssager, dvs. sager som

På tegningen ser man gavlen på den nyeste sliperibygningen. Denne bygningen og fyrhuset var det eneste som stod igjen etter brannen. Tegningen viser også brokarene på begge sider av fossen og en rest av broen som falt i elven. Tegning i *Fremtiden* 13. juli 1912.

hadde kongens tillatelse til å drive sagbruk. Fabrikkene ble anlagt rett nedenfor fossen, der Simoa renner ut i Drammenselven. Bedriften var et tresliperi.

Et tresliperi er en bedrift som produserer råstoff til papirindustrien. Som råmateriale benyttes mest gran. Tømmeret kappes i biter på ca. 1 meter, barkses og presses mot store hurtigroterende slipesteiner. Slipemaskinen river fibre i trevirket fra hverandre. For å motvirke forkulling spyles med vann. Fra slipe-maskinen kommer det ut en velling som siles og gjøres tykkere, og som kan brukes til å produsere papir.

Bedriften opplevde vekslende konjunkturer og sysselsatte ca. 30-50 arbeidere og var dermed en midtels stor bedrift i Modum.

Bedriften ble gjenreist, men den fikk det vanskeligere og vanskeligere med å konkurrere med større tresliperier. Den holdt det gående fram til 1938, da den ble nedlagt. Den fortjenes å huskes fordi den var den første treforedlingsbedriften i Modum.

KILDER:

Fremtiden 10, 11 og 13. juli 1912.
Oplandske Tidende 9. og 11. juli 1912

Ingar Hellerud:

Den gang sommerfjøsene var i bruk

Borghild Hellerud klar for melking i Nedre Formodalens sommerfjøs. Året er 1935.

For en del år siden var sommerfjøs daglig i bruk i mange bygder, også her i Modum. Sommerfjøsene ble brukt når man ville ha kuene på beite i utmarka. Kuene, som hadde navn som Dagros, Rødlin, Gullrei, Litago o.l., ble hver morgen og kveld satt inn på båser og bundet med kuband, for så å bli melket. Etterpå ble de sluppet ut. Det var trivelig for husdyra å kunne få gå ute når det var fint vær. Omtrent alltid var de på plass utenfor sommerfjøs når de skulle melkes. Var været dårlig, fikk kanskje kuene stå inne. Det hadde den fordelen at man fikk tatt vare på mer gjødsel.

Det er vanskelig å tidfeste når de første sommerfjøsene kom i Modum, men vi vet at det var slike fjøs her i siste halvdel av 1800-tallet. Sommerfjøs ble vanligere da bøndene sluttet med seterbruk.

Fordelen med sommerfjøs var at dyra kunne beite i utmarka, og at bonden kunne få reparert, vasket og eventuelt kalket i vinterfjøs. En fordel var det også at mye gjødsel kunne samles slik at den kunne brukes til åkeren. Gunstig plassering var slik at døråpningen vendte mot utmarka, og at gjødselgluggen var i motsatt ende mot åkermarka.

Sommerfjøsene ble ofte satt opp av tømmer, seinere også av brukte materialer. Det var nok nokså mørkt inne i sommerfjøsene. De hadde som regel bare et lite vindu eller en liten glugge.

Melking

Melkingen foregikk gjerne ved 6-tiden morgen og kveld. Selve melkingen var nok en stri jobb. Røkteren, ofte kona på bruket, satt på en liten krakk. Hygiene var det sikkert så som så med. Melken ble silt på vei ned i melkespannet. I bunnen av silen var det en «plate» av vatt, silvatt. Den skulle hindre urenheter i å komme ned i spannet.

I begynnelsen av 1950-åra var det mange bønder som fikk montert melkemaskin i vinterfjøs. Etter hvert ble også melkemaskin montert i sommerfjøsene. Da ble melkingen lettere. Det var en fordel da vi fikk NRF-kuene utover i 50-åra. Disse kuene produserte mye melk.

Foto: Ukjent

Etter melking ble melkespannet satt til kjøling, enten i en bekk i nærheten av sommerfjøs, eller spannet ble tatt med til gårds og satt til kjøling i et vannkar. Til å frakte melkespann ble det oftest brukt ei 2-hjuls drakjerre.

Transport av melk

Før det ble organisert kjøring av melk til meieriet, kjørte bonden selv melken til meieriet. Mange steder kjørte bøndene melken til meieriet etter tur, ofte én uke hver. Det var hest og vogn som ble brukt.

Olaus Jelstad på en av Jelstadgårdene kjører melkespann med hest og kjerre. Sannsynligvis har han levert melk til meieriet i Strandgata i Åmot. Ved siden av seg har han ett av barnebarna. Bildet er sannsynligvis tatt sist i 1920-årene.

Foto: Ukjent

Kjøkkenvogn og flatvogn ble mye brukt om sommeren. Om vinteren kjørte de med slede

Da man fikk lastebiler til å frakte melka til meieriet, ble det satt opp melkeramper langs veien. Da kunne man frakte melk til meieriet for mange. For noen bønder var veien lang fram til rampen, kanskje en kilometer eller mer. Melkerampen var møteplass for mange. Ofte var det flere leverandører om samme melkerampe. Her kom samtalen lett i gang, ikke minst om været. Været var viktig, ikke minst for høyet som lå på bakken til tørk eller hang på hesjene, klart for innkjøring.

Meierier i Modum

I Søndre Modum var det til Åmot Meieri melken ble levert. Det første meieriet her var i bygningen ved Meieribrua. Senere kom et større og mer moderne meieri. Det var bygningen på den andre siden av veien for Kiwi i Strandgata i Åmot. I Vikersund var det også meieri. Det lå litt syd for stedet der Modum Sparebank nå ligger. Både Åmot og Vikersund meierier bl.a. lagt ned i begynnelsen av 1960-åra. Det var også meieri ved Hulbak, Sterkeby, Fure, Melåen, Sønsteby, Hole og Snarum. Hit kom det så små melkemengder at lønnsomheten ble dårlig og meieriene nedlagt tidlig.

Beiting i skogsområder

Mange av de som hadde lite eller ingen utmark, og som dermed ikke hadde behov for sommerfjøs, brukte vinterfjøs hele året. Men de kunne slippe høstbære kviger på skogen, der de gikk hele sommeren. Mange småbrukere hadde beiterett i disse utmarkene. Men også de som ikke hadde beiterett, fikk slippe dyrene her. Ofte avtalte bøndene dag og tid for å få dyrene ut, som regel var det 1. juni. Man hadde med seg litt mat og drikke, i blant også en knert. Dette var jo i en fin tid på året med lange, lyse sommernetter. Dyrene ble leid fra hjemstedet, oftest i tau og grime. For mange ble det nærmere en mil å gå. I Vestre Spone var slipp-plassen Brekkehugget under Huggvarden. På noen bruk ble dyrene svimerket. Det var smeden i grenda som ordnet det. Dermed ble det

Sommerfjøs satt opp i tømmer i utmarka på gården Formo. Fjøsset er nærmere ett hundre år gammelt.

Foto: Ingar Hellerud

lettere å kjenne dyra igjen når de skulle hentes på skogen om høsten. Det kunne være problem med å få fatt i dyra om høsten. Mange av dyrene var nesten ville.

Mange bønder gikk gjerne sammen for å hente dyrene som hadde vært borte hele sommeren.

I Modum var det mange fine skogområder med godt beite. Bøndene på Modums østside brukte de store skogområdene på Øståsen. Også på skogen vest i Modum og i Holleia gikk mange ungdyr. Store hesteflokker kunne en også av og til se i disse skogtraktene. Hest var vanlig på gårdsbrukene den gang. Sauer var det nok færre av i Modum den gang.

Sommerfjøsene var knyttet til en eldre type jordbruk. Innmarka ble først og fremst nytt til åkerland (korndyrking), senere også potetdyrking, men også til slåtteeng.

I dag er det ikke mange sommerfjøs igjen. Noen er blitt revet, andre ligger nede knust av snømasser. Men fortsatt står noen av de gamle sommerfjøsene som kulturminner rundt i Modum.

KILDER:

Thure Lund. *Moinger med plog og øks*

Seterliv på Øssia i Modom.

Fortalt av Åsmund Pettersen

Åsmund Pettersen er en av dem som opplevde seterlivet på Modumsida av Finnemarka, den såkalte Østsida, Vi snakker om begynnelsen av 1940-åra. Åsmund var i konfirmasjonsalderen, og var med «muttera», Jenny, til seters et par somre. Det var nok kjekt for hu mor å ha med seg en medhjelper og gjetergutt, og koselig var det sikkert også. Det var vel vanligvis ikke så mye til folkeliv langt innpå skauen, i hvert fall ikke på den delen som hørte til Modum.

Setre med drift

Det var seterdrift på Sønstebysetra ved Langemyr, der foreldra til Rolf Midtskogen hadde dyr fra Sønstebygårdene. På Sponevollen var det Agnes Spone Bjørnstad som stelte dyr fra Sponegårder og Øren. På Heggenvollen lå Karen Solvang og sønnen Torbjørn med dyr fra gårdene rundt Heggen.

Jenny og Åsmund på Westadsetra

Jenny og Åsmund residerte på Westadsetra ved Langemyr, der de stelte dyr fra blant annet Westad (Sønsteby nedre), Monshusa (ved Stalsberg) og Ola Ruud på Brunnes. Sesongen varte fra første juni og stort sett til slutten av september, avhengig av hvordan høsten var. Når sesongen var slutt, trasket folk, kuer og gris til bygda, mens hønene fikk transport.

Dagligliv på setra

Livet på Westadsetra var godt. Der var det foruten kuer også en gris og 5 høner. Dagen starta med melking. Så ble kuene sluppet ut. Melka måtte settes i trebutter i «mjælkebua», som var av tømmer eller stein, og uten vinduer. Her var det litt kjøligere enn i andre rom. Der ble melka lagra et par uker. Hver fjortende dag ble det kokt prim av melka som i mellomtida var blitt sur. Det blei som regel ei hel bryggepanne med 60-80 liter prim, som sto og putra hele dagen, gjerne i 12 timer. Primen blei solgt i bygda. Av og til ble det kinna litt smør, men ikke så ofte, for fløten skulle helst brukes i primen. Åsmunds spesielle oppgaver var å sørge for ved til primkoking, hver dag å slippe krøttera ut, samle opp all kumøkk som var havnet på setervollen og stelle i fjøset. Å få krøttera hjem til kveldsstellet kunne ta opptil 3 timer. Kuene dro ofte til Svartåsen, og var det sopp om høsten, så strente de langt av gårde og kunne være vanskelige å få med seg hjem til setra. Men sjefskua hadde bjelle som signaliserte hvor de var. Med jevne mellomrom måtte Åsmund til bygda for å hente nødvendige mat-

varer, «og da flaug je tel buttikken te Tangerud'n i Vassbønn». (Ungdommens fysikk og utholdenhet var nok gjennomsnittlig bedre den gang enn nå!).

Dyreholdet på setrene

På setrene var det stort sett et par kuer og eventuelt en gris og noen høner til seterfolkets bruk. I tillegg tok en imot leiekuer. Det vil si at bønder fra bygda lot krøttera komme til seters for å nytte beitene i skogen, for dermed kunne fôret som vokste rundt gården, spares til vinteren. Der gårdene ikke hadde egen seter, leide de seterplass, enten ved å betale leie på 12 kroner pr. ku pr. sesong og få melka sjøl, eller ved at setra som vederlag fikk melka fra kuene så lenge de var på setra. Det var ikke så veldig mange krøtter på hver seter, men Åsmund husker at bestemor Netta (Jonetta Larsen), som bodde på Saga hele året, hadde ansvar for 20 leiekuer fra Lier, og selv hadde hun 2-3 kuer.

Netta på Saga og tømmerhoggerne

Netta på Saga hadde helårsbeskjeftigelse, for etter at sommersesongen var over og vinteren sto for døra, dukket tømmerhoggerne opp. De lå innpå skauen hele uka, og bodde i ene halvdelen av seterhuset, der de hadde full forpleining. Litt tidlig på lørdagen dro de hjem til bygda med hest og slede. Søndag kveld var de tilbake på setra. De fleste tømmerhoggere og tømmerkjørere kom fra Lier. Det hang vel sammen med at de hogg i Børresens skoger. Der var det stor avvirking hele vinteren. Børresen hadde tresliperi med eksport til verdensmarkedet. I Finnemarka var det flere store bruk, som Glitrehagan, Midtre Glitre, Nordre Glitre, Støa, Bottolfs og Svarvestola. Alle tok imot kuer fra Lierbygdene. Under disse større bruka var det små plasser som hadde husdyr til eget bruk. Folket her hjalp til på de større bruka om sommeren, og om vinteren hogg de tømmer.

Åsmund og konfirmasjonsforberedelsene

Veien til konfirmasjonsforberedelser ble ganske lang for Åsmund, fra Langemyr til Vikersund kapell eller til Vaaraan, men det var jo bare å gå – eller «flyge i trebønner (tresko) eller barbeint» for å gå for presten Kvaase.

Det som var av fritid, ble stort sett tilbragt ved et fiskevann, sammen med Torbjørn Solvang på Heggenvollen. Det var bra med fisk i vanna. Og så plukka en bær. Det var sjølberging som gjaldt.

Jonetta (Netta) Larsen, datter av Johan Nokkebråten fra Fynnemarka. Bildet er tatt i 1936–1937.

Foto: Ukjent

Skogbrannen i Spira i Svartåsen

Ellers husker Åsmund skogbrannen i Spira i Svartåsen, ved Gampetjenn. Brannen skyldtes trolig lynnedslag, og den svidde av noen mål med skog. At det ikke gikk verre, kan en vel takke værtilhøva og AT (Arbeidstjenesten) for. Åsmund måtte løpe til bygda for å hente hjelp. Da han kom til Snoterud, fikk de ringt etter AT som snart tok bein og trebonner fatt og gikk til skogs i taktfast marsj så det drønnet i bakken. Vel framkommet gikk bøttene fra mann til mann, og den store skaden ble unngått.

Bestemors opplevelse av huldrefolket

Åsmund husker at bestemor i Saga fortalte om en opplevelse hun aldri glemte, og som hun kom tilbake til mange ganger. Det hendte da hun hadde vært i bygda en kveld seinhøstes og skulle inn igjen til setra. Hun gikk innom i Svarvestola for å få en fakkell, for det blei fort mørkt. I tillegg til å lyse så holdt fakkelen ville dyr unna. Da hun nærmet seg Bottolfs, fikk hun se et underlig skue. Foran seg dukket opp av intet et stort bål med huldrefolk som danset rundt, helt tydelig! Plutselig slukker bålet, alt forsvinner, og fakkelen slukner tvert. I stummende mørke fant hun fram til Bottolfs. Der fikk hun fyr på fakkelen igjen så hun kom seg til Saga. Denne opplevelsen var hun overbevist om at var virkelig. Hun hadde sett huldra!

Uthusene

Betegnelsen «uthus» har vi hatt lenge i Norge, men betydningen har ikke vært den samme hele tiden.

Opprinnelig var «uthus» et begrep som er knyttet til bondesamfunnet. Drift av en gård innebærer mange forskjellige funksjoner, og noen av disse funksjonene fikk sine egne hus. Noen hus ble betegnet som uthus, andre som innhus.

Industrialiseringen førte til at det oppstod nye, tallrike samfunnsklasser, arbeidere og funksjonærer. De trengte bolig, men ikke så mange hus med spesielle funksjoner som bonden. Av forskjellige grunner oppstod det imidlertid en innholdsrik liten hustype som ble svært vanlig i store deler av landet, og som konsekvent ble og blir omtalt som «uthuset».

I pakt med velstanden er det i de siste 20 årene blitt større plassbehov for mange, og enkelte funksjoner har derfor igjen fått sine spesialiserte hus. Noen av disse små husene betegnes som uthus, andre som boder.

Uthus i bondesamfunnet

Allerede i vikingtiden hadde man betegnelsen «uthus». I Fritznors *Ordbog over det gamle norske sprog* heter det: «uthus: hus som ligger for sig selv, i afstand fra de beboede huse». Ivar Aasen har denne forklaringen: «huus: udhuus, fæhuus, lade, ogsaa: huus som staar udenfor gaarden». Uthus er altså opprinnelig noe som hører gården til. Parallelt med dannelsen av begrepet «uthus» har man trolig dannet begrepet «innhus».

Til uthusene regnet man løe, fjøs, sauefjøs, stall, grisehus, hønsehus, sommerfjøs, utløe, vedbod (vedskur/vedskjul), trev, redskapslager, vognskjul, bekkverk, gårdssag, smie, torvhus, utedo, potetkjeller, seter, naust, sjøbod m.m.

Til innhusene regnet man våningshus, kårbolig (kårstue), bryggerhus og/eller eldhus, loft, stabbur, drengestue. Uthus var altså i det gamle bondesamfunnet fellesnavn for gårdsbygninger som ikke ble bebodd av folk.

Uthusene på 1900-tallet

Som nevnt førte industrialiseringen til at det oppstod nye samfunnsklasser, arbeidere og funksjonærer. De trengte et sted å bo. I perioden fra første verdenskrig og fram til litt etter den andre ble det på de fleste tettbygde og mindre tettbygde steder bygd mange små og store villaer og boligblokker. Det var imidlertid flere ting man ikke så lett kunne ha inne i huset/leiligheten. Dermed oppstod behovet for et lite hus til forskjellige formål – uthuset.

Et ganske opplagt formål var å bruke uthuset til lagring av ved. Vedfyring var fremdeles den viktigste formen for tilberedning av mat og oppvarming av hus.

Videre kunne uthuset brukes til å oppbevare gjenstander som man ikke fikk plass til inne, f. eks. redskap av forskjellig art, gressklipper, sykler, ski m.m.

Uthuset kunne også ta opp i seg utedoen. Dermed ble den mindre synlig, ofte også litt mer komfortabel.

Uthuset kunne også brukes til dyrehold. I mellomkrigstiden, under krigen og i de første etterkrigsårene ble det for mange vanskelig å skaffe nok mat, og mange begynte da å fore opp egne dyr, gjerne en gris, en såkalt villagris. Dette var ganske vanlig. Høsten 1944 ble det i Drammen registrert 1825 villagriser. Høner og kaniner var det også mange som hadde. I 1942 ble det slaktet rundt 30 000 kaniner i Drammen og omegn. Denne form for å skaffe seg mat hadde mange navn: matauk, matorg, orging, børsing og clearing.

Alt eller noe av det som er omtalt her, ble samlet i en egen type hus, uthuset.

Uthus ble også bygd i tilslutning til forretninger, bedrifter og skoler.

Standarduthuset

Standarduthuset var enkelt. Grunnflaten var et regulært rektangel, og huset var som regel inndelt i to eller flere rom. Enkelte uthus hadde halvannen etasje med hems. Reisverket i uthusene var enkelt. Utvendig panel var i noen tilfeller den samme som i villaen, men det kunne også bli brukt en enklere kledning. Innvendig var det ikke panel, og alt var i enkel utførelse. Utvendig hadde uthuset én til fem dører i enkel, men karakteristisk utførelse. I tillegg kom det gjerne en dør til utedoen, som enten var innbygd i uthuset eller lå i et lite tilbygg. Her kunne det være ett eller flere seter. Som regel var det et eget barnesete. Uthuset ble gjerne malt i samme farge som huset, men det forekom også at det ble malt i en annen farge, og det var som regel rødt. På uthustaket ble det ofte brukt grå sementstein, på hovedhuset rødt.

Denne form for uthus passet svært godt til den sivilisasjonsform man hadde på landet og faktisk også delvis i byene på 1900-tallet, særlig i mellomkrigstiden, under krigen og i de første etterkrigsårene.

Bevarte uthus

Det finnes mange bevarte uthus. Det tyder på at uthuset fremdeles kan ha en funksjon.

Dette uthuset på Rolighetsmoen i Geithus er bevart akkurat slik det var i 1930-årene da det ble bygd. Det var opprinnelig et lite sauefjøs. Nå brukes det til oppbevaring av diverse. På denne eiendommen står det i tillegg et standard 3-dørs uthus med vedbod, utedo og oppbevaringsrom.

Foto: Asbjørn Lind

Dette uthuset på Gustadhøgda ved Åmot ble bygd i 1927, samme år som huset ble bygd. Den venstre delen av huset var vedbod. Den høyre delen av huset var bryggerhus. Der bodde familien om sommeren. Opprinnelig var det en pipe i bryggerhuset, men den er revet. Eiendommen hadde tidligere et uthus til, der utedoen var, men det huset er revet. Siden huset stod tomt om sommeren, benyttet man anledningen til vedlikehold av huset, for eksempel til gulvmaling.

Foto: Asbjørn Lind

Slutt på bygging av uthus

På slutten av 1950-tallet og begynnelsen på 1960-tallet, da det ble lettere å få mat i butikker, alle fikk innlagt vann og klosett og flere og flere skaffet seg bil, ble det slutt på bygging av den typen uthus som vi har skrevet om her. Mange av de funksjonene uthusene hadde, ble borte. Det ble slutt på å holde husdyr i tettbygde strøk. De fleste hadde fått innlagt vann med WC. Dermed ble det ledig plass i noe av uthuset. Den ble i mange tilfeller brukt til andre formål. Mange uthus ble ombygget. En vanlig form for

Her har vi et standard 3-dørs uthus med plass for en gris eller noen høns, vedbod og utedo. Litt blomster eller en busk opptil en av veggene hadde mange. Syrin var svært populært.

Foto: Asbjørn Lind

Dette uthuset ble bygd i 1948, før hovedhuset, som ble ferdigstilt i 1952. Uthuset ble først brukt til å samle og tørke materialer. Dette var ikke uvanlig. Første dør fra venstre var inngang til utedo. Andre dør fra venstre gav inngang til alle rommene. Døren til høyre ble vanligvis ikke brukt, for det ble stablet ved i denne delen av uthuset. Om sommeren stod gjerne dørene åpne i fint vær for å gi god tørk.

På baksiden av huset hang det på vegg en lja og en stige. Oppunder takskjegget hang det en bambus fiskestang. Bak uthuset stod det en trillebår.

I tilbygget til venstre var det grisehus. Uthuset ble revet i 2003/2004 og erstattet med en garasje.

Foto: Asbjørn Lind

ombygging var at man ryddet plass for en garasje. Disse uthusene finnes det fremdeles noen av. Men mange rev uthuset og bygde garasje med god plass til sykler, sportsutstyr, gressklipper, snøfreser m.m.

En annen form for ombygging var at man lagde seg et verksted eller hobbyrom, på folkemunne kalt furtebu. Det er jo også en funksjon.

Ombygde uthus – uthuset får garasje

Dette uthuset i Louisenbergveien på Åmot er fra 1932. Det var opprinnelig et standard 3-dørs uthus med utedo. Huset var innholdsrikt. Bak døren i venstre del av huset var det et lite verksted, og innenfor det et lite hønehus, der veggene var isolert. Det var også et lite kott i denne avdelingen. I høyre del av huset, bak to dører, var det opprinnelig vedbod. Her var det på baksiden en glipe mellom alle plankene i veggene. Det gav god tørk. I tilbygget til høyre var det utedo med to seter.

Da huset i 1970-årene fikk nye eiere med bil, ble det i 1974 ryddet plass til den, og de to dørene ble erstattet av en dobbeltdør, slik at bilen kom inn. Seinere ble det bygd egen garasje på eiendommen, men uthuset ble beholdt. Det brukes nå til oppbevaring av gressklipper, snøfreser, ski m.m.

Foto: Asbjørn Lind

Dette uthuset fra 1950-årene i Badeveien, Vikersund, er et standard 2-dørs uthus med påbygd garasje. Legg merke til at garasjen er oppført i betong. Legg også merke til at taket er dekket med skifer. Utedoen i dette uthuset lå i bakkdelen av huset, bak døren i midten.

Foto: Asbjørn Lind

Uthuset blir verksted/hobbyrom

Det er gjort store forandringer i dette uthuset i Åmot fra slutten av 1930-årene. Opprinnelig var det på nordsiden utedoen med to seter, ett for voksne og ett for barn. Resten av uthuset, den sørlige delen, var hønselhus. Nå er hele uthuset blitt til et verksted med høvelbenk og redskaper. Her er plass til forskjellige materialer, maling m.m. Det er satt inn nye og større vinduer. Dessuten er det bygd et vedskjul på tvers av det gamle uthuset.

Foto: Asbjørn Lind

Utedoene

Utedoene fortjener en nærmere omtale, for de har en spesiell plass i vår bevissthet. De ble egentlig bygd av to grunner, nemlig dels å skjule avføringen, dels å beskytte avføringen som man skulle bruke som gjødsel. I bondesamfunnet var utedoen gjerne plassert vegg i vegg med fjøset, slik at avføringen kunne komme rett ned i gjødselkjelleren. I uthusdoene falt avføringen ned i et lite rom (kammer) med tre vegger og en lem i den fjerde veggen. Det hendte også at avføringen falt rett ned på bakken. I utedoene var det ett eller flere seter, derav ett barnesete. Det kunne faktisk være litt sosialt å gå på do. Artikkelforfatteren har i sine guttedager mange ganger gått på do sammen med en eller flere av sine fettere – av og til også med kusiner. Skolene hadde også uthus med utedoen, noen for jenter og noen for gutter. Her ble det lyttet, tisket og hvisket, og på veggene ble det laget (u)passende tegninger og skrevet tabuord.

I utedoene ble det ofte hengt opp et bilde eller flere av kongen eller dronningen eller hele kongefamilien. En artig forklaring på det er denne: Det sies at man opprinnelig tørket seg med mose. Da avisene og ukebladene begynte å komme, ble det vanlig å tørke seg med papir. Man vegret seg imidlertid for å tørke seg med bilder av kongelige personer, derfor rev eller klippet man ut slike bilder og hengte dem opp på vegg.

Utedoen hadde gjerne et utskåret hjerte i døra. Hjertet i døra er kanskje en hyggelig kontrast til den trivielle avføringen. Det var dessuten fint å se gjennom dersom man hadde behov for det, for eksempel om det kom noen eller var noen som gikk forbi. Mange har fortalt at de har funnet stor glede i å sitte på en utedoen med åpen dør, spesielt hvis det er utsikt der. At utedoen har en litt romantisk plass i vår bevissthet, bekreftes av at den flere ganger er blitt besunget, bl. a. har Ole Ivars gjort det i sangen «På hytta», og Salhuskvintetten i «Du kjære gamle utedoen. Tonje Unstad har sunget «Bestemor sin utedoen» med egen melodi til en tekst av Helge Stangnes.

Enkelte fenomener i tilværelsen unnlater man ofte å omtale med sitt «rette» navn. I stedet bruker man et ord for å gjøre ting «mildere». Evfemismer eller navnetabuer kalles slike «godord» på fagspråket. Ordet «do» er slik. Doen omtales f.eks. som «et visst sted», «diddelidet», «avtrede», «veslehus» eller «lillehus». Ordet «dass» var opprinnelig også et slikt ord, men er vel nå et mer friskspråklig ord enn «do». I tilknytning til dagligvarehandelen P. L. T. Buxrud i Lilleåsgata på Åmot var det uthus med utedoen. Dørene var nummerert, og dør nr. 4 førte inn til utedoen. I Buxrud-familien hender det at man sier at man skal på nr. 4 hvis man skal på do.

Uthus er oftere enn andre typer bygg utsatt for brann. Det henger nok sammen med at det ofte ble oppbevart ildsfarlige stoffer der. Barns lek med fyrstikker i uthus har også noen ganger endt med en brann. En kjent uthusbrann skjedde hos Fritjof Nansen på Polhøgda. En av sledene fra en av ekspedisjonene brant opp i den.

Uthuset gjenoppstår?

I pakt med velstandsøkningen er det i de siste 20 årene blitt større plassbehov. Enkelte funksjoner har derfor igjen fått sine spesialiserte hus plassert i haven. I en moderne villahage kan man derfor finne én eller flere av hustyper som drivhus, lekestue, lite stabbur (ofte gjestehus), verksted, redskapsbod, sykkelkur eller vedbod. Mange firmaer produserer byggesett til slike hus, og noen av dem kalles «uthus».

Igjen ser vi at hustypen uthus har endret karakter i takt med samfunnsutviklingen. Men uthuset har hele tiden hatt sine entusiastiske tilhengere. Uthuset er praktisk og dekker flere behov. Mange eiere steller godt med dem og vil ikke rive dem for å gi plass til andre bygg.

KILDER:

Wikipedia

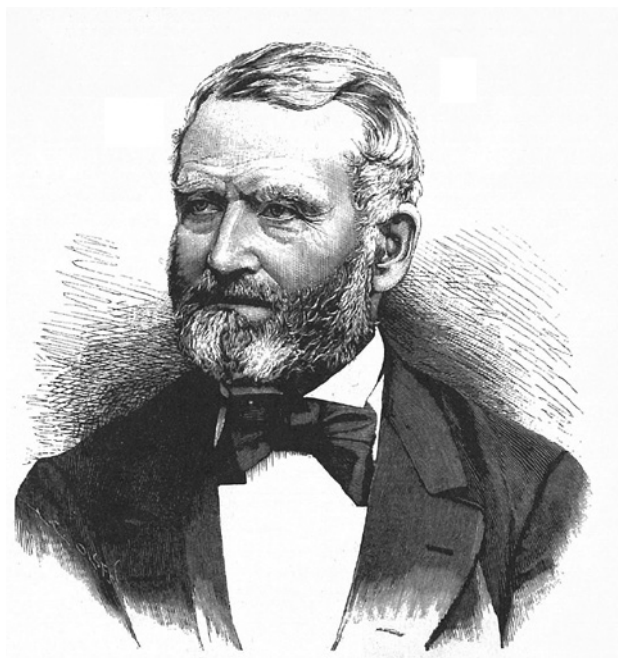
Berulfsen m.fl.: *Ordet*, Oslo 1969

Arngeir Berg og Rune Ottosen: *Med hjerte i døra. Et bidrag til doens historie*

Samtaler med utehuseiere

Asbjørn Lind:

Dr. Heinrich Arnold Thaulows samlinger

Dr. Heinrich Arnold Thaulow (1808-1894). Grunnlegger av Modum Bad 1857. Etter Skilling-Magazin 1886.

Dr. Heinrich Arnold Thaulow er for folk i Modum og Sandefjord godt kjent som legendarisk leder for Sandefjord Bad og Modum Bad. Han grunnla i 1837 sammen med to andre kurbadet «Sandefjords Svovl- og Sjøbad». Tyve år seinere, i 1857, opprettet han Modum Bad, der han bosatte seg og ledet badets virksomheter. Han var også med på å grunnlegge Ringerikes Nikkelverk.

Han ble født 10. juni 1808 i Slesvig, Sønderjylland, og døde 19. august 1894 på Modum. Han begynte sine studier ved universitetet i Kiel, men fortsatte ved Universitetet i Oslo, der han tok medisinsk embetseksamen i 1833. Han var gift med Nicoline Andrea Margrete Vibe (1807–1885). Sammen fikk de tre døtre og to sønner.

Thaulow var en allsidig begavet person, og han benyttet sine evner godt. Foruten å være en høyt respektert lege, var han en habil tegner, laget fine akvareller, og han var arkitekt for flere bygninger ved sine badeanlegg. Han etterlot seg en mengde skisser og akvareller fra sine reiser i inn- og utland. Hans store interesse for kunst gjorde at han støttet lovende, men ubemidlede kunstnere som søkte videre utdan-

nelse, blant dem Modum-kunstnerne Andreas Disen, Anders Kongsrud og Christian Skredsvig. Han var i yngre dager en ivrig jordbruker, Han tok del i gårdsdriften ved Modum Bad, og var den første i Modum som dyrket hvete. Han var interessert i skogsdrift. Han var gartnerkyndig. Det fortelles at han likte å snakke med bøndene, som han syntes han lærte mye av.

Dr. H. A. Thaulow som samler

Noe som er mindre kjent, er at dr. Thaulow var en betydelig samler. Han samlet på gjenstander av svært forskjellig art. Samlingen bestod av mer enn 6 000 gjenstander. Mange av dem var og er av betydelig verdi. Samlingen ble først utstilt på Modum Bad, i en toetasjes bygning, like ved Thaulows hjem, like ved den nåværende direktørboligen. Bygningen brant ned til grunnen 8. mai 1946, men da var samlingen for lengst flyttet ut og ble dermed ikke rammet av brannen.

Thaulow og hans døtre hadde stor interesse for sin egen slekts historie, og de tok vare på møbler, malerier, gjenstander og portretter med tilknytning til slekten. Thaulow kjøpte også inn en mengde gjenstander fra Drammensdistriktet, Modum inkludert. På reiser i utlandet kjøpte han også inn gjenstander og kunstverk. På en tur til Italia vinteren 1873-74 fikk Thaulow tilfeldigvis vite at en romersk privatmann, signor Darj, ønsket å selge hele sin samling under ett. Thaulow så på samlingen og kjøpte den på stedet. Samlingen, som Dr. H. A. Thaulow tok med seg fra Roma i 1874, var delvis samlet av hans familie, og delvis samlet av signor Darj. Samlingen på Modum Bad ble kalt for Modumsmuséet.

Thaulows tre døtre overtar samlingen

Thaulows store samlinger av kunst og antikviteter ble etter hans død i 1894 overtatt av de tre ugifte døtrene Aimée, Jeanette og Christiane Thaulow. De var selv samlere og utvidet farens samlinger betydelig. De drev Modum Bad fram til begynnelsen på første verdenskrig. Det er ingen tvil om at disse samlingene er verdifulle kilder til norsk kultur- og helsehistorie. Det er også Thaulows arkiv.

Søstrene Thaulow gav i 1913 betydelige deler av samlingen til Norsk Folkemuseum, det gjaldt den del av samlingen som hadde tilknytning til Thaulow-familien. Denne samlingen har navnet «Dr. Thaulows Museum».

I 1914 fikk Drammen by en stor og verdifull samling av forskjellige gjenstander og kunstverk, dels fra Drammens-distriktet, dels fra utlandet. Denne delen av samlingen heter «Dr. Thaulows samlinger», og den forvaltes av Drammens Museum.

Det nyrestaurerte Akershus slott fikk en samling prektige møbler.

«Dr. Thaulows Museum» på Norsk Folkemuseum, Bygdøy

Norsk Folkemuseum fikk som nevnt den del av samlingen som hadde relevans til slekten Thaulow. Søstrene Thaulow opprettet i 1910 «Thaulow-muséet» og overlot til dette farens og sine egne samlinger av portretter, møbler og gjenstander med tilknytning til familien Thaulow.

Samlingen ble anbrakt i hovedbygningen fra Leikanger prestegård, som ble flyttet, gjenreist og restaurert på Folkemuseet for søstrene Thaulows regning. De gav også kr. 20 000 til et fond for vedlikehold av bygningen og innkjøp til samlingene. Disse beløpene ble gitt mot at muséet skulle huse og ta vare på samlingene. Selve Prestegården hadde ingen forbindelse med slekten Thaulow, men ble sett på som typisk for en embetsmannsfamilie.

Samlingen består av 1163 katalogiserte gjenstander. Den omfatter naturlig nok en stor samling malte portretter, fotografier og silhuetter. Landskapsmalerier er det også en del av, blant annet to eldre malerier av Kaggefoss og et maleri av Haugfossen i vårflom malt av dr. Thaulow i 1860. Av møbler finnes det skap, sofaer, speil, kommoder, skatoller, skrin, bord og et stort antall stoler.

Samlingen inneholder en mengde husgeråd: duker, kopper, skåler, tallerkener, glass, pokaler, fat,

Leikanger prestegård på Norsk Folkemuseum huset Thaulow-muséet fra 1914 fram til 2013, da man måtte ta ut samlingen på grunn av vedlikehold av selve bygningsmassen.

Prestegården hadde ingen tilknytning til Thaulow-slekten. Gården ble flyttet fra Leikanger og bygd opp igjen på Norsk Folkemuseum i 1914.

Foto: Asbjørn Lind

kanner, vaser, panner, kasseroller, kjeler og gryter, Vi finner mange klokker, både lommeur og bordklokker. Av mer spesiell art er en vogn, et solur og en globus. Her finnes også en del mynter.

Bøker er det mange av. Det finnes mange skrifter av Henrik Wergeland. Han var fetter av Thaulow. Boksamlingen omfatter også noen hefter om Modum Bad: *Modum: Its Bath and Sanatorium (1886)*, *Bad Sandefjord og Bad Modum i Norge. Fotografier (u.å)*, *Om St. Olafs Kildens Badeanstalt paa Modum og de i Aarene 1857 og 1858 oppnaaede Currestater af Distriktslæge Thaulow (1859)*, *St. Olavskildens Kuranstalt og Sanatorium. Pr. Vikersund Station. Norge (u.å.)*. Vi finner også noen vitenskapelige skrifter forfattet av dr. Dedichen. Størst interesse har nok en stor samling med Thaulows skisse- og notatbøker.

Mange av gjenstandene i samlingen har inntil nylig vært utstilt i Leikanger prestegård, men på grunn av omfattende behov for rehabilitering av bygningen er samlingen nå magasinert.

Flere av gjenstandene har imidlertid siden 2010 vært utstilt i utstillingen «Historiske reiser i dannede hjem». Noen gjenstander var med i utstillingen «Spillet om Danmark og Norge» i 2014. Mange gjenstander vil inngå i utstillingen «Tidsrom», som kommer i 2018. Mange gjenstander er avbildet og omtalt på digitaltmuseum.no.

Her kommer to eksempler på malerier fra samlingen med tilknytning til Modum.

Kaggefoss. Maleri av Lyder Wenzel Nicolaysen (1821–1898).

Foto: Norsk Folkemuseum

Maleri av Haugfossen utført av dr. Thaulow.

Foto: Norsk Folkemuseum

«Dr. H.A. Thaulows samlinger» i Drammens Museum

Thaulowsamlingen i Drammen er som nevnt ovenfor en samling Drammen by fikk i 1914. Samlingen var så stor at den måtte fraktes til Drammen med tre jernbanevogner. Registreringen av gjenstandene er ikke fullført. Hittil er man kommet til 3487 gjenstander.

En viktig del av Thaulowsamlingen i Drammens Museum er samlingen av klassisk arkeologiske gjenstander. Her er også en rekke jordfunn fra Norge, også noen fra Modum.

Denne museumsbygningen ble innviet i 1928. Det var her i andre etasje store deler av den omfattende Thaulowsamlingen ble montert i 1933 og ble stående fram til 1982. I perioden 1992–1997 stod samlingen «Kunst og kur på Modum Bad» utstilt her.

Foto: Asbjørn Lind

Ellers finnes her mynter, medaljer, husflidsgjenstander, keramikk fra mange land, herrebøfajanse, kjøbenhavnerporselen, tekstiler og en verdifull samling av italiensk majolica.(fajanse med tinnglasur). Av norske møbler og husgeråd er det mye, vesentlig fra Drammen og omegn,

Her finnes også en stor samling bildende kunst: malerier, grafikk og billedhoggerarbeider. Blant skulpturarbeidene er det ett av særlig interesse for Drammen, nemlig skulpturen «Sulamith» av billedhogger Christopher Borch, som var født i Drammen i 1817 og en av de mest fremragende billedhoggere på 1890-tallet. Det framstiller en ung kvinneskikkelse av stor skjønnhet.

Disse tre store protokollene inneholder en fortegnelse over gjenstander fra Thaulowsamlingen i Drammens Museum.

Det gis også en beskrivelse av gjenstandene og opplysninger om dem. Avsnittet midt på venstre side i den oppslåtte protokollen omhandler en galanterikårde fra Mælum, Åmot på Modum.

Se bilde på neste side.

Foto: Asbjørn Lind

Drammen hadde ikke lokaler til å stille ut samlingen, og den ble midlertidig lagret i en sal i Børsens 3. etasje. Samlingen skulle plasseres i det nye museumsbygget som den gang var under planlegging, og som skulle ligge på Marienlyst.

I 1933 ble hoveddelen av samlingen montert i den nye hovedbygningens andre etasje. Utstillingen var permanent i 49 år. Den ble demontert i 1982. Deler av malerisamlingen ble da montert på Austad gård. En spesialutstilling «Kunst og kur på Modum Bad» var utstilt på museet i perioden 1992-1997. Deler av samlingen som ble nedpakket 1914, ble først utpakket og registrert 1992 og 1997-2002.

Samlingen er ikke utstilt nå, men ca. 50 gjenstander er representert i museets faste utstilling: «Gjenstander for livet». Her er det bl.a. fajansekaner, fat, boller, mangletrær, et kruthorn og en spisslede.

Her kommer noen eksempler på gjenstander fra Thaulowsamlingen i Drammens Museum.

Gammel altertavle fra Heggen. Den er med i utstillingen «Gjenstander for livet».

Foto: Drammens Museum

En viktig gjenstand i middelaldersamlingen i Drammens museum er denne skulpturen av apostelen Johannes. Den er 117 centimeter høy. Den kom opprinnelig fra Heggen kirke. Den kalles derfor for «Johannes fra Heggen». Den er datert til ca. 1250. Den er med i utstillingen «Gjenstander for livet».

Foto: Drammens Museum

Liten tverrøks (stridsøks) gammel type. Den kommer muligens fra Øderud.

Foto: Drammens Museum

Galanterikårde fra Mælum, Åmot på Modum. Detalj.

Foto: Drammens Museum

Spisslede fra slutten av 1700-tallet. Slike praktsleder kalles også kirkesleder. Denne skal være malt av Peder Aadnes, og kommer trolig fra Modum. Den er med i utstillingen «Gjenstander for livet».

Foto: Drammens Museum

Ølkanne fra Modum, skåret av Iver Gundersen Øvsterud. Den er med i utstillingen «Gjenstander for livet».

Foto: Drammens Museum

Thaulow-samling av møbler og gjenstander på Akershus slott

På slutten av 1800-tallet og i første del av 1900-tallet ble det livlig diskutert hvordan Akershus slott og festning i Oslo skulle restaureres. Fra 1903 begynte en innsamling av møbler og gjenstander til Akershus slott, slik at slottet kunne møbleres når restaureringsarbeidene var ferdig. Søstrene Thaulow forærte over flere år rundt 1914 en stor samling av møbler og løsøre til Akershus slott.

En gaveprotokoll viser at Thaulowsøstrene har gitt ca. 80 møbler og gjenstander til Akershus slott. Mange av dem stammer fra Sandefjord og Modum. Av gjenstander fra Modum kan nevnes et gedigent eiketres skap fra Drolsum, en rokokkokommode fra Disen, en rokokkosofa fra Snarum, 7 stoler fra Buskerud hovedgård, en umalt kiste med jernbeslag fra

Kiste på fot. Skåret i eik.

Foto: Asbjørn Lind

Rud, et kinesisk speil fra Buskerud gård, et venetiansk speil fra Korsbø, en terrin av Herrebøtype fra Buskerud, en kinesisk ingefærkrukke fra Mælum, en bolle fra Øren og en Buddhafigur fra Bjørndal. Fra Modum stammer også et ferdaskrin, et bord, en vase, et trekrus, et utskåret, bemalt skrin og en hylle. Her finnes også et maleri av stattholder Ditlev Vibe. Noen av disse gjenstandene er i bruk på Akershus slott i dag.

Her kommer noen bilder av møbler søstrene Thaulow gav til Akershus slott.

Ditlev Vibe (1670-1731) var dansk-norsk stattholder i Norge fra 1721. Han arbeidet i mange saker for almuens interesser overfor embetsmennene. Han ble i 1725 eier av baroniet Rosendal.

Foto: Asbjørn Lind

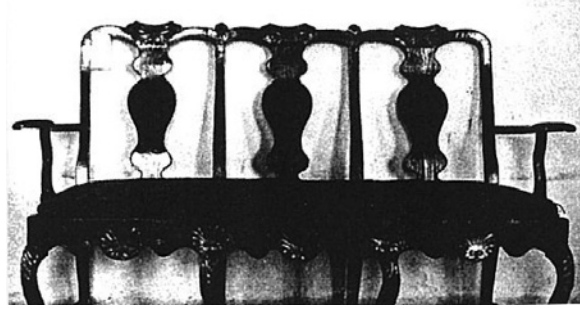
Rosemalt kiste med jernbeslag fra Kamfjord.

Foto: Asbjørn Lind

Utskåret skap. Ukjent opphav.

Foto: Akershus slott

Rokokkosofa fra Snarum.

Foto: Akershus slott

Skap i eik fra Sundre i Hallingdal.

Foto: Akershus slott

En spesiell gjenstand – Heggen-fløyen

En gjenstand må nevnes spesielt, nemlig den såkalte Heggen-fløyen. Den ble i vikingtiden brukt i stavnen eller akter på et vikingskip. Den tilhørte i en periode samlingene til dr. Fritz Thaulow, dr. Thaulows sønn, men ble i 1923 overlevert Universitetets Oldsakssamling. Hvor den kom fra da, er ukjent. Skipsfløyen fra Heggen måler 28 x 19 cm. Den er av messingfarget kobber og veier 850 gram. Dekoren er i den såkalte ringeriksstil som gjør at fløyen kan tidfestes til 1000-tallet. Øverst oppe på spissen av fløyen troner en støpt løve. På den ene siden av fløyen er gravert inn to løver i sprang med vaiende manker og med klør ute til angrep. Den andre siden har ørnen som motiv i kamp med en slange. Løven er symbolet på den overmektige styrkes kongelige dyr. Ørnen er frihetens og stolthetens symbol. Skipsfløyen er utstilt i Historisk museum i Oslo.

Dr. Thaulows arkiv

Arkivet etter Thaulow og hans familie er på ca. 15 hyllemeter og inneholder arkivmateriale etter Thaulow og hans etterkommere, brevsamlinger fra familien og utenlandske besøkende til badene, dagbøker, korrespondanse, kunstsquisser og fotografier. Arkivet inneholder også korrespondanse og regnskapsmateriale fra Sandefjord Bad og Modum Bad, og fra Ringerike Nikkelverk, som Thaulow var medeier i. Ringerikes museum har inngått et samarbeid med Vestfoldarkivet om å ordne og registrere arkivet etter Thaulow-familien.

Dr. Thaulows samlinger i dag

Thaulows store og verdifulle samlinger på Norsk Folkemuseum, i Drammens museum og på Akershus er nå stort sett magasinert, men mange enkeltgjenstander har vært og er utstilt i ulike utstillinger både på Norsk Folkemuseum og i Drammens Museum. På Akershus slott, som ikke er noe museum, utgjør noen få gjenstander en del av interiøret. Det er å håpe at samlingene eller i hvert fall viktige deler av dem igjen blir utstilt og at betydningen av dr. Thaulows samlinger blir mer kjent.

KILDER:

Wikipedia

Torkild Alsvik m. fl.: *Jubileumsboken. Drammens Museum 1908–2008*

Drammen Museums årsberetning 1928-33

Drammens Museums årsberetninger 1969-73

www.digitaltmuseum

«Distriktslæge Heinrich Arnold Thaulow», *Skillings-Magazin* No. 34, 1886

Sørensen. Einar: «Modum Bad: Fra helse til turisme», i

Terra Buskerud-Historieboka.no [http://www.historieboka.no/Modules/historiebok_tidsepoke_tema_artikkel.aspx?](http://www.historieboka.no/Modules/historiebok_tidsepoke_tema_artikkel.aspx?ObjectType=Article&Article.ID=2127&Category.ID=1158)

ObjectType=Article&Article.ID=2127&Category.ID=1158

Opplysninger fra samlings- og utstillingskoordinator

Nancy Nygård, Drammens Museum

Opplysninger fra konservator Harald Moberg,

Akershus slott og festning

Opplysninger fra førstekonservator Erika Ravne Scott,

Norsk Folkemuseum

Opplysninger fra Øystein Naper, Modum Bad

Moinger med dramatiske timer i Atlanteren

Den norske båten «Raila», som plukket opp forliste sjøfolk.

Foto: Ukjent

*Rolf Klebo Hegge.
Skipskaptein fra Vikersund.*

Foto: Ukjent

Innledning:

Det skulle gå 49 år fra Odd Skriubakken ble reddet om bord i motortankeren «Raila» midt ute i Atlanteren, til han møtte sine redningsmenn igjen.

Historien:

– Jeg var sikker på at min siste time var kommet, sier Skriubakken og tenker på det dramatiske skipsforliset da 4850-tonneren «Lionne» gikk ned 21. mai 1965 cirka 800 nautiske mil vest for Irland. Han var 18 år og førstereisgutt. De hadde lastet armeringsjern og biler i Caen i Frankrike og skulle gå til Montreal i Canada.

49 år senere: Skriubakken sitter rundt kaffebordet sammen med Villy Aasmundrud og Roar Bottolfs og mimrer om den dramatiske redningsaksjonen.

De to moingene var nemlig om bord i motortankeren «Raila» som kom «Lionne» til unnsetning. Det var flere moinger om bord i «Raila» også. Roar Kampen var en av dem, og «Railas» kaptein var Rolf Klæboe Hegge fra Vikersund.

Et forferdelig vær

Det var et forferdelig vær den aktuelle fredagen. Bølgene var opp mot 10–12 meter på sitt høyeste, og plutselig begynner «Lionne» å ta inn vann i maskinrommet. Båten var i realiteten allerede tapt, selv om

det gikk noen timer før de fikk ordre om å gå fra borde.

– Vi fikk etter hvert beskjed om å gå i livbåtene, men dravidene (mekanismen som skal låre en livbåt – red. anm.) var rustet fast, og sju-åtte mann ble beordret oppi for at vekten av oss skulle få den løs. Jeg var en av dem, og vekten av oss gjorde at båten raste rett på sjøen, sier Skriubakken.

Og der sto han og skipskameratene med iskaldt sjøvann til over knærne, mens sjøens vrede gjorde alt den kunne for å kverne mann og båt sønder og sammen. Hvor mange timer de var i livbåten, husker ikke Skriubakken, men noen timer ble det. Han husker han frøs forferdelig.

Kom til unnsetning

Noen nautiske mil unna fanger den norske motortankeren «Raila» opp nødsignalene fra havaristen. Til rors står Roar Bottolfs og forsøker å holde 20 000-tonneren på rett kurs. På dekk står Villy Aasmundrud og Roar Kampen klare til å hjelpe til under redningsaksjonen.

– Jeg husker også at været var elendig denne dagen. Vi ankom stedet omtrent samtidig med det britiske passasjerskipet «Sylvania», sier Roar Bottolfs.

Han fikk ordre om å legge båten slik at livbåtene ble liggende litt i le for vinden.

– Husker du de to som stupte over bord fra «Raila» og svømte ut med en redningsline, sier Villy Aasmundrud, som var med å få alle om bord.

Nære på

Praten går livlig rundt kaffebordet hjemme hos Roar Bottolfs. De tre utfyller hverandre med detaljer. Selv husker Odd Skriubakken, som opprinnelig kommer fra Sør-Fron, hvor redd han var da han skulle klatre om bord i «Raila».

– Jeg holdt på å bli klemt mellom livbåten og skutesida. Det var nære på, minnes han. To av hans skipskamerater døde. Det var telegrafisten og chiefen (maskinisten). De druknet da en livbåt kantret.

Gikk til København

«Raila» tok om bord 13 av mannskapet på 27. De 12 andre overlevende ble tatt om bord i den engelske båten.

– Jeg husker at suppa vi fikk da vi endelig var om bord hos dere, smakte helt himmelsk godt, minnes Skriubakken. «Raila» gikk til København med de 13 som ble berget.

– Jeg husker vi ankom Oslo med fly en søndag, og at rederiet fikk eieren av en klesbutikk på Karl Johan til å åpne så vi fikk oss noen nye klær. Deretter ble vi sendt hjem. Det var ikke noe snakk om debriefing eller oppfølging i etterkant den gang, sier Skriubakken.

Han gikk i land etter denne turen, tok lærerskolen og flyttet senere til Sarpsborg. Der har han i alle år arbeidet i ungdomsskolen.

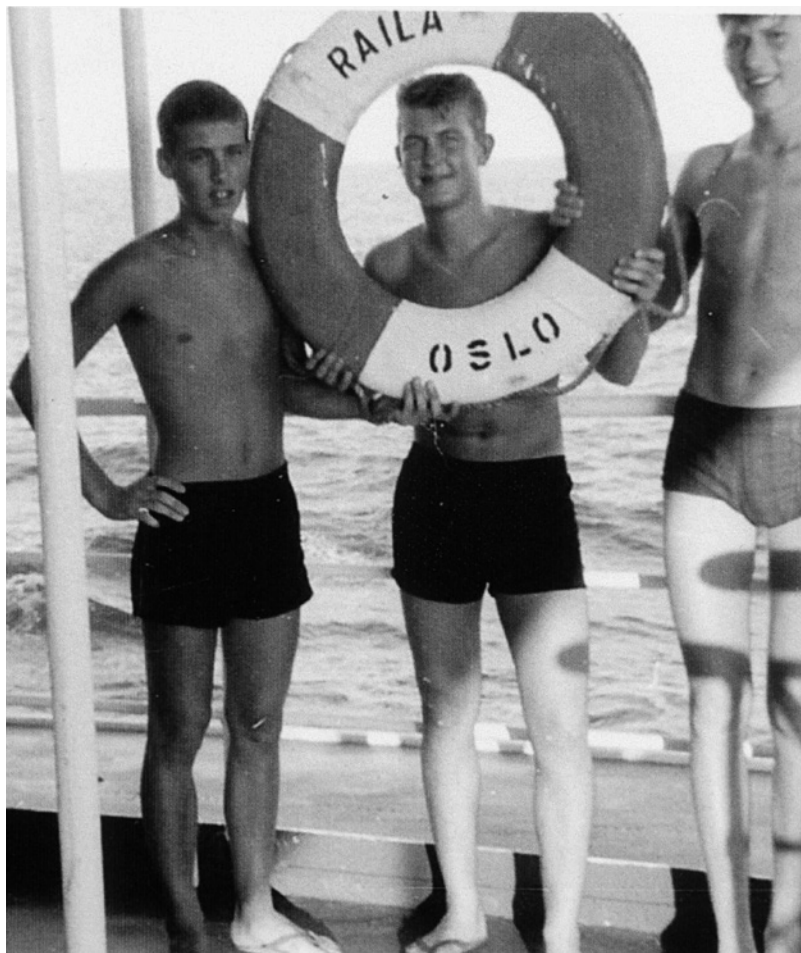
«Gullalderen»

Det var en tilfeldighet som gjorde at Roar Bottolfs kom i kontakt med Skriubakken. I flere år har de holdt sporadisk kontakt, inntil de endelig møttes ansikt til ansikt. De er alle pensjonister nå.

– Dette var gullalderen for norsk sjøfart, og det var veldig vanlig at unge gutter tok seg noen turer på sjøen før de slo seg til ro, sier Roar Bottolfs.

Odd Skriubakken har ikke fått noen varige ettervirkninger etter det dramatiske skipsforliset, men han innrømmer at han i mange år ikke likte å være ute i småbåter.

Sjømannskarrieren ble kort og dramatisk, og på Sysle ble det tid til å mimre.

Fra venstre: Roar Bottolfs, Odd Skriubakken og Villy Aasmundrud. Ungdomsbilde av moingene.

Foto: Roar Bottolfs

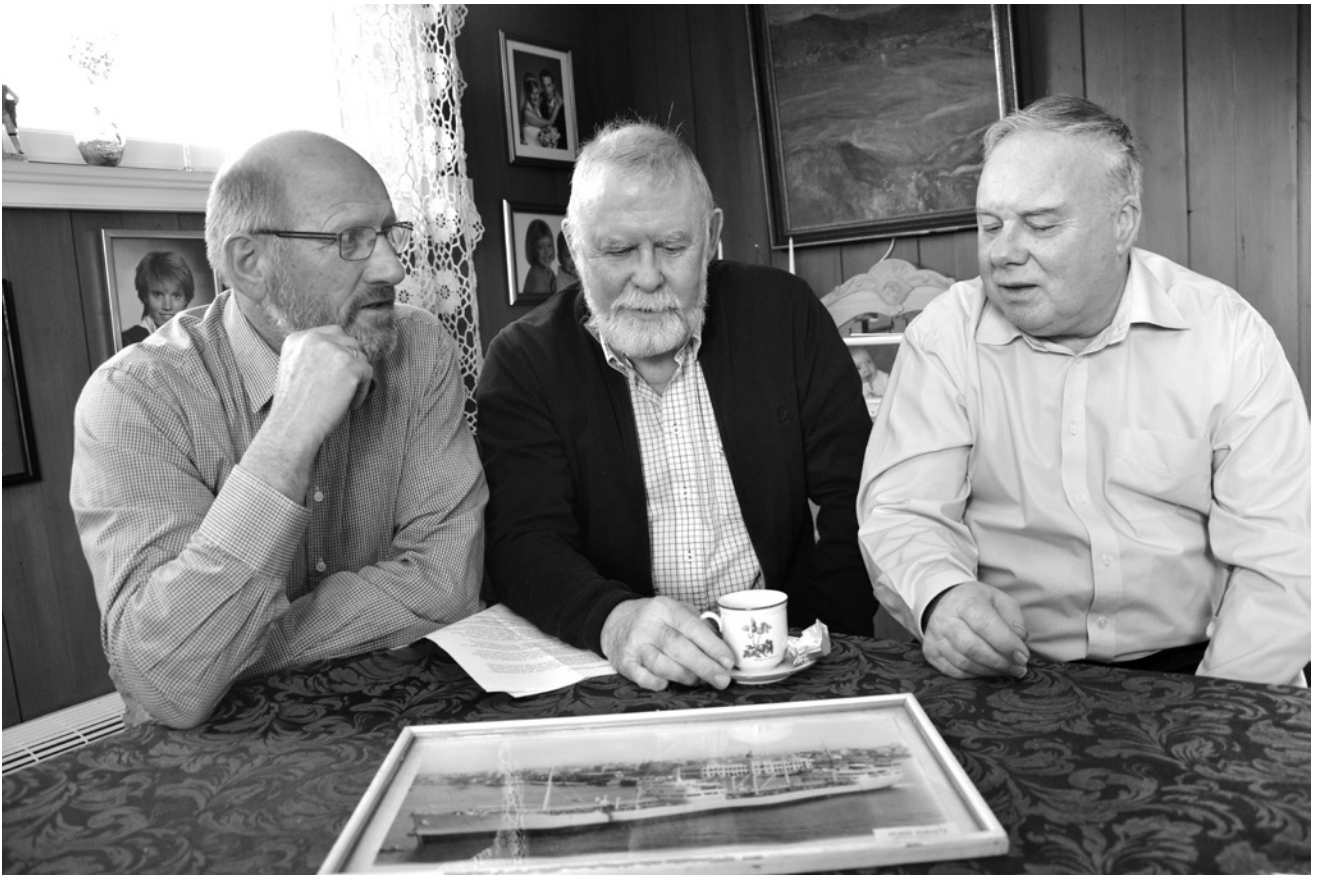
Fortsatte

Roar og Villy fortsatte om bord i «Raila» etter den dramatiske redningsaksjonen, og Villy var til sjøs i mange år etterpå. Roar gikk i land og arbeidet i mange år i NIKE før han begynte som bussjåfør i Nettbuss. Men minnene om sjømannslivet er mange fra livet om bord og fra opplevelser i land i mange av verdens hjørner. Odd tok også en ørliten tur ut igjen – en sommer da han arbeidet om bord i en Fred Olsenbåt som gikk i Nordsjøfart.

– Det gjorde meg ingenting å gjøre det, sier Skriubakken.

«Lionne» gikk ned med alt, og han hadde ikke noe annet enn det han sto og gikk i.

– Jeg husker det var ei jakke jeg hadde kjøpt, som jeg savnet litt. Og så var det noen suvenirer jeg kjøpte i Egypt. Ut over det var det ikke noe spesielt, sier den pensjonerte læreren, som av og til har fortalt sine elever om dramaet.

Fra venstre: Roar Bottolfs, Odd Skriubakken og Villy Aasmundrud.

Foto: Knut Bråthen, Bygdeposten

Skipsforliset

Lasteskipet «Lionne» går ned i Atlanterhavet cirka 800 nautiske mil vest for Irland 21. mai 1965. Om bord er et mannskap på 27, to omkommer. En av dem som overlever, er Odd Skriubakken fra Sør-Fron.

Han tas om bord i motortankeren «Raila», som har fire moinger om bord. Det er Roar Bottolfs, Villy Aasmundrud, Roar Kampen og kaptein Rolf Klæboe Hegge fra Vikersund.

Redningsaksjonen er dramatisk med orkan i kastene og bølger på opp til 12 meter. Roar Bottolfs klarte via omveier å komme i kontakt med Odd Skriubakken, og de har i flere år snakket sammen på telefon. Høsten 2014 møttes de igjen på Sysle, der Roar bor.

Gjengitt med tillatelse av *Bygdeposten*.
kbr@bygdeposten.no

Ingar Hellerud:

Kirken og kapellangården i Vestre Sponefjeringen

Vestre Spone kirke.

Foto: Ingar Hellerud

Når vi følger fylkesveien over Vestre Spone, får vi et øyeblikk gjennom glissen skog øye på en hvitmalt trekirke. Den er omgitt dels av dyrket mark, dels av skog.

Her var det ekserserplass i gammel tid. Den hvitmaltte langkirken ligger ved fylkesveien mellom Åmot og Vestre Snarum og har 200 sitteplasser. Orgelet er et pipeorgel fra 1881, og kirken har to klokker.

Hvorfor ble det bygd en kirke i denne delen av Modum? Mye av grunnen var nok at det var for få kirker i forhold til folketallet. I Blaafarveværkets gruver jobbet det mange, og barneflokkene var store. Det var dessuten langt til nærmeste kirke. Alle som bodde i Vestre Sponefjeringen sognet til Heggen kirke. Denne fjeringen strakk seg fra Simoa i syd til grensen mot Vestre Snarum i nord.

Kirkeveien til Heggen

For å komme til Heggen og andre steder på østsiden av Snarumselven og Drammenselven før bruene kom, måtte folk ro over elvene. Det var ferjested ved Kongsfoss på Åmot. Ved Komperudstøa var det oversett. Det var det også ved Syvertsbråtan. Da var veien kort til Brunemoen og Vikersund. Lenger opp i elva, ved Bøenstøa, var det ferjested, det siste i Vestre Sponefjeringen som var i bruk.

Noen fra boplassene i Skuterudåsen gikk sikkert Storsteinveien forbi Amundrud, Sandaker og over broen nedenfor Kaggefossen etter at broen kom sist i 1850-åra. Så gikk veien forbi Modum Bad og videre til Heggen kirke. Noen som bodde nord i Skuterudåsen, gikk nok over Bøen, Kaggefoss og til Heggen kirke. Ja, kanskje noen tok ferjen ved Bøenstøen?

Etter hvert kom det bruer over elvene. Da ble kirkeveien kortere. Brua nedenfor Kongsfoss over Simoa kom tidlig. Over denne brua har mange kapellaner fra Komperud kjørt med hest på vei til Nykirke og opp den bratte Gamle Sigdalsvei. Bru ved Haugfoss over Simoa kom i 1837. Åmot bru ble bygd i 1852. (Den går i dag over Akerselva i Oslo.)

Tidlige forslag om kirke

Alt i 1858, den 16. september, kom et forslag om å bygge en kirke i Vestre Sponefjeringen - en kirke Heggen kirke skulle betale. Amtmannen sendte forslaget tilbake etter at hovedsognets representanter den 10. oktober avviste planen.

Sogneprest Stang foreslo i 1870 å oppføre en kirke på Amundrud i Vestre Spone, omtrent midt i fjeringen. Saken ble utsatt. Heggens formenn behandlet så forslaget 22. november, men ble ikke enige. De tenkte på å få en ny kirke ved landeveien til Snarum, mellom Rudsferdingen og Vestre Spone. Flere steder ble vurdert: Haugerud, Aasmundrud og Flattum. Sognestyret utsatte igjen det hele til tross for at Heggen kirke var for liten i forhold til folketallet. I fem år hvilte så kirkeplanene. Den 27. november 1875 hadde sognestyret saken oppe på ny. To stemte for nye kirker, elleve imot. Nesten to år gikk uten at noe skjedde. Men da var kravet større, tre kirker. Furefjeringen kom også med krav. Heggen kirke var rik, den hadde en formue på tolv tusen spesiedaler. På denne tid hadde Vestre Spone 800 innbyggere.

Bygging av kirke vedtas

Året 1878 brakte saken et skritt videre. Den 15. mars ble det holdt et møte på en gård i Vestre Spone. Her uttalte 46 underskrivere at de gikk med på de betingelsene som var satt. Det hersket stor glede. Man ville låne kr. 2000 privat, så ingen heftelse skulle være en

byrde for kirken. Finansiering av bygg og arkitekt-honorar ble ordnet. Snart ble klarsignalet gitt for bygging av kirke i Vestre Sponefjerdningen. Den 18 september 1879 innstilte Kirkedepartementet på at det «maa tillades at der for Beboerne af Districterene Vestre Sponefjerdningen og Ruds-fjerdningen i Heggens Hovedsogn af Modum Pr.gjæld under Drammen Provsti i Chr.Stift opføres 2 nye Hjelpe eller Kapelkirker for det første District på gaarden Amundruds Grund og for det andet District paa en af Ruds-gaardene, begge Kirker i det væsentlige overensstemmende med vedl.af Architect H. Nissen udarbejdede Tegninger.» Ved Amundrud begynner arbeidet 1. okt. 1879. Med stor innsats av bygdefolket på Vestre Spone ble kirken raskt reist. Den 18. september 1880 overtok Modum kommune kirken, som ble innviet 21. september.

Endringer gjennom årene

Opp gjennom årene har det vært flere oppussinger av kirken og kirkegården. I perioden 1926-34 var det oppussing innvendig. Kirken ble også kledd med panel. Ny altertavle ble malt i 1934 av Modums store kunstmaler Anders Kongsrud. Motivet er korsfestelsen med en knelende mann ved korsets fot. Den gamle altertavle hadde som motiv den oppstandne Jesus Kristus framfor graven. Dette flotte maleriet står nå på veggen i våpenhuset.

I 1964 ble det bygd gravkapell. Sist i 60-åra kom flombelysning ved kirken. I 1970-åra ble kirkegården planert og tilsådd. I 1980 kostet kommunen på maling innvendig og utvendig. I 1990 ble igjen kirken malt. I 2005 ble det lagt nytt tak.

100-årsjubileum

Ved jubileumsfesten i 1980 holdt biskop Dagfinn Hauge dagens preken. Han kom da inn på at den rike byggeperioden rundt 1880 var kirkens svar på de mange antireligiøse strømninger som gikk over landet den gang. Kan vi ane de samme strømninger i dag?

17.-maifeiringen

17. mai var det i mange år vanlig for skolebarna på Jelstad skole å gå til kirken. Det var ca. 2,5 kilometer å gå. Men barna var vant med å gå til skolen den gang. Derfor var veiens lengde ikke noe problem. I de seinere åra var det hornmusikk fremst i toget, noe som selvsagt vakte begeistring hos skolebarna. I noen år var det skuddsalver i skogen (dynamittsalver) langs veien, noe som økte stemningen betraktelig. Men da skolen ble sentralisert til Åmot i 1965, ble det slutt med 17.-maitoget til kirken fra Jelstad skole.

Kirkens organisasjon

Vestre Spone har tilhørt Heggen Sogn. I 1989 ble Vestre Spone underlagt Snarum Sogn, men hadde eget menighetsutvalg. Tunsberg Bispedømmeråd vedtok at de tre sognene Heggen, Snarum og Nykirke skulle bli slått sammen til Modum Sogn med virk-

Ett av pergamottrærne i full blomst. I bakgrunn kan vi se nordenden av den gamle alléen på Komperud.

Foto: Ingar Hellerud

ning fra 1. januar 2002. Modum kirkelige Fellesråd vedtok så 6 menighetsutvalg i Modum sogn: Heggen, Snarum, Nykirke, Rud, Gulsrud og Vestre Spone.

Amundrud kirke

Etter at kirken sto ferdig, ble navnet Amundrud kirke. På døpefatet i kirken står inskripsjonen: «Dette fat tilhører Amundrud kirke anskaffet aar 1880. Kirken ble bygd på grunnen gitt av Helge Amundrud.» Hans oldebarn Einar ga for noen år siden en større parsell til utvidelse av kirkegården. Kirken skiftet navn for en del år siden. Navnet ble da Vestre Spone kapell. Et navn kapellet hadde fram til 1. januar 1997. Da ble navnet Vestre Spone kirke.

Kortere kirkevei.

Da kirken sto ferdig i 1880, fikk folk i Vestre Sponefjerdningen kortere kirkevei. For folk oppe ved Skuterudåsen ble også veien nå mye kortere til kirken. Disse gikk Storsteinveien som var veien mange som jobbet i gruvene brukte. Etter 1880 begynte folk å gå denne veien til Amundrud kirke. Stien ble da kalt for Kirkeveien. Mange hadde nok gått den første del av veien da de skulle til Heggen kirke. Dette har vært en populær vei å gå også i vår tid. Den tar av fra Malmveien ca. 200 m syd for Butjern.

Komperud kapellangård

Komperud var fra gammelt av kapellangård for Nykirke. Opp gjennom årene har mange kapellaner bodd på Komperud. Fra 1880, da Vestre Spone kirke ble bygd, ble Komperud kapellangård også for denne

kirken. Vi må vel anta at noen i Vestre Sponefjeringen fulgte kapellanen til Nykirke til gudstjeneste der. På Komperud var det prestekontor fram til ut i 1960-åra. Da ble kontoret flyttet til Åmot. Den siste kapellanen her var Christian Fredrik Scheel Hansteen. Fortsatt lever kanskje folk som ble viet der. På Komperud var det søndagskole i mange år. Fru Helene Seim, fru Ragna Weum og Karl Knivebakken er navn vi husker på søndagsskolelærere på Komperud. Her hadde sangkoret Solstreif ofte sine øvelser. Her var også ulike møter opp i gjennom åra, ikke minst misjonsmøter. Den kristne ungdomsforeningen Glimt var nok i blant samlet her. Alt dette foregikk i den flotte hovedbygningen like i nordenden av

den gamle alléen fra Christian Teilmans tid. Han plantet alléen og de to pergamottrærne (gammel pæresort) som fortsatt står der, sannsynlig plantet ca.1780. Men det Teilman er mest kjent for, var at han grunnla Norges første planteskole for frukttrær på Komperud. Utover i 1970- og 1980-åra ble mange prestegårder og kapellangårder i Norge solgt. Det ble også Komperud kapellangård, som i dag er i privat eie. Men kirken i Vestre Spone består.

KILDER:

Modums Historie
Kirkene i Modum

Ukjent forfatter:

Kapel paa Gjeithus

For en tid siden blev det gjennom ungdomsforeningen «Vaaraan» utkastet tanke om reisning av et kapel for Gjeithus og omegn. Efter aa ha faaet utarbeidet et løst overslag over hva det vilde komme til at koste, samt faaet en foreløpig tegning av huset til fremlæggelse for de i saken interesserede, henvendte man sig til Drammenselvans Papirfabriker der beredvillig lovede at skjænke fri tomt til huset. Der blev nu nedsat en komité til at arbeide videre med saken. Denne bestod av bestyrelsen for ungdomsforeningen «Vaaraan» samt en representsant for hver av de følgende foreninger: Gjeithus Fagforening, Gjeithus hedningemissionsforening, Gjeithus indremissionsforening og Stalsberg missionsforening.

Den 15. december traadte komitéen sammen for første gang. Efter aa ha sunget salmen «Kirken den er et gammelt hus» bad man til Gud om at arbeidet maatte bli til velsignelse for folkelivet paa Gjeithus og omegn.

Til formand for komitéen er valgt sliperimester Skauen, til kasserer snekker Ole Bjertnes og til sekretær bokholder Aagaard. Man satte sig som maal at faa kapellet reist om fire aar.

Det er en stor opgave man har sat sig, og det kan synes vanskelig at naa maalet paa saa kort tid. Imidlertid tror vi at tanken om at faa reist et gudshus her i dette tætt befolkede strøk er kjærte for mange, og der skulde vel heller ikke være delte meninger om at det er paakrævet. Naar derfor komitéen har besluttet at anskaffe trykte lister og la komitéemedlemmerne gaa rundt med disse i sit distrikt, tror vi sikkert at alle som paa nogen maate vil være med at gjøre sit.

Der vil jo trænges mange penge, og man kan muligens ikke haape at faa ind det hele beløp med en gang. Det vilde derfor være kjærte, om de der hadde anledning til det vilde tegne sig for aarlig bidrag.

Fremtiden, 18. februar 1913

Anna Olsen:

Vaaraan – de første 25 år.

Et forsamlingslokale med sjel – en ungdomsforening med tæl

Foto: Ukjent

Palmesøndag 3. april 1898 blev Gjethus ungdomsforening, seinere Vaaraan, dannet. Det var sogneprest Amlund med assistance av pastor Johannessen, lærer Olsen og lærer Basserud som satte arbeidet i gang. På et møte i 1912 ble det besluttet at foreningen skulle bygge et forsamlingslokale. Sogneprest Mathias Evensen Amlund – sogneprest i Modum fra 1897 til 1929 – ønsket at det skulle bygges et kapell i Geithus. Han hadde nok allerede sett seg ut tomten – «en fjeldknaus ret op for den malerisk vakre bro ved Bergsjø».

Mange var skeptiske, men forslaget ble vedtatt. I 1924 sto bygget ferdig på tomten Amlund hadde sett seg ut.

Lærerinne Anna Olsen var foreningens sekretær gjennom over 40 år. Hun skrev i 1923 beretningen om foreningens første 25 år.

(Innledning ved Vidar Brekke.)

Palmesøndag 3. april 1898 blev Gjethus ungdomsforening dannet. Det var sogneprest Amlund med assistance av pastor Johannessen, lærer Olsen og lærer Basserud som satte arbeidet i gang.

Forut for stiftelsen var der fra nytta av drevet et forberedende arbeide med regelmessige møter hver anden søndag. Det blev gjort for at folk på forhaand skulde faa litt kjendskap til hvad det var man vilde. Disse møter slog godt an. Det nye tiltak blev mødt

med begeistring og glæde av unge og ældre. Ungdommen hadde den gang intet andet samlingssted end jernbanestasjonen og dansegulvet paa Rolighetsmoen. Det var ingen kinomatograf, intet folkeakademi, ingen fotball- eller skiklub, ingen sangforeninger, intet Folkevang.

Alle som hadde trang til at samles om et bra formaal kom på ungdoms-møtene. Paa stiftelsesdagen meldte 60 sig ind i foreningen og flokken vokste snart til over 100.

Det første styre bestod av Amlund, Johannessen, lærer Olsen, Basserud, Kjersti Aaraas, Ida Werner, Elise Bye og Anna Olsen.

Til formand valgtes Amlund.

Foreningen vedtok love som fastslog at den skulde ha en kristelig grundkarakter. Men paa samme tid blev den anlagt paa et bredt grundlag efter ordet: Intet menneskelig er mig fremmed. Fra første stund blev den tone slaat an, at alt som hører et sundt, godt menneskeliv til ogsaa hadde sin berettigelse i foreningslivet. Dette skulde avspeile livet i et godt hjem.

Denne linje er siden ubruttet fulgt i hele foreningens liv i de 25 aar. Dette skyldes i første række den sterke personlighet som hele tiden har staat som leder. Det er hans livssyn som har præget arbeidet og livet her. Det blev saa velsignet frit og godt i foreningen, høit til loftet og vidt til veggene. For den ungdom som hadde levet sin barndom og første ungdom

før foreningen blev stiftet, ofte knuget av det snevre kristelige livssyn som den gang raadet, var det en opplevelse at komme med i foreningslivet. Ungdommen i foreningen i dag forstaar vel dette mindre. Den har faat del i alt dette som en selvfølgelig ting.

En kristelig grundtone skulde altsaa raade i foreningen. Derimot vilde man ikke pynte sig med ordet «kristelig» i sitt navn. Med fuldt overlæg blev det sløifet. Det var noget man først maatte gjøre sig fortjent til, og det fik bli andres sak at sætte det navn paa, hvis man syntes det passet. Heller ikke sluttet foreningen seg til nogen av de ungdomsorganisatio-ner som den gang fandtes. Først 1903 søkte den om oAlt det første aar, ja før foreningens stiftelse blev det dannet et lille blandet kor under lærer Olsens ledelse. Utpaa høsten samme aar begyndte man at samle penge til blæseinstrumenter, og før et aar var gaat hadde foreningen musikkorps med lærer Basserud som instruktør.

Det næste man gikk i gang med var anskaffelse av fane. Det var ikke saa liketil. Det var skralt med kassen, og skulde det først være fane skulde den være fin. Det knep med penge, men mest knep det med ideer til fane. Flere forslag blev fremsat uten at vinde bifald. Men endelig fik lærer Olsen, i en søvn-løs nat, ideen som slog an og enstemmig vedtat. Det var: «Vaaraan» saamanden, med mottoet: For aand-fuldt virke i stat og kirke. I denne forbindelse var det at foreningen antok navnet «Vaaraan». Fanen blev vakkert utført av landskapsmaler Disen og indviet 2den juledag 1900. Ældre medlemmer husker nok øieblikket da dækket faldt og medlemmerne med fremstrakt haand gjentok mottoet. Da sang koret med begeistring Johannessens sang: Vaaraan er vårt samlingsmerke.

«Vaaraan»s fane har paa baksiden en lyre. Det skal være uttryk for at musikken skal ha en bred plads i foreningslivet, hvad den også har hat. Sang- og musikkor har været i gang i aarrækker, og da «Vaaraan» i 1907 kjøpte piano blev der anledning til en rikere musikalsk underholdning. Der har altid været vaaket over at den musik som fremførtes var virkelig god – ikke godtkjøps klingklang, som bare fordærver den musikalske smak. Etter som aarene gikk favnet «Vaaraan» videre og videre, tok op flere og flere oppgaver. Stedets visstnok første turnparti blev sat i gang i «Vaaraan», likeså den første fotballklub. Kokekursus har den hat en gang selv og støttet er par andre. Den har hat engelskpartier og lekekurser. Arbeidsmøter for gutter og for piker har vært i gang flere gange.

I 1909 arbeidet man for at faa eget hus, men saken blev den gang henlagt, da man ikke kunde faa tomt paa et sentralt sted.

Arbeidet for at faa kapel paa stedet er reist av «Vaaraan».

Avholdelse av forældremøter var engang et fast led i arbeidet. Nu er dette overtatt av menighets-

raadet. En tuberkulosekomite har arbeidet i en aar- rekke og har samlet ind hundrevis av kroner. Mange syke paa stedet har faat hjelp derfra.

Sekretærmissionen har en meget beskeden avde- ling.

Siden 1913 har en syforening været i gang til sta- dighet. Den har arbeidet gjenstande til foreningens aarlige basar, haandarbeider saa vakre og værdifulde at det staar respekt av Vaaraanbasaren.

«Vaaraan»s yngste barn er speideravdelingene. Guttenes trop 3 aar gammel og pikernes 1 aar. Pastor Poulsen og frk Kristiansen er ledere.

Siden vaaren 1917 har foreningen drevet stort havebruk paa Skredsvik gaard. Jorden, ca. 7 – 7 ½ maal – blev med vanlig velvilje overladt gratis av Drammenselvns papirfabriker. Hvert medlem som ønsket det har her kunnet faa sin egen haveparcel. Her arbeides travelt hele sommeren igjennem. De første aars havearbeide avsluttedes med et 8 dages grønsakskursus. I de 3 værste kriseaar dyrket Vaaraan dessuten en 12 maal stor potetaaker på Kaggestad. En times vei borte. Dette jordstykke var gratis overladt av gaardbruker J. Kaggestad.

I «Vaaraan»s historie vil ikke Drammenselvns papirfabriker bli glemt. Den har støttet foreningen fra første stund paa mange maater. Den har ydet et fast aarlig bidrag i penge, og i alle aar git frit hus, lys og ved. Den gav bænke til lokalet ved starten og senere orgel. I 1922 oversendte den foreningen gavebrev paa stor tomt, centralt og vakkert beliggende.

Det var ingen styret gikk tryggere til end til fabrikk- bestyrer Johansson. Han viste altid sympati og for- staaelse for arbeidet.

En forening gjennemlever ikke 25 aar uten vans- keligheter, og slet ikke en som blir lagt paa det brede grundlag som «Vaaraan». Og «Vaaraan» har da også hat sine brytninger. Især de første aar kunde det av og til knake bra i sammenføiningen. Da var det altid foreningens kristelige program det gjaldt. 1904 var i den henseende det vanskeligste aar. Men ledelsen hævdede med kraft det som skulde være livsnerven i arbeidet – hævdede det saa kraftig at mange av den grund meldte sig ut. Tilslut var det bare 36 medlem- mer igjen; og mange var ængstelige for «Vaaraan»s skjæbne; men det viste seg ogsaa den gang at det er gjennem trængsler man vokser sig sterk. Mange vans- keligheter som man hadde hat at kjæmpe med de første aar, blev man færdig med under krisen. Det kom en mere kameratslig tone over samværet paa møtene. Medlemmene begyndte at føle mere ansvar for foreningen og begyndte saa smaat at ta litt del i arbeidet der. Etter et par aars tid begyndte medlems- tallet at øke igjen og i en aarrække har der været ca. 100 medlemmer i foreningen.

A.O.

KILDER:

Vaaraans arkiv
Vårn – Blad for Buskerud krets av Norges Ungdomsforbund

Gjensyn med Geithus

I Gamle Modum 2010 hadde vi en artikkel om Christian Skredsvig og hans forhold til Modum, særlig Geithus. Skredsvig skriver mange steder om Geithus og Modum på en måte som viser at han så på hjemstedet med varme følelser. Her hadde han utviklet sin kjærlighet til natur og folk. Da faren døde, kom han hjem til Geithus etter mange års fravær. Han møter et annet Geithus enn det han forlot. Industrien er kommet til stedet. Han går en tur og skildrer i boken Møllerens sønn det han ser.

Det kan være interessant å sammenlikne Skredsvigs skildring her med en samtidig, anonym skildring av Geithus på side 51–52 i dette heftet.

(Innledning ved Asbjørn Lind.)

Even vilde drive ute, til dagen kom.

Det begyndte at bli forskjell på himlen over Østeråsen da han gik over moen på den faste hårde skare.

Her kjendte han att så mange av de gamle småfuruer. Nogen var vokset litt, andre så mindre ut. De

stod på grundt lænde, ja på flaberg, med røtter, som måtte tøie sig efter næring borti revner og småtuer. Men han fik nok snart ta mindre skridt for ikke at ødelægge småguttens store forundringsskog.

Og som han ruslet her i halvmørke hit og dit over islagte kulper og hardfrosne myrer, med den lodne pelskrave slått opover ørene, kjendte han sig som et skogtroll på natlig vandring.

[---]

Der borte stod et litet hus, der var flere, og moen var blit ryddet med jordlapper og stakit omkring. Mellem de små arbeiderhuse tok han veien mot fossen og fabrikken. Folk var alt oppe her, for det lyste bak et rødt halvgardin, og det puslet indenfor. Han var snart ved de mægtige fabrikanlæg. Fra den høie skorsten steg røken og sotet langsomme uveirsskyer mot Modums dagende klare vårmorgen. Han snudde om og tok den nye vei sydover. Der kom en sammenkroket mand, hans blikspand og mattull strøk næsten mot jorden. Der kom flere med spand, grå og stille, småsnakkende.

Gjeithus – et sted i utvikling

Mange har sikkert forundret sig over, at ovennævnte tæt bebyggede sted i hjertet av Modum har faat et saa underlig navn. Det har imidlertid en ganske simpel oprindelse, fortæller lokalkjendte folk. Ved mundingen av Bergsjø stikker en holme frem. Paa den byggedes i «forna dar» et hus eller stald for gjeiter, og efter dette er det, at gaarden «Ilaug» og senere hele stedet er blit kaldt Gjeithus. Men de gjeiter, som hadde tilhold i bemeldte hus; drømte visselig ikke om, at deres «paulun» (dvs, bolig, spøkefullt) skulde laane navn til et saa utviklingsdyktigt sted, som Gjeithus nu viser sig at være.

Og det var ikke bare gjeitene, som ikke kunde drømme om den fremtid, der laa i stedets fosse. Bygdens befolkning og autoriteterne maa ha været likesaa fremmede for disse ting, naar de f.eks. fandt paa at lægge kirken paa elvens østre side. Der ligger nemlig Heggen kirke. Ensom har den tat plads mellem løvtrærne. Gaardene ligger spredt paa den side, og man forundrer sig straks over, at ikke kirken er lagt ved Gjeithus, paa elvens vestre side, hvor der ligger gaarde tæt i tæt. Men forklaringen finder man i, at kirken er meget ældre end disse huse. Da den blev bygget, tænkte folk sig ikke muligheten av, at stenhaugene ved Gjeithus kunde befolkes. De saa ingen utsigt til næring der. Det var alene paa de frugtbare marker, hvor ploegen kunde skjære dype sorte furer, at folk vilde bygge og bo. Det var opfatningen den gang. Men saa kom en ny tidsaand en vakker dag strykende opefter vasdraget sørfra. I Gjeithusfossene fandt den noget for sig, og den har de nyeste opfindelser og store planer med sig. Fabriker anlagdes under fossen, som avgav kraft til durende turbiner. Og fabriksalene fyldtes med mange mennesker. Huse reistes litt efter litt henover flaberget, og kirken paa den anden side saa langelig over til dette nye liv, men var glad ved, at den stod der, den stod; ti tidsaanden bekom den, ofte noget broget.

Dog, kirken blev rent ensom ved dette – en ensomhet, som maa føles litt haard for den, som nu præker fra stolen.

Ti livet er nu engang ikke paa den side.

Men denne stedets historie er meget interessant og viser, hvordan tiderne skifter, og hvor livet det er foranderligt.

*

Drammenselven danner fos paa fos omkring Gjeithus. Og det er disse durende kræfter, som har «gjort stene levende.» Ved den øverste

Gjeithusfos

ligger Drammenselvns papirfabriker. Fabriken er anlagt i 1877 og beskjæftiger 275 arbeidere.

Den er den ældste moderne papirfabrik her i distriktet, og danner saa at si en fortsættelse av driften av den gamle forlængst nedlagte Eker papirmølle, idet det var samme selskap som bygget fabriken ved Gjeithus.

Fra dette sted faar ogsaa «Fremtiden» sit papir. Længer nede synger

Katfos

op om sine kjæmpekræfter, som bl.a. brukes til at drive Katfos papir- og cellulosefabrik. Denne fabrik er anlagt i 1898 og beskjæftiger 200 arbeidere.

Men den vakreste av alle disse fosse er

Gravfos

hvor Drammens kommune har anlagt sit store og præktige elektrisitetsværk. Det ligger like paa odden mellem Drammenselven og Snarumselven, som her løper sammen. Gravfos er svært smal og som følge derav blir den vildere at se til. De store vandmasser sprænges med vældig kraft gjennom den forholdsvis trange rende, og det spretter og skummer, saa det er en lyst at se. Det er vel den vakreste fos i Drammenselven. Drammens elektricitetsværk anlagdes i 1903 og har 8 arbeidere her.

Der findes endnu flere bedrifter ved Gjeithus. Papir- og cellulosefabrikerne bruk av tømmer har gjort, at der er beskjæftiget et temmelig stort antall

fløtere.

Ved Bergsjø deling har 40 mand arbeide, og ved fløtingen er 10 sysselsatte.

Saa kommer der endel bedrifter, som ligger utenfor det egentlige Gjeithus, men som ofte regnes med til dette sted, da flere arbeidere bor her.

Westad armaturfabrik

ligger ved enden av Bergsjø. Fabriken beskjæftiger 50 arbeidere og vil være bekjendt ved den streik som har paagaat der i længere tid, men som nu er avsluttet. Oppe i aasen, ret ovenfor fabriken, ligger zinkgruberne –

Glomsrudkollens zinkgruber.

De drives vist med stor fordel nu og har 60 mand i arbeide. Det før omtalte elektriske anlæg, som overretssakfører Dedichen planlægger, skal avgi kraft til denne bedrift og til lys for husene i Gjeithus.

Ombygningsarbeidet

ved banen har ogsaa skaffet mange sysselsættelse ved Gjeithus. Der har været et stort arbeide med fjeldsprængning ved stationen, og det fornylig omtalte veianlæg gir arbeide til 40 mand.

Nybygninger.

Der er fortiden en ganske livlig byggetrafik at spore. Flere nye huse er reist i det sidste, og en del er under opførelse. Hoteleier Dahl opfører en stor hotelbygning i nærheten av stationen, og ved det kooperative handelslag, som gaar udmerket; bygges der et bakeri for handelslaget. Desuten bygges der etpar eneboliger.

Nyanlæg.

Efter forlydende agter Drammenselvns papirfabriker at anlægge en cellulosefabrik paa en fabriken tilhørende tomt i nærheten av fossen. Nu maa fabriken kjøpe den cellulose, den trenger, fra Katfos; men der haves eget træsliperi paa den anden side elven, over hvilken træmassen fragtes til papirfabriken ved en luftbane. Av andre anlæg maa nævnes, den store kommunale hængebro over elven længer oppe.

Gjeithus hører til Nordre Modums lensmandsdistrikt, men vil med det første komme til at danne

egen bygningskommune.

Der er i den anledning optat mandtal, og strøket er kartlagt. Bygningsrepræsentantskap er valgt og alt i orden med undtagelse av endel smaa formelle spørsmaal. Gjeithus tæller ikke mindre end 182 beboelseshuse med til sammen ca. 1300 indbyggere.

Det har hittil ikke været de bedste vandforhold paa stedet; men her er nu planer oppe om at anlægge

ny vandledning

fra et sted oppe i aasen som heter Myra. Der findes det deiligste vand, og Gjeithusbeboerne vil sikkerlig bli meget tilfredse med, at bygningskommunens første fortjeneste blir at skaffe godt vand til gryte og kaffekjedel.

«Folkvang»

heter stedets nye prægtige forsamlingslokale. Bygningen har en stor og vakker sal, som rummer flere hundrede mennesker. Der er ogsaa flere smaa værelser og familiebekvemmelighet for vagtmesteren i 2den etage. Vagtmester er fortiden hr. August Fuhre.

Som slutning paa denne overfladiske beretning, vil jeg prise den forstaaelse, som arbeiderne paa dette sted har av

sammenslutningens

betydning. De har nu som sagt et solid handelslag og danner store fagforeninger. «Fremtiden» holdes i talrige hjem deroppe, hvilket betyr, at befolkningen følger med tiden og er med at grundlægge en bedre fremtid. Gjeithusingerne er derfor et folk i fremgang. Foreningerne er indmeldt i

KILDE:

Oplandske Tidende, 20. juli 1909

Illegal våpenvirksomhet på Westad

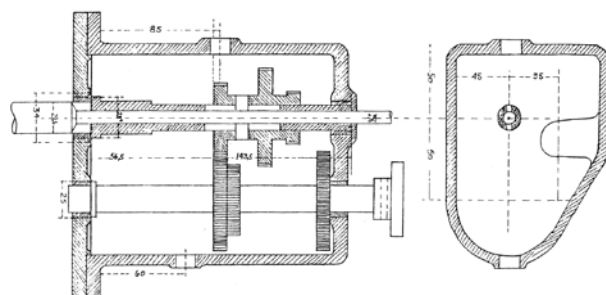
Den britiske hær hadde ved krigsutbruddet 3. september 1939 ingen operasjonelle maskinpistoler. Derfor ble det importert et større antall amerikanske Thompson maskinpistoler. Men disse var dyre, og transporten fra Amerika var risikofyllt. Det ble derfor besluttet å produsere et enklere og billigere våpen som i tillegg kunne benytte erobret tysk ammunisjon. I januar 1941 ble den første av 4,5 millioner britiskproduserte Stengun presentert.

Motstandsbevegelsene i Europa hadde behov for lette skytevåpen som var raske å demontere, derfor ble Stengunen fort etterspurt. I Norge mottok Milorg en del Stenguns via fallskjermslipp, men over 800 våpen ble produsert i Norge under organisasjon av Bror With, mannen som i 1928 konstruerte den velkjente Rottefella langrennsbinding. A/S Westad Armaturfabrikk på Geithus deltok i denne illegale produksjonen, de lagde løp og tre andre deler til våpenet.

Kontakt med «Granat-Larsen»

Disponent Ragnar Z. Lundquist ved Westad Armaturfabrikk var også etterretningssjef for Milorg. Han ble kjent med Bror With under et våpenkurs og ble senere kontaktet av denne da han ønsket å flytte produksjonen av løpene fra Myrens mekaniske verksted i Oslo til et tryggere sted.

With, eller «Granat-Larsen», som var hans dekknavn, drev den første del av krigen med flyktningstransport til Sverige. Han hadde gode tekniske kunnskaper, og konstruerte i 1943 en

Girkassen ble tegnet med stengunløpet lagt inn som mellomaksel.

handgranat som senere ble satt i produksjon av Kåre Brøtmet. Testing av denne granaten ble utført under et våpenkurs på Holtefjell. Her ble også en Stengun demonstrert av Lingekaren Tor Stenersen. Etter å ha studert maskinpistolens enkle konstruksjon, mente With at det lot seg gjøre å lage dette våpenet her i landet også. Denne uttalelsen resulterte i et møte med sjefen i Milorg, Jens Christian Hauge, og etter et døgnns betenkningstid ble det besluttet å sette i gang produksjon.

Produksjonen på Westad Armaturfabrikk

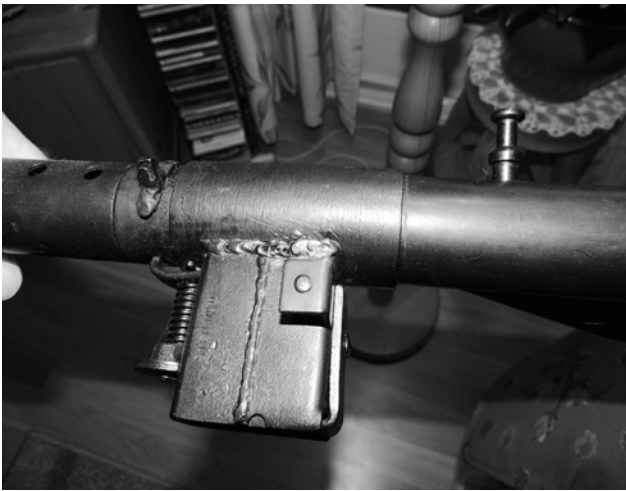
Deler som det ikke var mulig å identifisere uten god kunnskap om Stengun, ble produsert under fingerte navn. Dette ble utført ved noen av bedriftene som hadde utført arbeid for Bror With under «Rottefella»-produksjonen. Verre var det med typiske våpendeler som løp og magasin, fordi mange av bedriftene som laget deler, ble utsatt for inspeksjoner og razziaer.

With var en god menneskekjenner og klarte å velge ut hundre prosent trygge karer til produksjonen. Disponent Lundquist på Westad Armaturfabrikk var en av disse. Han ble betrodd produksjon av løp og tre andre våpendeler. Med betegnelsen «mellomaksel» ble maskinpistolløpet satt i produksjon. Arbeiderne ble aldri informert om hva de virkelig lagde, men fattet mistanke om at det var «tyskerarbeide» som ble utført. Anders Bekken som dreidde løpene, lurte på hvorfor smørehullet i «mellomakselen» måtte lages med så stor nøyaktighet. Han syntes det lignet svært på løpet til en tysk maskinpistol og tok med seg et eksemplar hjem for å høre hva sønnen og svigersønnen mente om det. Svigersønnen som var i hjemmestyrkene, kjente straks igjen et Stengun-løp, men var heldigvis snartenkt nok til å si at det i hvert fall ikke var et løp.

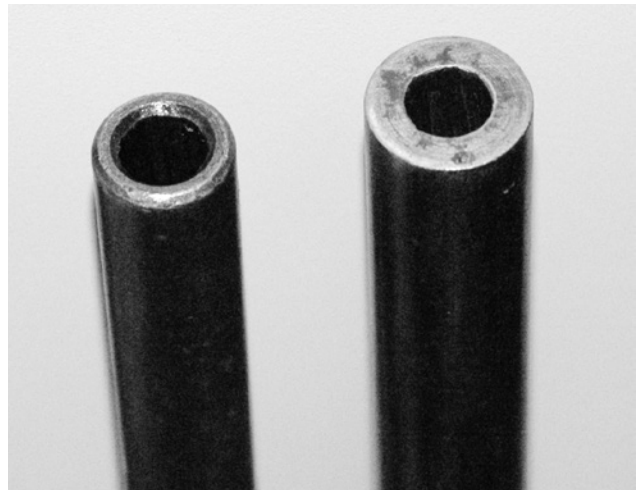
Engelskprodusert Stengun.

Foto: Arnt Berget

Norskprodusert Stengun med løp fra Westad.

Foto: Arnt Berget

Norsk til høyre.

Foto: Arnt Berget

Bekken var fortsatt ikke overbevist og ytret overfor driftsassistenten på Westad, Erik E. Rishovd, at han trodde dette var til en maskinpistol. Rishovd tilhørte Milorgs områdestab og var fullstendig klar over hva «mellomakselen» skulle brukes til. Han sa at Bekken tok feil, at dette var en mellomaksel til en girkasse, og at en tegning av girkassen ikke var kommet ennå. Selvsagt fantes ingen slik tegning, derfor måtte Rishovd selv tegne en girkasse der løpet ble lagt inn som mellomaksel. Noen dager senere gikk han ned i verkstedet og viste tegningen til Bekken, som ble lettet over at han ikke dreide en maskinpistoldel. «Samme f.for meg bare det ikke er noe tyskere kan skyte med,» sa han.

Etter hvert ble arbeiderne overbevist om at de produserte mellomakslar, sannheten kom ikke fram før etter krigens slutt. Da ble alle glade for at de hadde fått gjøre dette for Milorg. De andre delene til Stengun som ble laget på Westad, skapte ingen problemer, da det ikke var mulig å identifisere dem uten inngående kjennskap til våpenet.

At norsk Stengun-produksjon forble ukjent for tyskerne helt til krigens slutt er nesten utrolig. Mellom 50 og 60 mennesker fra 18 forskjellige bedrifter var med på Withs illegale produksjon. Etter hvert som arbeidet ble rasjonalisert, kom produksjonsutgiftene

ned i 80 kr. pr. våpen. Løpet som ble produsert på Westad, kostet kr. 9.50 pr. stk.

Den norske Stengun

I likhet med de britiske modellene hadde den norske varianten 9x19 mm Luger for å kunne nyttiggjøre seg tysk ammunisjon. Magasinkapasiteten var 32 patroner, og mekanismen var Blowback med åpent sluttstykke. Skuddtaket var 500 skudd pr. min., men Bror With klarte å øke skuddtaket til over 800 skudd pr. min. ved å brosjø kammeret dypere, slik at patronen kom lenger inn i løpet. Da ble en større del av gasstrykket brukt til å drive sluttstykket bakover i høyere hastighet.

Den norske maskinpistolen ble lagd mest mulig lik de britiske modellene for at ikke okkupasjonsmakten skulle fatte mistanke om lokal produksjon. Likevel er det enkelte detaljer som avslører norsk produksjon. Magasinhuset er sveiset med en grov sveis på oversiden istedenfor forkant, og opphengsfjora til avtrekkeren sitter på venstre kontra høyre side. De Westad-produserte løpene er kappet rett ved munningen, og noen få er utstyrt med forsikte.

Den begrensede produksjonen gjør at norske Stengun har større samlerverdi enn britiske.

Modum allmues ønsker til riksforsamlingen på Eidsvoll 1814

Ved ekstraordinær bededagsgudstjeneste i Heggen kirke 25. februar 1814 ble det avlagt troskapsed til forfatningen og valgt utsendinger til valgmøtet for Buskerud amt til riksforsamlingen på Eidsvoll. I *Gamle Modum 2013* har Jon Mamen gjort rede for begivenheten.

Modums to valgmenn, residerende kapellan Andreas Teilman og «Allmues Mand», Hans Næs, nådde ikke opp ved valget til riksforsamlingen. Amtsmøtet, holdt på Eiker prestegård 30. mars, utpekte prost Frederik Schmidt R.D.O. (Ridder av Danebrogsordenen), fogd og konstituert amtmann Johan Collett og gårdbruker Christopher Borgersen Hoen til utsendinger fra Buskerud Amt.

Til Eidsvoll kom det inn et stort antall grunnlovsforslag, det mest kjente fra Christian Magnus Falsen (og Gunder Adler). Men det kom også inn flere forslag fra allmuen, deriblant et fra Modum.

Forslaget er gjengitt i sin helhet i boka *Eidsvoll 1814*, redigert av dr.philos. Eli Fure. Fra kap. 8, s.111, i boka siterer vi: «Men til Eidsvoll innkom også forslag av mindre ambisiøs art. Grupper av bønder sendte inn sine tanker og ønsker om et bedre samfunn. Mens de store lovutkastene behandlet det prinsipielle og generelle, handlet disse allmueutkastene svært ofte om det konkrete, det nære og det spesielle.»

Nedenfor gjengis de viktigste punktene i forslaget fra Modum.

Modums Allmues Ønsker med Hensyn til Norges tilkommende Regjering:

1) At Regjeringen bliver indskrenket monarkisk, og indskrenket især med Hensyn til Finantserne, Lovgivningen, Krig, Fred og Embeders Besettelse, ved Representanter som Nationen selv vælger kun paa 3 eller 4 Aar,---

Tillige at *Kongenavnet* hos Regnten kunde *undværes*, saasom man kunde befrygte, at dette kunde medføre for store Bekostninger for et Land som Norge, der krever den høyeste Grad av Oekonomie og Opofrelse av hver enkelt Statsborger, fra den høyeste til den ringeste, om Landet skal kunne soutinere som et frit og selvstændigt rige.

Og da *Hungeren* stedse bliver Norges værste og farligste Fiende, og den eneste maaskee, der kan Indskrænke eller hindre dets *Selvstændighed*, saa synes *Menneskelighed* og *Retferdighed* at kunde raabe høyt,

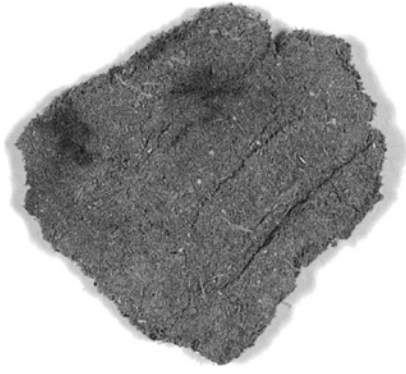
Frederik Schmidt (1771-1840). Prost på Eiker og valgt til eidsvollsmann. Han hørte til selvstendighetspartiet, og var en varm tilhenger av Christian Frederik. Han var riksforsamlingens «husdikter», hyllet av sine tilhengere, tilsvarende mislikt av politiske motstandere. Spesielt var forholdet til Nicolai Wergeland meget spent.

Fra boken *Eidsvoll 1814*

at der under Straf formenes enhver uden undtagelse at føde Heste med Korn(!) saalænge den fryktelige Nødvendighed er muelig, at Mennesker maae spise Bark og Moos. (Min utheving.)

2) At Prinds Christian Frederich, som enhver, der kiender ham, vistnok glædes ved at faa han til Regent, kunde frasige seg sin Ret til Danmarks Throne, (maaskee ved at avstaae den til sin Søn eller Broder), da den saa naturlige Fødelandskierlighed lettigen i Tiden kunde forlede ham til en, Norge skadelig, Forkierlighed for Danmark og alt Dansk,---

3) At Norge for Fremtiden aldeles befries for Adel og dennes skadelige Indflydelse paa de øvrige Stænder, eller at Adelen ike kommer at utgjøre nogen særskildt Stand. At overalt ingen Stand udmærkes med nogensomhelst Forret til de øvrige Stænders Fornærmelse, hvorved Stændernes gavnlige Samvirke til fælles Maal forhindres.

Barkebrød fra 1742, sendt fra biskopen i Kristiania til kanselliet i København for å vise hva folk i Norge spiste i mangel av korn. Det har holdt seg godt.

Fra boken Eidsvoll 1814

De påfølgende punktene, 4, 5, 6 og 7 utdyper dette ved å påpeke behovet for et uavhengig rettergangs- og politivesen, det vil si *likhet for loven*, et rettfærdig system for beskatning, der skattebyrden burde fordeles på alle stender, ikke bare på bøndene som tilfelle hadde vært så langt, full næringsfrihet for alle: «uinskrenket *Frihed* til paa bedste Maade at *benytte Naturens Frembringelser*», --- og i det påfølgende punkt en kraftig argumentasjon mot «Den forhadte *Odel*, der har andrettet saa store *Ødelæggelser* i Norge», ---. Her er hovedargumentet at det ofte fører til dårligere utnyttelse av eiendommen, spesielt til den sårt tiltrengte matproduksjonen.

De tre siste punktene, 8, 9 og 10, gjelder *Indfødsretten*, som vil si *forrett for norskfødte borgere fremfor utenlandsk fødte, til embeter i Norge*, og punkt 9 «*Skrive og Trykkefrihed*», som en mener bør «benyttes med *Anstændighed og Beskedenhed*», men som en like fullt anser å være «en *Herlighed*, som frie borgere i en lykkelig Stat ike letteligen give Slip paa.»

Modum allmues siste ønske, 10, lyder: Endelig synes det at være en behagelig Pligt for en viis og retfærdig Regjering, at gjøre Nationen *Regnskab for Statens Forvaltning* eller *Statsinntekternes Andvendelse*, da den *Tillid og Hengivenhed*, den *Enighed og Iver* for det *Gode*, som herved vædes og næres, vel vanskelig paa anden Maade lot sig bevirke, og det behagelige *Baand*, som herved slynges om *Folk og Fyrste* maate være deres *rigeste Løn*.

Det nære og det spesielle

Faghistorikerne har som alt nevnt karakterisert allmueforslagene for mest å påpeke konkrete forhold, mens de egentlige grunnlovstekstene omhandler det prinsipielle. I mange sammenhenger har de nok rett. Forbud mot å fore hester med korn når (fattig) folk må spise bark og mose, kvalifiserer neppe for en plass i grunnloven. Men i en nødssituasjon, som i 1814, kunne det være relevant nok med et slikt for-

bud, og sett i historiens lys har forslaget desto større utsagnskraft. Det forteller i klartekst at folk led nød, mens de mest bemidlede kunne fore hestene sine med korn, altså om et samfunn med store sosiale forskjeller, noe Modums allmue så som en urimelighet som burde forbys ved lov.

Ser vi nærmere på utformingen av de øvrige punktene i forslaget fra Modum, er de mer å betrakte som *generelle prinsipper for hvordan en mente samfunnet burde innrettes*, enn som *lovforslag*. Det pretenderte de neppe heller å være. Det er «*Almuens ønsker*» det er snakk om. Samtidig gjør det forslagsstillerne *mindre ansvarlig for det som uttrykkes*. De kan synes som en *bevisst valgt form for å kunne uttrykke svært radikale standpunkter, uten å våge sitt eget skinn*. Særlig i punktene 9 og 10 løfter en seg til store retoriske høyder for å uttrykke respekt og underdanighet, før en til slutt gir til kjenne hvor misfornøyd en egentlig er. «*Bitter- søt*». sier Nicolai Wergeland i sin dagboks-kommentar.

Også på Modum var allmuen kjent med diktaturstatens sensurregime, og aller mest i forhold til den eneveldige kongen av Guds nåde. Og inntil nylig hadde prins Christian Frederik vært kongens representant i Norge. Det er ikke vanskelig å lese mistroen til «*danskeveldet*» mellom linjene.

Når allmueforslagene ble lest opp på Eidsvoll, gjerne mot slutten av dagens forhandlinger, vakte de ofte munterhet i en forsamling der flertallet representerte samfunnseliten. Men latteren var kanskje mer

Nicolai Wergeland (1780–1848) var som residerende kappellan i Kristiansand valgt til Eidsvollsforsamlingen. Som en av få embetsmenn i riksforsamlingen tok han avstand fra Christian Fredriks politikk, og gikk inn for forbindelse med Sverige, slik det var foreskrevet i Kiel-freden.

Fra Aschehougs: Norges historie, bind 7

hånlig enn hjertelig. Og allmuerepresentantene lo neppe med.

Modums henvendelse fikk en litt annen mottakelse: Det ble møtt med undring. Ikke på grunn av innholdet, men fordi prost Frederik Schmidt som førstevoterende fra Buskerud ikke fant det for godt å få lest opp Modums forslag før 8. mai, lenge etter at de andre tilsvarende forslagene var gjort kjent. Det er grunn til å mene at dette var gjort med velberådd hu.

Flere av Eidsvollsmennene skrev dagbøker, og noen av disse er bevart, blant annet gjelder dette Frederik Schmidt og Nicolai Wergeland, Henrik Wergelands far.

Schmidt skriver: «Til Slutning blev oplæst nogle meg av mine Commitentere* meddelede Bemerkninger om Adel og Privilegier.»

Wergeland gir en lengre kommentar, og han undrer seg: Besyndelig nok, at først i Dag fik Forsamlingen høre nogle Grundlovs-Forslag fra Buskerud Amt, der for længst vare Indleverede. Jeg begriber ikke, hvorfor de ei bleve forelæste Forsamlingen Strax i Begyndelsen paa samme Dag som de andre skrifter av samme Art. De Ideer, det indeholdt, at Kongenavnet kan undværes, at P.C**. ikke bør andtages til Konge eller Regent uden ved at frasige seg sin Ræt til Danmark, tillige med de bittersmagende Motiver for dette forslag, vilde have gjort Effect den 5Mai i Andledning § 28.*** Skriftet havde adskillige saadanne gode Indfald; Men for sent kom det, og for sent er forspildt, og derover ærgrer jeg meg nu, --.

Nedenfor følger en kort kommentar til noen av de ni avsnittene i forslaget fra Modum.

Sterk begrensning av kongemakten

Kongen skulle ha innskrenket makt over finanser, lovgivning, krig og fred og utnevnelser i embetsstillinger. I sannhet en sterk begrensning av monarkiet, særlig tatt i betraktning at utgangspunktet var enevelde.

Når en kunne komme med et så dristig forslag, var dette i høyeste grad farget av den situasjonen Danmark-Norge var havnet i. Den eneveldige konge av Guds nåde, Frederik 6, hadde ikke på noen måte skjøttet sine undersåtters tarv. Kongen in persona måtte ta ansvaret for nødsår, en tapt krig og tvangsavståelse av landet til Sverige. Kongen, kongehuset og kongens vedvarende krigslyst hadde kostet landet dyrt, ikke bare gjennom 150 års enevelde, men gjennom hele 400-års perioden med danskestyre. Nå ønsket en medbestemmelsesrett for folket, frihet og selvstendighet! For sikkerhets skyld ønsket en kongetittelen avskaffet.

Begrenset tillit til prins Christian Frederik

Som betingelse for å støtte Christian Frederiks ønske om å bli valgt til Norges konge, mente en det måtte stilles krav om at han skulle frasi seg retten til den

danske tronen. Dette var ikke samsvarende med Christian Frederiks planer. Men forslaget målbar begrenset tillit til Christian Frederik og stor motstand mot en mulig forening med Danmark en gang i fremtiden..

Avskaffelse av adel og andre privilegier

Adelstitler og medfølgende privilegier av forskjellig art var på mange måter selve symbolet på det forskjellssamfunnet en ville bort fra. En ønsket seg «befriet for Adel og dennes skadelige Indflydelse paa de øvrige Stender».

Det var bare tre adelige gods i Norge i 1814: Grevskapene Larvik og Jarlsberg og baroniet Rosendal. Men i løpet av 1700-tallet hadde enevoldskongen adlet mer enn ti nye slekter og tildelt privilegier av forskjellig art. At alle var danske, økte neppe populariteten.

Den bærende ideen i forslaget fra Modum er i sum en avvikling av privilegiesamfunnet og en utvikling mot et samfunn med lik fordeling av samfunnsbyrdene og med «uinnskrenket Frihed til paa bedste Maade at benytte Naturens Frembringelser.» Her nevnes spesielt retten til fri skjæring av bord og planker for å motvirke «den skadelige haandskur», som bøndene ble tvunget til å trelle med på grunn av sagbruksprivilegiene. Dette er et forslag farget av lokale forhold. Sagbruksdriften var svært viktig for Modum. Men privilegiene snøt bøndene for det meste av fortjenesten. Den havnet hos sagbrukseierne og trelasthandlerne i Drammen takket være de kongelige forordningene.

Infødsretten

Som alt nevnt er denne ment å sikre norskfødte borgere *forrett* framfor utenlandsk fødte ved ansettelse i offentlige stillinger.

Her er det snakk om å sikre seg en innenlandsk øvrighet, med innsikt i norske forhold og med *lojalitet til land og folk*.

Lojaliteten var et viktig anliggende, ikke minst under de rådende forhold i Norge våren 1814. I Eidsvoll-forsamlingen var lojalitetsvurderingene viktig. Både mellom linjene i de offisielle dokumentene, og ikke minst gjennom dagbøkene, kommer det fram spenninger både mellom de politiske fløyene, mellom stendene og de enkelte landsdelene. Og over alt hadde Christian Frederik sine informanter. Han prøvde også i størst mulig grad å styre informasjonen til forsamlingen om den politiske utviklingen i Europa. Ja, selv valget av Eidsvoll som møtested for riksforsamlingen fremfor Christiania, var bestemt av dette.

Det hadde vært praksis helt fra reformasjonen i 1536 at kanselliet i København utnevnte embetsmenn med dansk adelsbakgrunn til stillinger i Norge. Som kongens bestillingsmenn i lydriket Norge nyttet de alle høver til å berike seg både med lovlige og ulovlige midler. Særlig mange av disse kom fra Slesvig-

Christen Teilman (1743-1821), kapellan i Nykirke, seinere sokneprest på Heggen, var 71 år og hadde fratrudd embetet i 1814. Sønnen Andreas vikarierte, og var en av Modums to valgmenn. Far og sønn Teilman hadde sterk tilknytning til Modum. Som «eple- og potetprest» var Teilman d. e. en særdeles viktig mann for Modum i nøds-årene. Den avanserte stilen og «hellige vreden» en fornemmer i allmueønskene, kan tyde på at her kan det være en teolog som har ført pennen. Og for den mer urutinerte Andreas, var det nærliggende å rådføre seg med faren.

Fra Aschehougs: Norges historie, bind 6

Holstein, og kalles derfor ofte «det slesvig-holsteinske kleptokratiet». På Modum var dette slett ikke ukjent.

Sammen med kravene om endringer i rettergangs- og politivesen, var dette viktig for å få et samfunn fritt for forskjellsbehandling og korrupsjon.

Skrive og trykkefriheten

I ethvert diktatur må en ha kontroll over informasjonsstrømmen til undersåttene. Fram til 1814 hadde det vært sterk kontroll med alt som kom på trykk. Både bøker og aviser var underlagt sensur, og straffebestemmelsene var jevnt over strenge. Når punktet om skrive- og trykkefrihet innledes med: «*Skrive og Trykkefrihet*, benyttes med Andstendighed og Beskedenhed», er det nært opp til gjeldende lovbestemmelser. Men fortsettelsen forteller hva en *egentlig mener om sensurregimet og bergrensninger av denne retten*: «er en Herlighed som frie Borgere i en lykkelig Stat ike lettigen give Slip paa, og desuden en Prydelse for Regenten ike mindre end for Folket.»

Som siste punkt i forslaget fra Modum, fremmes ønske om et offentlig *statsregnskap*.

Det var tredjestanden, de fleste bønder, som betalte skatt. Hvordan skatte- og tollinntektene ble forvaltet, ble det i liten grad gjort rede for. Svært mye av misnøyen mot kongedømmet på 16- og 1700-tallet dreier seg om hard skattelegging og korrupsjon i embetsverket. Futen – skatteoppkreveren – «kunne

Faen ta», som det heter i eventyret. Og «prestesekken vart aldri full!» blei det sagt. I forslaget fra Modum kommer det klart fram hvor en mente det meste av overforbruket fantes: I kongehuset!

Sett i «ettertidens klare lys» må en hevde at Modums allmue viste stor innsikt i samfunnsforholdene i sin egen tid. Vel hadde de ikke formell skoleing og politisk innsikt rundt konstitusjonelle forhold, det skulle bare mangle! Men når det gjelder det som angikk vanlige folk, er noen av kravene fra 1814 aktuelle også vår tid. Det er nok å nevne ytringsfrihet og odelslov!

To, kanskje tre spørsmål, gjenstår. Hvem sto bak det anonyme forslaget fra Modums allmue? Og hvorfor unnlot prosten Frederik Schmidt å bekjentgjøre forslaget for Eidsvollsforsamlingen helt til 8.mai? Da hadde de delegerte vært samlet på Eidsvoll i over en måned!

I dagboksnotatet til Schmidt omtales innsenderne som «commitenter», neppe respektfullt ment fra prostens side.

Roar Tank har heller ikke villet (?) gå nærmere inn på dette. I *Modums historie Bind 2*, s.133, spekulerer han over hvordan den politiske stemningen på Modum var våren 1814 og konkluderer med at: «Den adresse fra Modum som Schmidt hadde med til Eidsvoll, forteller bare om ønsker.» Slik kan det sies, når en selv har embetsmannsbakgrunn og klassebevissthet.

Noe originaldokument finnes ikke, så langt vi kjenner til, så det kan en ikke gi et sikkert svar på.

Stiller vi spørsmålet: Hvem burde mene seg å ha myndighet til å sende en slik adresse på Modum allmues vegne? blir svaret; Valgmennene fra Modum, og ellers de som satte navnet sitt under troskapseden på Heggen 25.februar. Underskriverne var rodemestrene fra bygdas 12 mobiliseringskretser, som hver fra sin rode hadde fullmakt til å love full mobilisering om nødvendig. Om de igjen ga fullmakt til valgmennene, Hans Næss og kappelan Andreas Teilman, veit vi ikke. Om andre har gitt innspill til henvendelsen, blir ren gjetning. Men slik bygdefellesskapet fungerte, var nok «Almuens ønsker» synspunkter delt av de fleste som regnet seg meningsberettiget i saken. Og de hadde lovet å ofre liv og eiendom for et fritt land, om nødvendig. Men hva hjalp nå det, når budbæren sviktet?

Hvilke motiver fikk så prosten Schmidt til å agere som han gjorde?

Tidspunktet han valgte, var neppe tilfeldig, sett i forhold til forsamlingens dagsorden, og noen av de synspunktene som kom klarest fram i henvendelsen fra Modum.

Den 5. mai behandlet forsamlingen lovbestemmelser knyttet til kongens stilling i konstitusjonen, og spesielt om kongen skulle ha rett til også å motta en annen trone. Det var allment kjent at Christian Frederik hadde arverett også i Danmark. «Modums Almue»

ønsket seg ikke noe nytt tvillingkongedømme, og ga klart uttrykk for det. Men det ble som sagt kjent for Eidsvollsforsamlingen først tre dager seinere.

Wergeland reagerte, som alt nevnt, på utsettelsen, med henvisning til konstitusjonskomiteens §28, der han og Schmidt hadde motsatte syn.

Så er forklaringen antakelig så enkel som at Schmidt, som sterk tilhenger av Christian Frederik, ikke ønsket å gjøre kjent Modum allmues synspunkter på saken.

Forpliktelse eller lojalitet overfor de som hadde valgt han, kan han ikke ha følt.

At den gode prelat har følt et visst ubehag med handlingen, kan muligens hende. I dagboksnotatene for 8. mai omtaler han innsenderne i nedlatende ordelag og prøver å skjule sine egne motiver: - «Bemerkninger om Adel og Privilegier,» skriver han om innholdet i Modums henvendelse. Ikke noe mer.

Etterskrift

Hva så med prost Frederik Schmidt og hans videre virke i Norge? Vi siterer Roar Tank: *Modums historie, Bind 2*, s. 132: «Schmidt ble gjenvalgt til det ekstraordinære Stortinget høsten 1814, men hadde senere sterk motgang på Eiker og trivdes ikke under det nye styre, hvorfor han alt i 1817 forlot Eiker og søkte seg til et presteembete på Skjælland,» -.

Om oppførselen på Eidsvoll spilte inn på prestens trivsel og omdømme, vites ikke. Men på Eidsvoll var også allmuesrepresentanten Christian Borgersen Hoen, som i tillegg var haugianer. Prost Frederik Schmidt hadde medvirket aktivt til at Hans Nielsen Hauge var blitt fengslet. Dette hjalp nok heller ikke på populariteten. På Eiker var det mange tilhengere av Hans Nilsen Hauge.

Gjennom stemmeretten ga Eidsvollgrunnloven bøndene stor politisk makt. I boka om Eidsvoll i 1814, står det at embetsmennene trodde bøndene ville fortsette å stemme inn embetsmenn til Stortinget. Til Eidsvollsforsamlingen hadde de gjort det, og til det overordentlige Stortinget høsten 1814 gjorde de det igjen.

Men til det første ordinære Stortinget i 1815 slo dette ikke til. Fra Buskerud amt ble det valgt inn tre bønder. Fra Schmidts valgkrets lensmann Christopher Uhlen fra Modum, i ettertid kjent som en mann som «skjønte si på peng, og kunne si i mot hvem det skulle vera!»

Det bøndene hadde lært på Eidsvoll, *var at det bare var sine egne en kunne stole på*. De måtte velge «vettuge folk, som kunne si i mot øvrigheta!» «Uler'n,» var en slik en.

Det skulle likevel gå nesten to generasjoner før Stortinget blei et «Bondestorting.»

NOTER

* Commitentere: Antakelig; Ikke-adelig, som engelsk; common - alminnelig, vanlig. Schmidt har vel ment allmuesrepresentanter, - fra Modum.

** P.C. Prins Christian Frederik

*** § 28. Forslaget fra konstitusjonskomiteen til Eidsvollforsamlingen 5. mai: Kongen maae ikke modtage nogen anden Krone eller Regjering, uden Stor-Tingets Samtykke, hvortil, i dette Tilfælde to tredjedje Dele af Stemmerne udfordres.

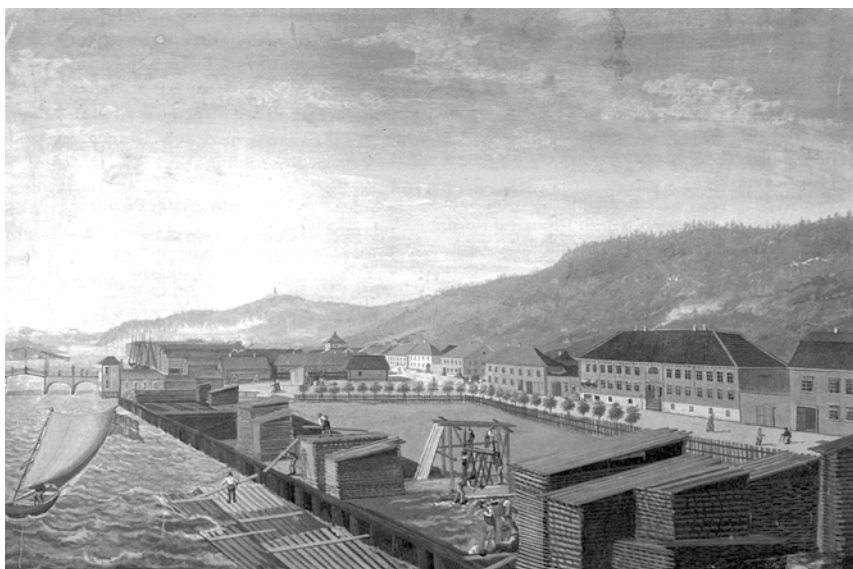
KILDER:

Eli Fure/Knut Mykland: *Eidsvoll 1814*, Oslo 2013

Hilde Sandvik (red): *Demokratisk teori og historisk praksis*. Oslo 2010

Arnt Berget: «Christopher Uhlen. Modums første stortingsmann».

I: *Gamle Modum 2014*

«Bordtomtene på Bragernes». Tømmer som var fløtet nedover Drammensvassdraget fra tallrike sagbruk, er her klart til utskipping.

Akvarell/gouache av H.P.C. Dahm ca. 1820. Copyright Drammen museum.

Fra boken *Eidsvoll 1814*

Arnt Berget:

Modums første stortingsmann var lensmann på Snarum

Ula. Foto fra 1900. Arrestbygningen til venstre. Gården så omtrent slik ut da lensmannen bodde der.

Foto: Ukjent

Christopher Olsson Uhlen var Buskerud Amts 1. representant på det første frie Storting 1815/16. Han var også bygdelsmann og en dyktig framsynt bonde som kom til å spille en stor rolle i bygdas historie.

I «Bok om Stortingsmennene 1815/16» står det at han var medlem av fem komitéer. Først og fremst i en komité som skulle behandle forholdene i landvesenet. Siden han eide flere skogeiendommer og hadde nærhet til Blaafarveverket, ble han også valgt inn blant de som skulle behandle tømmereksport, sagbruk og bergverksdrift.

Som stortingsmann var han kjent for sine vektige lovforslag om «*Odelsrettens vedblivelse*» og «*Maanedstingenes avskaffelse*».

Lensmann og storbonde

Christopher ble født på Nordre Korsbøen på Vestre Snarum den 15. februar 1757 og døde i Uhlen den 24. februar 1841. Han tilhørte den mektige Wasenrud-familien fra Krødsherad. Den hadde eid Uhlen gård siden 1704, da hans oldefar Ole Wasendrud kjøpte den av David Sinclairs enke og Mads Wiel. Gården

hadde inntil da vært halvt krongods og halvt bondegods, men ble med dette selveiergods.

Christopher giftet seg med sitt søskenbarn Kari Gabrielsdatter Fjeld fra Drolsum og fikk 9 barn med henne. Han ble eier av Uhlen i 1789 ved et makeskifte med broren Amund som overtok Nordre Korsbøen. Etter hvert ble Christopher en av bygdas mektigste menn som lensmann og eier av Uhlen, Fjeld, Dagsrud, Øvre Gubberud og Søndre Hovland. Han var også deleier i andre eiendommer, men bodde hele tiden i Uhlen, som gjennom årene har blitt skrevet både Vllen (1528), Ullen (1723) og Ulen (1850). I daglig tale ble gården bare kalt «Ula» og lensmannen for «Ulern». Han var en svær grovoksen gubbe. På sine eldre dager gikk han alltid med topplue og støa seg på en briskestav.

Hadde storgård med egen arrestbygning

I Ula var det arrestbygning ved siden av hovedbygningen. Denne var den gang et stasus med åpne svaler og utskårne søyler på forsiden, men ble senere ombygd. Det ble sagt at lensmannen bodde mye i 2. etasje over arresten, mens kona stort sett holdt til i

hovedbygningen. Lensmannen hadde også arrestrom på gården Fjeld, der sønnen Ole bodde.

Ula var på sitt største i 1848 da Christopher gav skjøtet på 8500 spesidaler til sønnen Ole. Gården ble senere stykket opp og store skogstykker ble frasolgt.

Eierne av Ula var kjent for sin rikdom, derfor var gården utsatt for innbruddstyver. Ved et innbrudd i 1850-åra ble det stjålet 5000 riksdaler og ei sølvpipe fra et skatoll.

Navnet Tjuvespranget i Ramfoss sies å stamme fra et innbrudd i Ula, da innbruddstyven berget seg ved å hoppe over fossen for å unnsnippe forfølgerne. Opprinnelsen til «Ulaskatten», som etter sagnet skal ligge nedgravd i skogen ovenfor gården, verserer det flere forskjellige historier om.

Dyktig hesteoppdretter

Christopher var kjent som en dyktig hesteoppdretter, særlig når det gjaldt traverhester. Disse ble gjerne temmet på gårdstunet av en krylling kalt «Kåte-Reier». Lensmannen sjøl sto ofte på svalgangen i arrestbygningens 2. etasje og overvåket det hele.

En gang hadde «Ulern» spent en halvtømmet hest for sleden og kjørt til Niels Wigersund, som var landhandler og sundmann i Vikersund. På tunet sto det tett med sleder som tilhørte lasskjørere fra Hallingdal. «Ulern» kjørte beint frem over sleder og alt som sto i veien. Niels Wigersund tok vel imot

lensmannen og sa: «*Je skjønnte på kjøringa vekke det var som kom*».

Favorittheften var en særdeles god traver han kalte Svart-Bron. Da hesten var 20 år gammel ble «Ulern» tilbudt 300 daler av en som ville reise rundt og vise den fram for betaling. Det tok han ille opp og sa: «*Svart-Bron ske itte herifrå, han ske dø her i Ula!*» Det ble sagt at «Ulern» trodde på et gjensyn med hestene sine i et senere liv.

Skogeier med forkjærlighet for store trær

Han hadde et spesielt forhold til skogen sin og en forkjærlighet for store trær, noe Ulamarka var kjent for, bl.a. Bestemorfurua som var 34 m høy og målte 5 m i omkrets. En gang måtte husmannen hogge ei tørr kjempefuru nær gården. Da ba «Ulern» tjenestejenta om å lukke vinduet, slik at han slapp å høre økse-huggene.

1800-tallets store etterspørsel etter trelast gjorde at de mer kystnære skoger var nærmest uthogd, særlig når det gjaldt trær som egnet seg til skipsmaster. Både trelasthandlere og skipsbyggere hadde hørt om den flotte skogen i Ulamarka og kom på besøk i håp om å sikre seg tømmer. «Ulern» moret seg med å vise fram herlighetene, Men ble det spørsmål om hva han skulle ha for mastetrærne, svarte han: «*Ingenting du, dom er ikke til salgs*».

Snarum sentrum etter jernbanen kom

Snarum stasjon i 1870-åra. Stasjonsmester Rytterager med familie og stasjonsbetjent Hallerdalen. Snarum stasjon ble et senter i bygda.

Foto: Norsk jernbanehistorie

Ved Krøderbanens åpning i 1872 sto Lofthus stasjon ferdig bygget, og Jørgen Rytterager ble ansatt som stasjonsmester. Allerede året etter ble det foretatt navnebytte til Snarum stasjon, og postkontor ble opprettet i stasjonsbygningen. Før dette hadde snaringene hentet post på skysstasjonene og ved Snarum Verk. Jernbanestasjonen hadde to gjennomgående spor, to pakkhus og vanntårn. Den lå på gården Lofthus' grunn, i et typisk bondelandskap med gårdene Gullhaugen og Honerud som nærmeste naboer. Ja selve stasjonen hadde også et eget jordstykke med tilhørende låve, fjøs og hønsehus.

På dette tidspunktet var det området mellom Lofthus og Braathen-gårdene som var det sentrale, med kirke, skole, butikk, skysstasjon og smie. Der hadde snaringene reist en ny kirke tre år tidligere (1869). Dette hadde kanskje vært enklere hadde de ventet til jernbanen kom, for all mursteinen til bygget ble hestekjørt fra Vikersund.

Nærheten til jernbane og poststed gjorde at stasjonsområdet ble ettertraktet til boligbygging, særlig langs riksvegen syd for stasjonen. Denne

Lofthusbakken i 1870-åra. Stasjonsbygningene er de eneste i området.

Foto: Norsk jernbanehistorie

bebyggelsen ble kalt «Påverudbyen» og bestod for det meste av arbeiderboliger. Der fantes også to skomakere og en skredder. I kjølvannet fulgte behovet for handelssted, meieri og forsamlingslokale. Dermed forflyttet sentret i bygda seg til stasjonsområdet.

Lofthus handelssted

En stor og vakker tømmerbygning ble reist i årene 1889 til 1891 av Godtfred Aamodt. Bygningen sto på bygslet tomt fra Lofthus. En kontrakt om årlig avgift på 200 kr. gjeldende i 99 år ble skrevet. I 1892 overtok Aamodts søster Anne Sofie Uhlen, som gikk under tilnavnet «Lofthusgamla». Hun hadde blitt eier av gården Lofthus gjennom sitt ekteskap med Christoffer Uhlen. (Anne Sofie var kjent for sine tre ekteskap med henholdsvis Elling Grøterud, Christoffer Uhlen og Guldbrand Ness.)

Etter få år kjøpte Ole Uhlen bygningen, men etter hans død i 1888 besluttet enken Anne i mars 1899 seg til å godta P. G. Thoens bud på kr. 6315.- Thoen transporterte sitt bud videre til Bernhard Sundhaugen, som dermed ble eier av butikken for den samme sum i 1899. Sundhaugen finansierte kjøpet ved å utstede en pantobligasjon i handelsstedet pålydende 5000 kr til Kornelius Skalstad. Det ble stor aktivitet på handelsstedet, for Sundhaugen var en driftig kar. En sidebygning ble reist, og Magnus Ellefsen fra Drammen drev bakeri i denne. I sydenden av butikkbygningen startet hans bror konditori og bakeriutsalg.

I 1911 solgte Sundhaugen handelsstedet til baker Ellefsen, som var eier fram til Andreas Flaagan overtok i 1918. Sundhaugen drev nå en periode som

Lofthus Handelssted. Regine Sundhaugen, baker Ellefsen, Astrid, Anna og Hansine Sundhaugen og Karoline Jellum.

Foto: Ukjent

fotograf og senere som tømmermåler. Han kjøpte i 1913 villaen Skogheim lengst sør i «Påverudbyen» av skredder Ole Bøhn og bosatte seg der.

Theodor Evensen – en sentral person i bygda

Theodor Evensen ble ansatt som pakkhusforvalter på den nyåpna Snarum stasjon. Han var sønn av Even Prestegaarden som drev skysstasjonen på nordsiden av kirken, der malmjernstøtten med 100 km til Kristiania står skrevet.

I 1884 overtok Theodor farens skysstasjon (populært kalt «Somlabygningen»), hvor han også drev butikk fram til 1900. Da flyttet han til Lofthus hvor han fortsatte skysstasjonen et par år, før han i 1902 kjøpte tomt syd for skolen og bygde ny skysstasjon og telefonsentral. Somlabygningen ble tatt ned og satt opp igjen i Påverudbyen, der den ble bolig for Ole Kleven.

Byggmester på den nye skysstasjonen var Even Stenersen Kleven, som på tomte ved siden av tidligere hadde satt opp et nytt skolebygg. Det var nå en «storskole» og en «småskole» på hver sin side av skysstasjonen, som ble kalt Kirkebø. Den fungerte som skysstasjon fram til 1920, da gikk Evensen over til hotellvirksomhet og kafédrift, men fortsatte også som ansvarlig for telefonsentralen.

På Lofthus, som nå ble eid av Eivind Vassend, var det produksjon av gravstøtter. Her sto også avlsoksen på Snarum plassert.

Jørgine Wolla overtok Kirkebø hotell med kafé og sentral i 1933, men i 1956 opphørte hotelldriften.

Telefonsentralen ble nedlagt i 1965 i forbindelse med automatiseringen.

Snarum Meieri

I januar 1898 ble Snarum Meierilag stiftet, og Ole Uhlen hadde tilbudt leie av lokaler i butikkbygningens kjeller. Men siden disse var uegnet til meieribruk, hadde han da sagt seg villig til å sette opp en

meieribygning nedenfor butikken for egen regning. Meieriet skulle betale 100 kr i årlig leie de følgende fem år, og kontrakt ble skrevet. Ole døde like etter, men boet var forpliktet til å oppføre bygget. Meierilaget besluttet da å annullere kontrakten imot at laget fikk fri tomt og vannledning fram til bygget.

Den første melken ble levert meieriet 7. januar 1901, og Inger Marie Skøien var ansatt som meierske med en månedslønn på 25 kroner pluss fritt hus og ved. Meieriet tok imot 98383 liter første året, og leverandørene fikk 10,2 øre pr. liter. Dette meieriet var i drift frem til 1938, da meieridriften ble overført til et nytt bygg på nordsiden av stasjonen.

Underetasjen i de gamle meieribygningene ble tatt i bruk som badstue, og toppetasjen til utleiebolig. Det nye meieriet ble nedlagt i 1949, og bygningen solgt til NSB, som ominnredet underetasjen til bussgarasje. Lågendalsruta, som ble drevet av NSB, hadde Snarum stasjon som utgangspunkt, og sjåførene Dammen og Weum bodde i meieribygningen og stasjonen.

Forsamlingslokale ble bygd

Snarum ungdomslag ble stiftet i 1891 av lærerne Håkon Grøstad, Petter Skard og August Bottolfs. Tilholdssted de første årene var bygdas storstue, som den gang var «Snarheimsalen» i den gamle bestyrerboligen ved Snarumsverket.

Men etter hvert som aktiviteten økte i stasjonsområdet, fant ungdomslaget det mer hensiktsmessig å skaffe seg eget lokale i skogkanten ovenfor stasjonen, og byggmester Even Stenersen ble engasjert. Etter stor innsats av bygdefolket kunne laget ta i bruk eget lokale 1. januar 1903 til en kostnad av kr. 2250. Formann i ungdomslaget var Håkon Grøstad, som var lærer på Lofthus skole. Grøstad bygde seg en flott villa ved Gullhaugen som han kalte Heiberg.

Ungdomslaget var meget aktivt på den tiden. De arrangerte danseskole og holdt hyppige møter. Lokalet ble også ofte benyttet av andre foreninger, hvilket det var mange av på den tiden. Det ble også drevet utlån av bøker fra Snarum boksamling, som var blitt stiftet av ungdomslaget.

Samlingssted for bygdefolket

«Snarumstasjonen» ble stedet der unger og ungdom møttes, særlig når kveldstoget kom. Ja, mange av den eldre garde møtte også opp for å se på «treinet», som det ble kaldt av gamle moinger. Idrettslige aktiviteter

og kraftprestasjoner ble ofte utført på «stasjonstråkka», for her var det lett å få tilskuere. Jernbaneskiner og tunge kolli ved pakkhuset ble gjerne benyttet når lokale sprekinger skulle demonstrere sin styrke.

Nils Olsen Stryken (også kaldt Stryken fra Norge) var kjent for sine mange krafttak både her hjemme og i Amerika. Han hadde etter endt militærtjeneste kommet hjem med en medalje for regimentets beste stavgroper. Fordi noen sambygdinger stilte seg tvilende til den store høyden han hadde prestert, så «Stryker'n» seg nødt til å knekke all tvil. En junikveld i 1902 ble et stativ med ei raje lagt imellom i tre meters høyde, rigget til på stasjonstråkka. Stryker'n hadde funnet seg en lang staur og grov ei grop til å sette denne i, tok fart og slengte seg over til stor jubel fra tilskuerne. Rekordforsøket foregikk selvfølgelig etter at toget hadde kommet og alle passasjerer var blitt beordret ut for å bivåne begivenheten.

På Snarum var det ingen idrettsplass, men flate jorder på Skagen og Langerud ble benyttet. Stasjonsstråkka var et fast samlingssted til lek og ballspill for ungene i området. Derfor var det neppe særlig populært blant disse når Gunnar Haugerud satte opp ei dampsgard der med tilhørende sidespor til jernbanen. Saga var i drift en 25 års tid før den ble revet i 1936 og satt opp igjen i Gulsvik. Tomta ble på nytt tumleplass for ungene.

Vannledningselskapet Harpetjern – Lofthus-Braathen

Med økende bebyggelse ble behovet for en sikker vannkilde stadig større. Derfor ble det i 1911 holdt flere møter i anledning opparbeidelse av en vannledning fra Harpetjern. Ved et møte på Kirkebø hotell ble det valgt en komité med baker Ellefsen som formann. Det ble besluttet å legge en totalt 1785 m lang vannledning fra Harpetjern til Braathen. Høsten 1912 ble gravingen påbegynt av Martin Lund. Av selskapets regnskaper framgår at han hadde lavest tilbud på 35 øre pr. meter for graving og overfylling av en 1 m. dyp grøft. Grunneier av Harpetjern, Hans Olafsbye, fikk utbetalt en engangserstatning på kr. 50. mot at han måtte forplikte seg til ikke å foreta seg noe som kunne redusere vannmengden i tjernet. Vannledningen ble i 1918 forlenget til Brødrene Ellingsens sementvarefabrikk, og det samme år overtar Andreas Flaagan Lofthus Handelssted. Han overtok også postkontoret fra Snarum stasjon den 1. juli 1920. Dette fikk tilhold i den del av forretningsbygget som bakeriutsalget holdt til i tidligere.

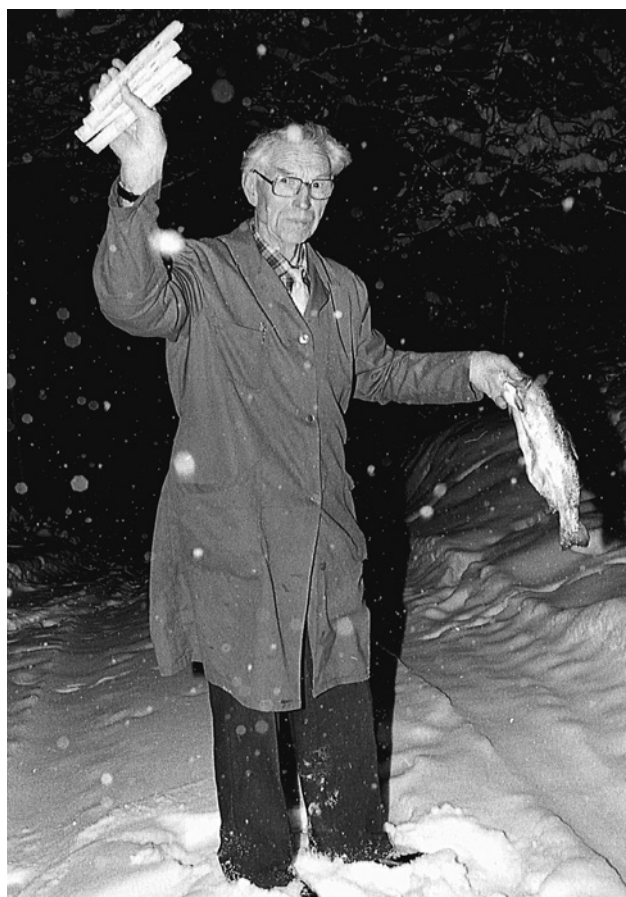
Stor trafikk på handelsstedene i 50-åra

Flaagan kalte handelsstedet for Bakkellund og drev dette fram til 1939, da svingersønnen Emil M. Sønsteby overtok. I mellomtiden hadde også Snarum Kooperative Handelslag flyttet fra N. Prestegården og reist et nytt bygg i stasjonsområdet på andre siden av

Flågan handel under krigen. Fra venstre: Thorvald Sønsteby, Flågan, Rønnaug, Ragnhild og Emil Sønsteby. Damen og ungen foran er ukjente.

Foto: Ukjent

Emil Sønsteby solgte det meste fra rakefisk til dynamitt.

Foto: Reidar Halden

jernbanen. Alf og Lena Sunne drev samvirkelaget en årrekke og senere overtok Torgeir Brunnes.

Sønsteby var en dyktig handelsmann og var kjent for å kunne skaffe nær sagt alt av varer. Han drev i tillegg slakteri i det tidligere bakeriet. I krigsåra og rasjoneringsperioden etter krigen kom det folk både fra nabobygdene og byen for å kjøpe varer som ikke

Samvirkelaget med Lofthus handelssted i bakgrunnen.

Foto: Ukjent

var å oppdrive hos andre. Etter 1950 installerte Emil kjølelager i kjelleren på forretningsbygget og drev utleie av frysebokser til sine kunder. I tillegg til kolonialvarer kom jernvarer, byggevarer, fjernsynsapparater og mopeder med i vareutvalget. Han solgte alt fra rakefisk til dynamitt. Det var et yrende liv i stasjonsområdet i 1950-åra. Skinnebusser hadde blitt satt inn i persontrafikken på Krøderbanen i 1949, og stoppesteder var blitt opprettet. Mesteparten av trafikken Vikersund–Krøderen foregikk på jernbanen, for riksvegen var i dårlig forfatning med en lav og trang undergang ved Nyhus som en hemmende flaskehals.

Aktivt badstuelag

Det var ikke mange som hadde bad i huset i etterkrigsåra, så behovet for et eget badstuebygg vokste i takt med befolkningsøkningen. Snarum Badstuelag engasjerte Nils Hov, som laftet opp ei ny badstue, som kom til å bli benyttet av mange. Kristian Dahl var sjef og sto for fyringa. Når han og Arne Hov og Oddvar Bakke fortalte historier om gamle snaringer, var stemningen høy i badstua. Vi som var

skoleunger, fulgte nok bedre med her en vi gjorde i mange skoletimer. Vi fikk nemlig klippekort av kommunen, slik at vi kunne bade gratis hver 14. dag. Den gangen gikk vi på skolen annenhver dag og oppholdt oss mye ved stasjonen. Her var det mulig å tjene noen hardt tiltrenge kroner, for lommepenger var et ukjent begrep den gang. Varer til butikkene kom med jernbanevogner og måtte losses i full fart, så guttungen var gode å ha som ekstrahjelp til dette og forefallende vareombringelse. Den gang krysset Hallingdalsveien jernbanen syd for stasjonen med planovergang og tilhørende grunder, som måtte åpnes hver gang det kom tog eller skinnebus. Det var nærmest kamp mellom ungene om å åpne grindene, slik at skinnebussen slapp å stanse. Belønningen var oftest en 25-øring som konduktøren kasta ut.

Fotballsparking og andre ballaktiviteter var det nesten daglig på stasjonstomta, og det ble sjelden stille før kveldstoget gikk kl. ti. Om vinteren ble det arrangert flere hopprenn i Gullhaugbakken, som lå tett inntil butikkene. Ovarenet begynte oppe ved jernbanelinja hvor stillasjet var spikret fast i gavlveggen på Sønstebyes lagerbygning, og unnarennet endte nede ved Lofthusbekken.

Persontrafikken nedlegges.

Etter hvert ble privatbiler allemannseie, og veier og busstilbud bedre. Persontrafikken på Krøderbanen stilnet og ble nedlagt i 1958, mens godstrafikken fortsatte. Det ble bygd ny riksveg over Snarum, og Emil Sønsteby satte opp nytt foretningsbygg og bensinstasjon ved denne. De gamle butikklokalene ble omgjort til leiligheter. Samvirkelaget fulgte etter og bygde ny butikk ved hjelp av en mengde dugnadsarbeid, med Arne Hov og Gunvald Asbjørnhus i spissen for dugnadsgjengen.

Ny vei førte til ei kortvarig oppblomstring av Snarum sentrum, men i kjølvannet fulgte en rekke nedleggelse. Denne tiden er imidlertid av for ny dato til å omtales i *Gamle Modum* i denne omgang.

Hopprenn i Gullhaugbakken. Mads Arne Sønsteby i søvet.

Foto: Ole Uhlen

Titus:

Vikersund

Mange av artiklene og tekstene vi presenterer i Gamle Modum blir til takket være opplysninger vi finner i gamle aviser. Ofte må vi sitte i dager og uker for å lete etter disse opplysningene. Det kan noen ganger være ganske enerverende. Men heldigvis hender det noen ganger at vi finner noe som vi ikke leter etter, og det er morsomt. Et eksempel på dette er det diktet som vi presenterer her. Undertegnede kom over diktet en gang jeg lette etter opplysninger til en artikkel. Da jeg leste Oplandske Tidende 1910 kom jeg over dette diktet om forretningslivet og også litt av dagliglivet i Vikersund i 1910. Diktet sier mye om hvem som drev forretninger. Interessant er det at mange av navnene kjenner vi godt fra dagens Vikersund, om enn ikke i de samme funksjonene. Vi kjenner ikke identiteten til «Titus», men han hadde tydeligvis god greie på forretningslivet i Vikersund, og han har gitt oss en interessant kilde i en morsom form.

(Innledning ved Asbjørn Lind)

Så sender vi en revy ny ud i Vikersund by, -
Paa hjørne sees Dr.s meieribolag
med smør, ost, melk og fløde efter behag.
Til landhandler Øren har man saa at gaa,
hvor man klæder, sko, kolonial kan faa.
Til Karl Hj. Hansen med hurtighed vi farer,
han har hermetik og husholdningsvarer.
Jacobsen har uhre og modtar reparationer.
Hr. Bjølgerud har fedevareforretning
samt musikkinstrumenter med smægtende
toner.

Hr. Anton E. Hanssen driver bogtrykkeri.
Paa «Krona» har Kjærstad postaabneri.
E. Eriksen har tøier og manufaktur.
Til Anna Johanssens café man tar en tur.
Hos barber Holm vi lar oss fricere.
Til skrædder Bjertnæs vi saa marsjere.
Bøhn har manufaktur, hatter og luer.
Vikersund dampfarveri har farver som duer.
Annette Olsen har stor sko omsætning.
Anders Hansen har fiskeforretning.
Skal man saa til kaffen ha kaker,
tag da en tur til Mathisen baker.
Skal vi ha noget af nyeste facon, NB
Til skrædder Arnesen vi gaar indom.
Skulde da nogen os befale,
hos Bottolfs vi vore møbler male. NB

Skulde vi saa snakke om stor omsætning,
da har vi Lava Røeds kjødforretning.
Olsen og Hurum er skomageren god,
til dem gaar vi for at bestille vore sko.
Hos skrædder Bjølgerud vi en dres bestille,
men længere syd blir det aldeles stille.
Vi følger saa den gode skik,
vore cigarer vi kjøber i frk. Alfheims butik.
Paa «Grand Hotel» lar man sig servere,
fisk, frugt, kjødretter - alt godt m.m.
Saa op til skydsstationen man sig lurur,
thi brødrene Ørmen serverer kortere og længere
kjøreturer.

Til Dedicens kontor man spadserer og kjører -
han er stedets eneste overrettsagfører.
Skal man have auktion og inkasserte penge,
Søren Thons hjælp man saa grundig trænge.
Tandlæge Tangen vore tænder plombere.
Apotheker Ludwigsen medeciner laver.
Doktorerne Fodstad og Schanke helbreder
al sygdom her paa disse steder.
Skal man sit hus med blomster udsmykke,
bør man til Vikersunds handelsgartneri indrykke.
Saa over broen vi spacerer.
Tandberg yderst paa Tangen fungerer.
P. G. Thon har landeiendomme.
Til landhandler Fuhre bør man komme.
Skal man til kjøkkenet udstyr faa,
bør man vistnok til Jens Klingenberg gaa.
Og vil man sig nogle møbler kjøbe,
da vil vi til Mads Hansens møbellager løbe.
Saa har vi Thorbergs mel- og kolonialforretning.
Salvesen & Thon har nok bra omsætning.
Saa har vi Johan Raaen, snedker.
Frk. Næss man saa ofte om natten vækker.
Saa indom Haugli og saa over broen.
Vi iler med hastighed til sadelmager Moen.
Man derefter til det nye verksted spadserer,
sine vogne og maskiner man her reparerer.
Til smedene Ellingsen, Johnsen & Hovde man kjører.
Dem har alt paa lager, hvad til faget hører.
Saa faar vi slutte med denne revy,
alt dette er forretninger i Vikersund by.

KILDE:

Oplandske Tidende, 16. juli 1910

Hans Orsten:

Niels Wigersund.

Sundmannens om blev landhandler, godseier og bygdens riking

Hans Orsten (1894–1959), opprinnelig fra Øvre Eiker, var bl.a. handelsmann, regnskapsfører og journalist i Vikersund. Han skrev i flere år spalten «Modum Nytt» i Drammens Tidende og Buskeruds Blad. Denne artikkelen ble funnet som håndskrevet manuskript i hans etterlatte papirer, og er antakelig skrevet året før han døde. Den er gjengitt med Orstens egen ortografi. Det er uvisst om den noen gang tidligere er trykket eller benyttet på annen måte.

(Innledning ved Rune Martinsen.)

Wigersund gård ligger på en odde ved sydenden av Tyrifjord, og er i dag Modum herredshus. Før den første broen over elven ved Vikersund blev bygd omkring 1844, var her sundsted og derav navnet, som strandstedet Vikersund bærer.

Stedet byttet ofte eiere, med forskjellige livsskjebner. Således druknet ferjemannen og eier av Vestre Wiger, Christian Jørgensen, eller Christian Sundmann han kaldtes en stormdag i August måned 1823. Det var far av den mann vi her skal omtale; Niels Wigersund, som var 21 år den gang. Han overtok eiendommen med hengslerettigheter og fikk allerede den 26 September 1823 Kong Carl Johans privilegium som ferjemann ved sundet.

Niels var ikke ukjent med ferjetrafikken. Fra han var ganske liten hadde han plasket med årene, og set Kryllinger og Hallinger som ferjet over med hest og kjøredonning på vei til og fra «Branæs». Særlig foran høytider da det gjalt å gjøre storinnkjøp. Handelstedene var dengang privilegert for «Kjøpstedene» og Bragernes eller Branæs, som det kaldtes hadde stort innrykk fra det øvrige Buskerud. Niels var våken, for sin tid, og begynte så småt og tuske i handelsveien. I den vesle grå sundstua begynte han å selge tobakk, fyrstikker og litt av hvert i «stykke»varer. Det var vekslende arbeide for Niels, tjenesten fordret sin mann, og «krabassen»¹ i hengsle skulle passes, og ikke å forglemme salget av småvarer som fantes inderst i Sundstua; men alltid var det fremskridt.

Den 6. August 1835 fikk Niels kongelig privilegium for å drive landhandel og dermed brennevinutsalg. Han bygget da butikklokale med kontor og lagerplass, nærmere alfarveien. Trafikken blev større og større bak de smårutede butikkvinduer og pengene øket i Niels's kasse. -

Niels Wigersund var en sparsommelig og forsiktig mann, uten at man kan kalde ham gjerrig, det er ikke uten grunn at han allerede i 1832 betalte rest-

Niels Wigersund.

Foto: Ukjent

gjelden på Wigersund, og i 1837 kjøpte han Søndre Sand Hengsle for 100 spesidaler. Krediten florerte ganske friskt i de dage, og det var ikke vanskelig å oppnå krita, hvis man bare kunde stille nogelunde sikkerhet. Det var mange småbrukere med større og mindre skogteiger, som handlet på krita, men solgte seg selv med noen pæler akuavit inne på kontoret i Wigersundet. Var ikke Niels tilstede, klarte hans fullmektig Truls Auensen Ruud og skrive kontrakter og om nødvendig panteobligasjoner over bruks- og gårdsnummer m.m. -

Når debitor ved jonsokkleitet hadde fått oppgjør for tømmerhandel gikk alle pengene til avdrag på konto hos Niels Wigersund, så det blev intet til avdrag og renter på gårdsgjelden. Tvangsauksjon banket på døren og Wigersund måtte jo vareta sin panteobligasjon og innfridde tvangsrekvirentens fordringer. På den måte øket hans verdier stadig, småbruk etter småbruk blev lagt til Vestre Wigersund og

Modum Holleias store skoger samlet han til «et rike». Etter hånden blev det hele 15 husmannsplasser under Wigersond.

Landhandelen blev således bare et av Niels Wigersunds mange gjøremål. Helt fra barnsben av hadde han vært med sin far og passet «krabbaslensa» for tyver og fra 1836 og utover var han en meget betrodd mann i tømmerdriften på Modums lenser. Fra 1837 - 1852 var han Skydsholder og gjæstgiver, og i 1838 fører han regnskap og besørger malmkjørslen fra Blåfarveværket. Jo, Vikersunds første landhandler var en initiativrik og virkelysten person. Det som man i Vikersund i dag kaller Kanalen og Møllefossen er også etterlevninger av gamle Wigersund. Kanalen var før itiden bare ett bekkedar; men Niels lot den grave ut, og ved utløpet til Bergsjø, anla han en mølle. Grunnmuren og møllefossen av idag, gir oss et minne om mannens arbeidsevner. Det kan noteres at Kristian Skredsvigs far, som var møller på Sønsteby mølle, overtok møllerplassen hos Wigersund når den var ferdig bygd. Mølla brant visstnokk i 1896. Sitt varigste minne på Modum, gjorde sikkert Niels Wigersund, når han den 18. mai 1839 i Modum Formannskap foreslog opprettelse av Modum Sparebank. Han blev også en av de første direktører.

Tiden gikk – å imidlertid var Wigersundet vokset til en storgård. Den gamle erværdige kommunebygningen forteller oss idag litt om gammel solid velstand, til trods at bygningen har 3 bygningsettapper. Men Niels reiste stedet. Store uthus og 4 stabbur flankerte gårdsplassen. Et stort vannkar av tre ruvet mit på tunet.

Niels var gift med Anne Hellum f. 17. april 1798 og døde (før sin mann) i 1869. De førte et gjæsfritt hjem og hadde i sitt ekteskap 3 døtre, Trine, Lisa og Grethe og sønnen Thor som var meget i utlandet for studiene skyld, særlig oppholdt han seg lenge i England.

Han blev gift den 23/9 1858 med guvernanten hos Lensmann Wold på Hervig gård, datter av professor G. F. Lund. Hun hete Karen Dagny, men blev kaldt Kaja – eller «mor Wigersund». Var Thor stille og innesluttet var hun til gjengjeld mere representativ. Hun var meget bestemt og viste hvor skapet skulde stå, men var ellers, alles venn og rådgiver. –

Under Niels Wigersunds tid var det kun 4 privilegerte landhandlerier på Modum; men etter den nye handelslov av 1866, blev konkurransen større. Da jernbanen kom i 1868 bygget Niels ny forretningsgård nærmere stasjonen, det nuværende Modum Samv.lag avd. II; mens brennevinutsalget blev flyttet ned mot broen. Vikersunds første landhandler døde 19. dcbr. 1874, og det har gjennom tidene gått frasagn om Wigersunds store begravelse. –

Sønnen Thor, løste handelsbrev i 1875 og fortsatte farens forretning, dog uten brennevinhandel. Han døde i 1894 og hustruen «mor Wigersund» i 1904. De hadde hatt 3 barn, 2 døde tidlig og en datter Anna

døde 17 år gl. Og hermed forsvant Vikersunds første handelsgenerasjon.

Regnskap og Handelsforbildelser.

Av den netopp utkommene «Modums Historie» ved hr. lektor Roar Tank², tillater jeg meg å klippe følgende med regnskapsutdrag:

I privilegiet for den tids landhandlere, stod det at de ikke hadde lov til å innføre varer direkte fra utlandet. De var forpliktet til å søke norske engros-handlere. Vi kan ennu få vite hvorledes Niels Wigersund søkte både til Drammen og hovedstaden – og langveis helt til Mandal og Egersund. Vi vet, han fra Telemark kjøpte kyr, som det var et svare strev med å få fram til Modum, i 1867 fra Klyne ved Porsgrunn. Å følge hans landhandelsforbildelser er som å få en liten oversikt over hele forretningslivet for 100 år siden på Østlandet. Ganske kort oppregnet, ser det slik ut: Den merkelige nye parafin, kom helt fra Salvesen i Mandal, fajanse fra Egersund, Hans ven J. H. Bruun, Drammen, skaffet ham korn, det samme gjorde G. C. Pay, et stort Drammens-firma dengang, i 1860 årene. Allum & Co solgte også oversjøisk rug og brennevin. Tobakk kom fra Christiania-firmaet Joh. H. Andresen og fra Joh. F. Schultz i Drammen, kull fra Karl Nielsen i Drammen. Korn kjøper han hos August Gregersen på Brevik gård og hos presten Johan Dons i Eiker (1867). Braathen i Drammen solgte poteter. De viktigste forbindelser var vel alikevel et da kjent firma i kolonial O. N. Hauge, og i korn W. Brenmehls Efterfølgere, begge i 1860 årenes Christiania. Kjøsterud og Onsrud i Drammen var også en god forbindelse, likeså Hans O. Faye i Drammen.

Navn som Holms Hattefabrikk og garver Myhre, lyder helt kjente i nutids-drammensereisens ører. Det samme gjør navnet på Niels Wigersunds saksfører, T. Bang, mens hans annen saksfører Heggen på Ringerike, er rykket lengre bort fra vår erindring. Den som gjennomgår Niels Wigersunds regnskaper, finner også her en klarhet og oversikt som er av de sjeldne. Hvert år gjorde han opp sin status, helt fra 1836. «Min Ejendom» heter det. Det begynner med 1875 spesiedaler, som fordobler seg på to år. Så gjør formuen et voldsomt sprang oppover i 1838 til 17162 spesiedaler. Den stiger jevnt til å med 1853, når så over de 50 tusen, fire år etter over 70 tusen. I 1862 rundet han de hundre tusen og slutten i 1872 med 134286 spesiedaler. Utenfor disse forretningsregnskaper holdt han en stor gevinst – lotteriets største – og en mindre i det danske klasselotteri i 1868. Han ga da kollektøren³ H. Sødning et gratiale på 100 riksdaler.

Så ordentlig er hans regnskaper ført, at vi ennu kan følge hans anslag verdiene. Den 2. januar 1839 anslo han Vikersund til 4000 daler, Flannum til det samme, 4/7 i Enden for 400, Sand hengsle og Østre Viker hengsle til hver 100 daler og hans del av Tarmen til 600 daler. Innboet setter han i 1000 daler.

Fra regnskapet gjengis her bare verdiene av Wigersunds faste eiendommer for året 1846:

Viker med Vikersund	9500
Flannum med Tarmen	9000
Frydenberg	2000
Bjølgerud med herligheter	6000
Holleie med flere i	
Hole og Modum	10000
1/3 i Krogstad Sag	2500
Sønsteby	8000
Skinstad	500
Sulland	500
1/2 part i Lyna	10000 = 49500 = 157944 - 2 - 18

Sluttsummen som før er nevnt, fremkommer uten å ta med ort og skilling.

Når sagnet forteller at Niels var så forsiktig at han nektet Thaulow kredit på en pakke spiker da han bygde Modum Bad, medfører dette sikkert ikke sin riktighet, men det var med flid og nøysomhet han skaffet seg sin store formue.

Brennevinshandelen

ga sikkert ingen små inntekter i (de) dage. Således hadde Niels en mann som het Henrik Sand, som stod for destillasjonen. Det var sprit tilsatt vann og karve-

olje. En regle fra den tid lød således: «Henrik Sand, henter vann, og blander hele da'n.»

Nå hente det jo, at mange tørre struper fant Henriks blanning for svak, det var da og kjøpe til en pel sprit, for å få drammen «stålsatt» som de sa i de dage.

Når kjøerne fra Vikersund hentet brennevin fra Hellum & Co i Drammen, var det ikke sjelden de kom hjem med mere eller mindre «bluss på lampa». Manglet de reisebrennevin selv, boret de et hull under tønnebåndet og suget den søte nektar «gjennom et halmstrå». –

Brennevinshandelen i Vest-sundet hadde konkurrent i Øst-sundet, å det fortelles, at fru Wigersund var meget striks, å stengte salget når det ble formye fyll. Dette benyttet værten i Øst-sundet seg av, skjenkte enkelte bråkmakere og sendte dem over til Niels, hvor fruene straks satte forbud, hvoretter mannen i Øst-sundet fikk en livlig omsetning.

NOTER:

- 1 krabas-tømmeret = umerkede stokker, også kaldt «kabbas», Modum hist. bind 2, s. 109.
- 2 Roar Tank; Modums Historie, utgitt av Modum Sparebank 1952–1957.
- 3 kollektør, (fr. collecteur), mandlig bestyrer af en lotterikollektion. (Den Store Danske – Gyldendals åbne encyklopædi.)

Renhold i kirkene på 1930-tallet.

Heggen kirke

Heggen kirke.

Foto: A. M. Dokken

Synet på hva som er anstendig renhold har nok endret seg mye opp gjennom årene. Kirkene hadde sine regler å forholde seg til, noe nedenstående bestemmelser utferdiget ved kongelig resolusjon av 21. september 1934 i henhold til lov om kirker og kirkegårder av 3. august 1897 § 26, siste ledd vitner om. Utfordringene var nok annerledes på 1930-tallet med spytting i kirken og stor utbredelse av tuberkulose. Vi lar reglene tale sitt eget språk.

§ 1

Efter hver gudstjeneste skal mulige spyttklatter på kirkens gulv straks fjernes ved hjelp av en våt klut.

Anbringes det på noget sted i kirken spyttebakker, skal disse være omtrent halvfulle med sagmugg, torøstrø, hakket ener, granbar eller et annet av helserådet godkjent stoff.

Innholdet skal efter hver dag kirken har vært i bruk snarest mulig brennes op eller på annen måte uskadeliggjøres, og spyttebakkene skal gjøres rene på en forsvarlig måte efter nærmere bestemmelser av helserådet.

§ 2

Senest en av de nærmest følgende hverdage efter avholdt gudstjeneste skal kirkens, gallerienes og forgangenes gulv, samt trappene i den utstrekning de har vært benyttet, rengjøres med våt klut, kost eller svaber.

Tørrfeining er forbudt.

Samtidig avtørres med særskilt våt klut i den utstrekning som anses nødvendig: stoler, benker og listverk op til mannshøyde.

Når ved enkelte gudstjenester kun ganske få mennesker har vært tilstede, kan den i denne paragraff omhandlede rengjøring efter menighetsrådets nærmere bestemmelse innskrenkes.

§ 3

Hovedrengjøring med såpevask av alle gulver, gallerier og inventar foretas:

- 1) Minst 2 ganger årlig i kirker med gudstjeneste hver helligdag.
- 2) Minst 1 gang årlig i kirker med gudstjeneste hver annen helligdag eller sjeldnere.

En gang årlig medtas i vaskningen også veggene og det øvrige treverk i den utstrekning som forholdene tillater.

Hvittede eller limfarvede vegger hvittes eller males så ofte og i den utstrekning som anses påkrevet.

§ 4

Tepper bæres ut og bankes samtidig med hver hovedrengjøring og ellers så ofte det måtte vise seg nødvendig.

Minst efter hver 4de gang kirken har vært brukt skal teppene rengjøres ved avbørstning efter at de i forveien har vært lett dynket med vann.

Løpere på gulv i kirkens skib samt forganger og på gallerier bør helst være av gummi eller linoleum, likesom belegg av gummi eller linoleum bør benyttes på trappetrinnene til galleriene istedenfor teppeløpere.

§ 5

Ventilasjons- og varmluftskanaler samt varmekammerer skal rengjøres en gang årlig.

§ 6

I våbenhuset og sakristiet skal opslåes plakater hvor de kirkebesøkende pålegges ikke å spytte under sitt opphold i kirken.

§ 7

Hvis kirken ikke er forsynt med mekanisk dreven ventilasjon, skal der forut for hver gudstjeneste, om vinteren gjerne samtidig med opfyring, foretas utluftning minst ½ time. Dette besørges ved frisk gjennomtrekk – åpning av vinduer og dører.

§ 8

Efter hver gudstjeneste skal kirken utluftes minst ½ time under samme forutsetning og på samme måte som nevnt i § 7.

§ 9

Hvor der er mekanisk dreven ventilasjon (vifte) skal den drives minst ½ time før og minst ½ time etter hver gudstjeneste, dog bør den i §§ 7 og 8 nevnte dør- og vindusutluftning foretrekkes.

§ 10

Foran kirkens inngangsdør skal anbringes fotrist og innenfor dørene dørmatter eller et friskt granbarlag eller lignende.

§ 11

Hvor brensel opbevares i kasse eller i skap i kirkens våpenhus eller sideganger, skal åpningene være dekket og all brensel og avfall etter sådan være fjernet før kirken benyttes.

§ 12

Innredning av priveter i eller utenfor kirken skal forelegges helserådet til uttalelse. Forskrifter for privetenes renhold og tømning gis av helserådet.

§ 13

Brukes sakristiet eller kirken ellers til konfirmantundervisning, kommer forskrifter om renhold i skoler m.v. av 20. november 1931 til anvendelse i den utstrekning som finnes påkrevet. I tvilstilfelle forelegges saken for helserådet.

§ 14

Benyttes kirken på annen måte enn til gudstjeneste, skal renholdet utføres på samme måte som efter avholdt gudstjeneste bestemt. Herfor er dog bruk ved konfirmantundervisning undtatt.

§ 15

Et eksemplar av disse forskrifter skal alltid finnes opplått i kirkens våpenhus og sakristi.

§ 16

Hvor det på grunn av særegne forhold anses tilrådelig, kan øvertilsynet (stiftsdireksjonen) gi dispensasjon fra de ovenfor givne bestemmelser efterat saken på forhånd har vært forelagt helserådet til uttalelse. Dispensasjonsbestemmelsene skal opslås ved siden av forskriftene som i §15 nevnt.

§ 17

Menighetsrådet har å dra omsorg for at disse regler til enhver tid blir overholdt.

Astrid Sofie Thon

Astrid Thon ble med i redaksjonen i *Gamle Modum* etter at hun hadde blitt pensjonist fra *Drammens Tidende*. Astrid var interessert i hjembygda si. Som tilrettelegger i Modum O-lag var hun opptatt av at folk også skulle lære noe av historien når de løp forbi nedlagte plasser og gammel kulturmark.

I *Gamle Modum* rakk hun å skrive om Titanics forlis i 1912, og om moingen Thor Andersen Olsvigen, som omkom ved forliset. Hun hadde nye artikler på gang da hun ble syk og måtte trekke seg fra arbeidet. 1. oktober døde hun på Lindrende Enhet ved Modumheimen. Astrid ble 71 år gammel.

Astrid var selv en del av Modums historie. Ved det kjente kvinnekuppet ved kommunevalget i 1967 var det Per Hovengen som gav oppskriften. Men det var Astrid som trommet sammen noen venninner og

fylte ut en del valglister på en slik måte at 14 kvinner kom inn i kommunestyret. *Gamle Modum* hadde en artikkel om dette valget i 2013. Der er ikke Astrids rolle nevnt. Men en utgave av Dagbladet fra 1969 viste seg å fortelle også denne delen av historien.

Vi er takknemlige for at Astrid ville bruke av sine evner og krefter til å arbeide med Modums historie, og vi lyser fred over minnet.

*Redaksjonen
ved Jon Mamen*

Astrid Thon.

Foto: Bygdeposten